REALITATEA EVREIASCĂ

Publicație a Federației Comunităților Evreiești din România

ANUL LXIX
NR. 712-713 (1512-1513)
1 - 31 Octombrie 2026
20 Tișrei – 20 Heșvan 5787
24 PAGINI – 4 LEI

Martha Argerich, distinsă cu Ordinul de Onoare al Comunităților Evreiești din România
pag. 2

Ovidiu Ganț: „Aurel Vainer a fost un exemplu de comportament, un model demn de urmat”
pag. 3

Combaterea antisemitismului în epoca postadevărului
Reportaj din SUA
pag. 4

Simhat Tora la Templul Coral din București
pag. 7

Antisemitismul este un indicator al nivelului democrației
Convorbire cu Cătălin Raiu, vicepreședinte interimar al CNCD
pag. 14

Zece ani de la adoptarea definiției de lucru a antisemitismului

În urmă cu zece ani, la reuniunea de la București a IHRA (Alianța Internațională pentru Memoria Holocaustului), organizație în care România este membru fondator, a fost adoptată, la inițiativa regretatului ambasador Mihnea Constantinescu, șeful delegației române, definiția de lucru a antisemitismului. Era necesară clarificarea mai multor aspecte, deoarece s-au manifestat dificultăți și confuzii în cadrul condamnării diferitelor forme de manifestare a antisemitismului, în condițiile în care acest fenomen a început să-și facă loc în viața politică și socială, în programele unor partide politice și din ce în ce mai mult în social media. Astăzi, după atacul terorist al Hamas, după războiul din Gaza și în situația tensionată din Orientul Mijlociu, asistăm la o multiplicare în progresie geometrică pe plan mondial a celor mai variate forme de antisemitism, de la declarații, demonstrații, mișcări studențești până la atacuri brutale împotriva instituțiilor evreiești, atacuri fizice împotriva membrilor comunităților evreiești, toate acestea afectând securitatea lor personală. Ținând cont de aceste elemente, s-a dovedit cu atât mai necesar să se conștientizeze măsura în care adoptarea definiției de lucru a antisemitismului a contribuit și contribuie la condamnarea și sancționarea celor care propagă prin diferite modalități concepții antievreiești, dacă definiția este un instrument adecvat în atenuarea sau stoparea curentului antisemit.

Conferința de la București care s-a desfășurat în ziua de 8 octombrie, la Palatul Victoria, și-a propus tocmai acest obiectiv. Cele trei paneluri au încercat să abordeze din diferite unghiuri eficiența definiției, măsura în care state membre ale IHRA sau diferite orașe, organizații, comunități le-au adaptat, slăbiciunile definiției despre care trebuie spus că nu este obligatorie, dar și aplicarea ei cu succes în multe locuri, ceea ce confirmă, de fapt, necesitatea ei.

Conferința cu caracter internațional a fost organizată de: Cancelaria Prim-Ministrului, Ministerul Afacerilor Externe, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel” și Agenția Națională pentru Romi. Moderatorii celor trei sesiuni au fost ambasadorul Bogdan Mazuru, șeful delegației IHRA a României, și ambasadorul Răzvan Rusu, reprezentant permanent al României la Consiliul Europei. Printre participanți s-au aflat lideri ai organizațiilor evreiești europene și internaționale, istorici, cercetători, reprezentanți ai IHRA din diferite țări, membri ai comunității evreilor și ai comunității romilor.

Oana Gheorghiu, viceprim-ministru: „Antisemitismul este o amenințare care ne privește pe toți”

În numele Guvernului României de atunci a vorbit Oana Gheorghiu care a evocat în discursul său adoptarea definiției de lucru a antisemitismului pe 26 mai 2016, în timpul președinției române a IHRA, și a evaluat impactul acesteia: „Începând cu 2021, Guvernul României a adoptat două strategii naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură. Mai recent, disciplina «Istoria evreilor. Holocaustul» a devenit obligatorie în învățământul liceal. În pofida progreselor realizate, eforturile noastre sunt departe de a se fi încheiat. Mediul în care se manifestă astăzi antisemitismul este, în multe privințe, diferit de cel de acum zece ani. Prejudecățile și stereotipurile nu sunt noi. Ceea ce s-a schimbat dramatic este viteza cu care acestea se răspândesc, publicul larg la care pot ajunge și ușurința cu care discursurile antisemite și ura pătrund în dezbaterea publică. (...) Antisemitismul este o amenințare care ne privește pe toți, deoarece, atunci când este tolerat, nici alte forme de intoleranță nu întârzie să apară. Istoria României ne arată ce se poate întâmpla atunci când violența devine politică de stat și valorile se prăbușesc”, a conchis vorbitoarea.

Deputatul Silviu Vexler, președintele FCER: „În anumite privințe, ne regăsim foarte mult în ceea ce au fost ultimele zile ale Republicii de la Weimar”

La începutul discursului său, președintele FCER i-a adus un omagiu regretatului Mihnea Constantinescu cu care a fost prieten: „Am avut o relație deosebit de apropiată cu domnul ambasador Mihnea Constantinescu, un om pe care l-am admirat și la care am ținut foarte mult. Este mai mult decât corect să se spună că adoptarea de către IHRA a definiției de lucru a antisemitismului i se datorează într-o bună măsură. La momentul respectiv a reușit să convingă oamenii să-și depășească, pe de o parte, orgoliile, iar pe de altă parte, interesele distincte pe care, inevitabil, le are fiecare stat, aducându-i la un numitor comun.”

Vorbitorul a subliniat două aspecte: „Adoptarea acestei definiții a rezolvat o problemă foarte mare. Pentru prima dată a existat un mod unitar și instituțional de a vedea ceea ce denumim generic antisemitism, o hidră care are obișnuința, de-a lungul istoriei și nu numai, să își tot schimbe formele și manifestările. În același timp, a creat și o problemă: dacă avem o definiție și dacă știm foarte clar cum stau lucrurile, ar trebui să putem rezolva problema foarte rapid și eficient, nu? (...) Din păcate, nu am văzut să se întâmple această schimbare. Chiar dacă voi supăra cel puțin o parte dintre colegii mei, trebuie să vă spun că, din multe puncte de vedere, simțim și vedem – cel puțin din zona comunităților evreiești – că, în anumite privințe, ne regăsim foarte mult în ceea ce au fost ultimele zile ale Republicii de la Weimar. Folosesc cu atenție aceste cuvinte: multe dintre fenomenele care s-au întâmplat atunci pot fi regăsite sau au fost deja regăsite în societatea de astăzi.”

Un adevăr inconturnabil, reliefat de președintele FCER, este acela că „antisemitismul nu se referă sau, mai bine zis, nu are impact doar asupra evreilor. De la antisemitism se trece foarte ușor și foarte direct la tot ceea ce înseamnă extremism. Avantajul extremismului? Este foarte egal. După ce se termină cu evreii, se trece, poate, către alte minorități, după care se ajunge la momentul în care se aplică fără probleme tuturor celor care sunt etichetați «altfel». Nu știu exact ce înseamnă acest «altfel», dar, cu siguranță, fiecare om este altfel pentru altcineva. Iar în momentul când se

Eva GALAMBOS
Claudia BOSOI

(Continuare în pag. 2)

Martha Argerich, distinsă cu Ordinul de Onoare al Comunităților Evreiești din România

Pianistă de renume internațional, Martha Argerich a primit Ordinul de Onoare al Comunităților Evreiești din România în grad de Mare Stea, în cadrul unei ceremonii găzduite de Templul Unirea Sfântă din Capitală. Distincția, înmânată de președintele Federației Comunităților Evreiești din România, deputatul Silviu Vexler, i-a fost oferită în semn de recunoaștere a contribuției sale la cultura universală și la susținerea memoriei Holocaustului.

În deschiderea ceremoniei, primrabinul Rafael Shaffer i-a mulțumit artistei pentru muzica minunată, oferită inclusiv publicului din București. În continuare, el a rostit binecuvântările pe lulav pentru sărbătoarea de Sucot.

Președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, și-a exprimat recunoștința față de Martha Argerich pentru onoarea de a fi acceptat această distincție, evocând totodată prima întâlnire cu marea pianistă. El a vorbit despre unicitatea personalității artistei și despre experiența întâlnirii cu ea: „În viață, foarte puțini oameni au șansa și onoarea de a putea atinge lumea prin propria existență. Foarte puțini reușesc să rămână în amintirea tuturor. Dumneavoastră nu doar că ați reușit să atingeți lumea, ci ați reușit să o schimbați. În fiecare clipă, păstrați calități cu totul speciale: rămâneți umană, zâmbiți, trăiți și creați. Oricine poate vedea scânteia din ochii dumneavoastră atunci când interpretați. Oricine poate vedea că vă pasă cu adevărat de ceea ce faceți, că trăiți prin muzica dumneavoastră.”

Referindu-se la contribuția ei pentru prezervarea memoriei Holocaustului, liderul FCER a remarcat tenacitatea artistei în a rămâne o voce fermă, de profundă umanitate: „Într-o lume care neagă tot mai mult Holocaustul, într-un moment în care muzicienii evrei sunt atacați doar pentru identitatea lor și în care antisemitismul devine o nouă normalitate, dumneavoastră ați fost una dintre foarte puținele voci care au luat atitudine. Pentru toți cei care privesc cu profundă dezamăgire la ceea ce se întâmplă, gesturile dumneavoastră au fost și sunt o dovadă de umanitate, de moralitate și de speranță. Am văzut câtă atenție le-ați acordat întotdeauna tinerilor care au crescut alături de dumneavoastră. Ei sunt o parte din moștenirea dumneavoastră și fac parte din viitorul nostru. Pentru dumneavoastră, totul se rezumă la sentimente, iar orice altceva vine pe locul al doilea. Ați oferit lumii adevărate daruri: ați readus la viață memoria și bucuria; ați salvat amintirea celor uitați, aducând speranță celor care privesc spre viitor. Fără dumneavoastră, fără prezența și muzica dumneavoastră, lumea ar fi un loc mult mai trist. Când spui numele Martha Argerich, spui speranță.”

Directorul Filarmonicii George Enescu, Marin Cazacu, a felicitat-o pe artistă exprimându-și admirația pentru calitățile sale artistice și umane: „Toți muzicienii importanți vă consideră cel mai iubit pianist la nivel internațional. Sunteți o legendă a muzicii clasice și un adevărat model de urmat pentru generația viitoare de muzicieni.” Marin Cazacu a declarat că este onorat de faptul că stagiunea camerală a Filarmonicii bucureștene a fost inaugurată cu un concert la care a participat pianista Martha Argerich.

„Vreau doar să spun cât de profund mi-au atins sufletul și m-au emoționat toate cuvintele care s-au spus despre mine; sunt incredibil de emoționată și nu pot decât să vă mulțumesc din suflet. Este un moment foarte special pentru mine; credeți-mă, este cu adevărat foarte, foarte special să fiu aici, alături de dumneavoastră; mă simt cu adevărat ca acasă. Vă mulțumesc din suflet!”, a mărturisit artista după momentul acordării Ordinului.

Dan DRUȚĂ

Zece ani de la adoptarea definiției de lucru a antisemitismului

(Urmare din pag. 1)

epuizează ceea ce este «diferit» sau «altfel», întreaga societate, fără excepție, va plăti prețul acestei orbiri.”

Astfel a fost inițiată legea care a transpus definiția de lucru a antisemitismului în legislația națională. Cu toate acestea, drumul spre reducerea impactului antisemitismului este abia la început și presupune o luptă continuă. Implementarea proiectului legislativ al predării în licee a disciplinei „Istoria evreilor. Holocaustul” a durat aproximativ un an: „Principiul de bază a fost ca, alături de toate celelalte informații, programa să reflecte corect două aspecte fundamentale: pe de o parte, istoria comunităților evreiești, contribuția evreilor la dezvoltarea României și rolul pe care FCER l-a avut de-a lungul timpului; iar în al doilea rând, partea cea mai neplăcută – responsabilitatea pe care o au Ion Antonescu și regimul dictatorial care a condus România în perioada Holocaustului pentru ceea ce s-a întâmplat.”

Președintele FCER a evidențiat și rolul instituțiilor în prevenirea și combaterea antisemitismului: „România are șansa de a fi unul dintre puținele state, la nivel internațional, în care nu au existat încă incidente și atacuri manifestate fizic asupra comunităților evreiești, a evreilor sau a celor care sunt diferiți. Este o realitate care ar trebui să fie – și sper că este – un motiv de mândrie pentru întreaga societate din România și pentru Statul Român în ansamblul său. Este un motiv de mândrie și pentru noi, membrii comunităților evreiești din România, că, indiferent ce s-a întâmplat de-a lungul timpului, cu bune sau cu rele, am putut să ne desfășurăm viața evreiască, etnică și religioasă, fără teama că va veni cineva să stingă lumina. Dincolo de recunoștință, prețuim efortul masiv depus în mod continuu.”

Silviu Vexler a mai subliniat rolul Guvernului României în cei zece ani petrecuți de la adoptarea definiției de lucru în promovarea de politici privind combaterea antisemitismului, dar a atras atenția asupra necesității continuării acestor eforturi prin rezultate concrete, având în vedere manifestarea în spațiul public a unor manifestări cu caracter extremist.

Dragoș Hotea, secretar de stat: „România a decis să includă definiția în dreptul intern”

Secretarul de stat a explicat de ce a fost adoptată definiția de lucru a antisemitismului: „...pentru a oferi guvernelor, decidenților, autorităților publice, cadrelor didactice, cercetătorilor și altor categorii profesionale un instrument comun și practic pentru recunoașterea și identificarea antisemitismului.” În tot acest timp, a subliniat vorbitorul, România a continuat să adopte măsuri pentru prevenirea și combaterea antisemitismului și să susțină ferm definiția atât în plan național, cât și în cel internațional.

Mai mult decât atât, România a decis să facă definiția obligatorie din punct de vedere juridic și să o includă în dreptul intern: „Pentru Guvernul României, combaterea antisemitismului nu este o politică destinată exclusiv unei comunități și nici o temă rezervată memoriei istorice. Ea ține de obligația fundamentală a statului de a proteja demnitatea, drepturile și libertățile tuturor cetățenilor săi. Și, totodată, de reziliența democrației noastre, care, la rândul ei, ține de voința fiecăruia dintre noi. România dispune astăzi atât de voință, cât și de instrumentele necesare pentru a preveni și a combate antisemitismul, rasismul și xenofobia.”

Dragoș Hotea a anunțat că, „pentru a facilita raportarea incidentelor, dar și pentru a îmbunătăți procesul de colectare a datelor, a fost creată platforma Stop Rasism, care permite sesizarea manifestărilor antisemite, xenofobe și de rasism antirom”.

Clara Volintiru, secretar de stat: „Definiția IHRA este un reper de acțiune”

Secretarul de stat pentru relații interinstituționale, cooperare pentru dezvoltare și drepturile omului, din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, a subliniat trei elemente: „Mai întâi, eforturile necesare în a promova educația de combatere a antisemitismului; materia «Istoria evreilor. Holocaustul» este un pas important pentru ca noile generații să aibă o imagine clară asupra istoriei; cum spunea atât de frumos Elie Wiesel, «Fără memorie nu avem identitate». Al doilea element: consider că definiția IHRA este un reper de acțiune în care Ministerul Afacerilor Externe se raliază să implementeze demersuri diplomatice și de coordonare interinstituțională la nivel național, pentru a combate antisemitismul în România și la nivel internațional, atât prin educație, cât și prin cercetare și comemorare a Holocaustului din România. În final, îmi exprim speranța că evenimentul de astăzi ne va oferi tuturor ocazia să explorăm noi posibilități de cooperare și să dezvoltăm sinergii între activitățile noastre, în scopul de a combate și alte fenomene îngrijorătoare cu care ne confruntăm, precum dezinformarea și discursul instigator la ură.”

Au urmat cele trei sesiuni de lucru. În prima sesiune au fost analizate istoricul definiției de lucru a antisemitismului și semnificația momentului în combaterea antisemitismului, precum și valabilitatea ei după cei zece ani care au trecut. A doua sesiune s-a ocupat de eficiența definiției, rezultatele celor zece ani și cum va răspunde definiția situației schimbate după un deceniu. A treia sesiune, având în centru discursul instigator la ură, a prezentat aplicarea definiției la identificarea atitudinii antirome.

Conferința a fost salutată de mesaje din partea Katharinei von Schnurbein, coordonatoarea proiectelor de combatere a antisemitismului din cadrul Comisiei Europene, și din cea a Michaelei Küchler, secretar general în cadrul IHRA.

Ovidiu Ganț: „Aurel Vainer a fost un exemplu de comportament, un model demn de urmat”

La cinci ani de la plecarea dintre noi a fostului președinte al Federației Comunităților Evreiești din România, dr. Aurel Vainer (z.l.), vă propunem un interviu cu deputatul minorității germane din România, Ovidiu Ganț, despre prietenia care i-a legat pe cei doi reprezentanți ai minorităților evreiești și germană în Parlamentul României. Ne-am amintit de domnul Aurel Vainer ca de un om cald, răbdător și înțelept, care a reconstruit viața comunitară evreiască. De asemenea, despre cum dr. Vainer a cultivat dialogul, cunoașterea și respectul reciproc.

– *Domnule Ovidiu Ganț, luna aceasta se împlinesc cinci ani de când domnul Aurel Vainer nu mai este printre noi, dar domnia-sa a transmis o moștenire și a lăsat în memoria noastră un gând foarte puternic despre ceea ce a fost și ceea ce a făcut. Cum vă amintiți dumneavoastră de dr. Aurel Vainer?*

– Sunt onorat să vă răspund la aceste întrebări în memoria domnului Vainer, fie-i memoria binecuvântată! Eu mi-l amintesc pe Nea Aurică, domnul Vainer, nici nu știu cum să-i spun, ca pe un om foarte bun, foarte cald, foarte apropiat mie, deși nu ne-am cunoscut decât în momentul în care a devenit membru al Parlamentului, un fin diplomat de la care mulți au putut să învețe această relaționare și în plan intern, și internațional, un președinte de organizație fabulos, care până la vârste absolut înaintate călătorea peste tot prin țară ca să fie împreună cu membrii comunității. Nu stătea locului o secundă, deși te așteptai totuși, la peste 80 de ani, să aibă resurse fizice limitate. Din contră, era permanent activ, prezent, un om extrem de înțelept.

Am avut privilegiul să-i fiu coleg de bancă în Parlament și, sigur, dincolo de chestiunile politice curente, mai degrabă plictisitoare, am avut șansa să-l ascult. Domnul Vainer avea un har deosebit: povestea lucruri îngrozitoare, de exemplu despre Holocaust, experiențe ale familiei domniei-sale; în egală măsură, povestea lucruri amuzante, lucruri plăcute, amintiri pe care le avea. A fost o adevărată școală pentru mine. Și cel mai important lucru care mi-a rămas e acel sentiment trăit de prietenie sinceră, în ciuda diferenței mari de vârstă. Am avut senzația permanentă că e un prieten apropiat, cu care pot discuta absolut orice și care e dispus să asculte și, în egală măsură, să-mi împărtășească gândurile și sentimentele domniei-sale. Îi păstrez o memorie deosebită, a fost un om pe care toată viața am să-l țin minte.

– *În primul mandat, la începutul întâlnirii dumneavoastră cu domnul Aurel Vainer și cumva la începutul acestei prietenii de care spuneați, cum vă amintiți că era atmosfera în Parlamentul României, din perspectivă politică generală, și ce a însemnat, dacă a însemnat ceva, prezența unui om ca Aurel Vainer în Parlamentul României? Mă gândesc inclusiv la faptul că, știți, protocolar, de obicei, decanul de vârstă deschide prima sesiune a legislativului după alegeri. Domnul Vainer a fost în această poziție. Mă gândesc la dumnealui ca la înțeleptul Camerei, într-un fel*.

– Da, pe bună dreptate. „Înțeleptul Camerei” e o descriere absolut corectă. Atât doar că numai unii eram interesați și dispuși să-l ascultăm. Alții, în entuziasmul tineretului inconștient, nu-și luau acest timp și, în general – asta nu-i legat numai de domnul Vainer –, generația mai tânără crede că știe mai bine decât noi, ăștia mai în vârstă, toate lucrurile și nu are răbdare să asculte; și, chiar dacă se prefac că ascultă, oricum nu iau în seamă ce încercăm să le transmitem. Ca decan de vârstă, domnul Vainer a deschis două sesiuni. A ținut acest discurs extrem de onorant pentru un membru al Parlamentului. Climatul politic, chiar dacă era marcat de divergențe, era mult mai civilizat decât în ziua de astăzi. Parlamentul s-a degradat în ceea ce privește componența sa, atât referitor la educația membrilor Parlamentului, cât și la formarea lor profesională; de experiența politică, nici nu mai vorbesc. Domnul Vainer venea în Parlament pe fondul experienței sale acumulate în timp, inclusiv la Camera de Comerț a României, relații internaționale diverse cu Israelul, cu SUA, îi cunoștea pe absolut toți politicienii, iar în ceea ce mă privește ne-am întâlnit pe un teren fertil.

Pe mine comunitatea evreiască m-a primit întotdeauna cu căldură, cu prietenie, chiar dacă, sigur, nu sunt evreu. Acest contact l-am avut sub diferite fațete: o dată prin alianță, în mediul familial, unul dintre frații bunicii mele a fost căsătorit succesiv cu două evreice și pe a doua soție am cunoscut-o și am întâlnit-o ani de zile, când eram copii și tineri; pe urmă, colegii pe care i-am avut, indiferent că au fost la școală sau la facultate. Întotdeauna am avut o relație bună, am fost primit cu mare prietenie de fostul rabin al Timișoarei, dr. Ernest Neumann; în momentul în care am devenit directorul Liceului German la Timișoara, și acolo am avut colegi evrei și elevi evrei. Am participat la sărbători, fiind invitat de comunitatea din Timișoara. I-am cunoscut pe academicianul Cajal, ca președinte al comunității, când am devenit subsecretar de stat, și pe Dorel Dorian. De asemenea, oameni cu care, prin natura funcției, m-am întâlnit și care întotdeauna au fost extrem de prietenoși cu mine.

Și atunci când a venit Nenea Vainer, domnul deputat Vainer, apropierea dintre noi a fost absolut naturală. Acum, sigur, să nu vă imaginați că în chestiuni politice eram întotdeauna de acord și că nu am avut opinii diferite de domnul Vainer, dar le discutam în bancă, în Parlament, cu argumente, și mă asculta. Încă o dată, eram mult, mult mai tânăr decât dumnealui și totuși avea răbdare, îmi asculta argumentele, își spunea punctul de vedere. Sunt situații în care cu siguranță am votat diferit, el pentru, eu contra, sau invers.

Nu pot să vă dau exemple, dar sigur s-a întâmplat. Dar asta n-a avut nicio influență negativă asupra relației. Și asta se regăsește, și astăzi, cu Silviu Vexler. Suntem prieteni. Cu el e mai simplu, deși e mult mai tânăr ca mine. Suntem totuși mai apropiați ca generație, avem opinii politice câteodată diferite, votăm diferit, dar suntem prieteni la toartă. La fel a fost, permanent, și cu Nenea Vainer.

– *Da, asta îmi amintesc și eu, tipul acesta de deschidere la dialog și, pur și simplu, răbdarea de a asculta păreri care sunt diverse sau uneori chiar divergente*.

– Și încerca tot timpul să-i ajute pe toți. Veneau la el cu diverse probleme, stătea cu ei, îi asculta și vedea ce poate să facă pentru ei. Era ca un părinte, un tată de familie extinsă. Cred că așa se comporta și în comunitatea evreiască, încerca să-i susțină pe toți, să-i ajute, să facă ceva pentru ei.

(...) Eu nu l-am văzut nervos niciodată. Și nu l-am văzut ridicând tonul niciodată. Și când discutam chestiuni serioase, politice, își spunea calm punctul de vedere. Noi ne mai enervam, eu mai ridicam tonul în grupul parlamentar, mă mai enervam. Dumnealui, niciodată. Politicos cu toată lumea, calm, le spunea ce avea de spus. Un exemplu de comportament, un model demn de urmat.

– *Și dumneavoastră, și domnul Vainer ați reprezentat – dumneavoastră reprezentați în continuare – o minoritate națională în Parlamentul României; și asta presupune o responsabilitate, dincolo de orice. Dar mă gândeam la perioada de după 1990, care a însemnat pentru fiecare dintre aceste minorități, cumva, o perioadă de tranziție, ca pentru toată țara, și o reconstrucție a organizației și a reprezentării. Cum vedeți rolul domnului Vainer în acest aspect? Ați amintit și de alți lideri ai comunității evreiești de dinaintea sa. Ați amintit, de asemenea, de domnul Silviu Vexler care conduce acum FCER. Aș vrea să ne raportăm și să ne referim la perioada în care domnul Vainer a reprezentat comunitatea evreilor din România*.

– Sigur că dumnealui s-a implicat și în activitatea grupului parlamentar, a Consiliului Minorităților Naționale, adică s-a raportat la toate minoritățile. Situația mea este totuși deosebită. Nu uitați că eu sunt deputatul minorității germane. Pentru evrei asta are o rezonanță specială, groaznică din punct de vedere istoric, pentru că nu numai că Germania nazistă a conceput și a pus în aplicare Holocaustul, dar au avut complici inclusiv în rândurile minorității germane din România. Să fie clar lucrul ăsta. Or eu vin – bine, sigur, născut în 1966 –, totuși vin să reprezint această comunitate. Iar umanitatea și prietenia și modul în care a făcut asta domnul Vainer, în ciuda faptului că reprezentam Germania... Adică nu-i totuna să reprezint germanii sau, nu știu, sârbii sau polonezii. Asta este o chestie pentru care eu îi port o stimă deosebită domnului Vainer, pentru modul în care a abordat relația cu mine și chestiunile de natură istorică.

(...) Dar ce am vrut să vă zic, apropo de anii ’90, e practic un destin tragic al celor două comunități după perioada Holocaustului și Al Doilea Război Mondial. Adică, dincolo de responsabilitatea germanilor în crimele care s-au comis în perioada Holocaustului, ce a însemnat evoluția celor două minorități după aceea. La recensământul din 1930 erau vreo 800.000 de evrei și vreo 800.000 de germani în România. Și, în mod bizar, ambele comunități au fost distruse, după Al Doilea Război Mondial, de regimul comunist. Regimul comunist a determinat foarte mulți evrei și foarte mulți germani să părăsească România. Ba mai mult, sistemul comunist al lui Ceaușescu i-a vândut per capita. Am citit despre evrei, știu sigur despre germani. Se percepeau sume de bani sau alte lucruri, inclusiv mașini, arme, animale și așa mai departe, pe care le percepeau de la Statul Israel sau de la Republica Federală Germania, pentru ca securiștii să permită plecarea din România a evreilor și a germanilor.

Așa că, la începutul anilor ’90, și unii, și alții au fost confruntați cu o plecare masivă din țară a membrilor celor două minorități, cu rezultate extrem de negative pentru comunitate și a fost foarte greu să refaci viața comunitară. Și ăsta este unul dintre marile merite ale domnului Vainer. Inclusiv începerea lucrărilor de reconstrucție a sinagogilor distruse, confiscate, furate, pe care a reușit să le primească înapoi pentru comunitatea evreiască, să obțină resursele necesare, pentru ca viața evreiască să renască în jurul acestor sinagogi. Și sunt exemple pe care eu le cunosc foarte bine, cum ar fi orașul meu, Timișoara, sau la Oradea, unde am fost și am văzut ce s-a realizat și unde domnul Vainer a făcut începutul, iar Silviu Vexler a dus la bun sfârșit acest lucru, iar comunitățile evreiești, încet-încet, își refac viața religioasă și comunitară, chiar cresc numeric. La Timișoara, cel puțin, eu cred că se poate constata chiar o creștere numerică a comunității. Și astea sunt merite indiscutabile ale domnului Vainer.

– *Domnule Ovidiu Ganț, mulțumesc tare mult pentru acest dialog și nu vă ascund că și personal mi-a făcut mare plăcere să-mi aduc aminte de domnul Vainer și să vă aud pe dumneavoastră spunând toate lucrurile astea. Mulțumesc mult!*

– Eu mulțumesc!

A consemnat
George GÎLEA

Combaterea antisemitismului în epoca postadevărului

Un reportaj din Statele Unite ale Americii

„M-am născut Adam Janus Horowitz, astăzi mă numesc Allan J. Hall, dar am avut multe alte nume de-a lungul vieții. Sunt un supraviețuitor al Holocaustului. După ce vezi oroarea cu ochii tăi, este foarte greu să îți revii și extrem de dureros să vorbești despre asta. Când vezi că cei dragi ție sunt atacați ai de a face cu o durere copleșitoare care nu trece niciodată. Am fost confruntat cu asta în urmă cu 81 de ani și încă poți simți durerea din vocea mea.

La atacul din 7 octombrie am avut un răspuns emoțional imediat. Mi-am spus: o, nu, se întâmplă din nou. Oare se va încheia vreodată?”

Pe Alan l-am întâlnit în Miami, Florida, la ceremonia de comemorare a trei ani de la atacul din 7 octombrie 2023, în care organizația teroristă Hamas a ucis 1200 de oameni în Israel în doar câteva ore. Alți peste 250 de oameni au fost luați ostatici.

Între ei, Moshe Ridler, supraviețuitor al Holocaustului, în vârstă de 92 de ani, ucis în kibuțul Holit din sudul Israelului. În aceeași zi, Shlomo Mansour, supraviețuitor al Pogromului Farhud din Bagdad, în vârstă de 86 de ani, a fost răpit și ucis de Hamas. Născută în România, Ruth Haran-Herzman era supraviețuitoare a Holocaustului și locuia în kibuțul Be'eri. Pe 7 octombrie 2023, teroriștii Hamas au ajuns la ușa casei sale. Femeia s-a ascuns timp de 15 ore, până când a fost salvată. Fiul său, Avshalom Haran, a fost ucis, iar alți șapte membri ai familiei au fost răpiți și duși în Gaza. Ruth Haran-Herzman a murit în noiembrie 2025, la vârsta de 90 de ani – o viață începută și încheiată sub semnul urii antisemite.

Ne vom întoarce la Allan Hall, dar și la atacul din 7 octombrie.

Vă invit să citiți în continuare un reportaj despre siguranța comunităților evreiești, despre antisemitism și combaterea lui, despre radicalizare, discurs instigator la ură și extremism politic, despre rolul și limitele libertății de exprimare în acest context.

La începutul lunii octombrie, Departamentul de Stat al Statelor Unite ale Americii a organizat, prin Foreign Press Center (FPC), turul „Combaterea antisemitismului global”, la care au luat parte 20 de jurnaliști din 19 țări din toată lumea. La invitația Ambasadei Statelor Unite ale Americii la București, am participat la acest program desfășurat în Whashington DC și Miami, Florida. Am avut astfel prilejul să vorbesc cu numeroși reprezentanți ai administrației americane din domeniul justiției și al securității, să ascult lideri și membri ai comunităților evreiești, să vizitez muzee de istorie a evreilor și a Holocaustului și, mai ales, să lucrez timp de o săptămână alături de alți 19 jurnaliști preocupați de tematica antisemitismului și să aflu astfel perspective bine documentate din toată lumea în această privință.

În ultimii trei ani, toate rapoartele de monitorizare a antisemitismului la nivel global indică o creștere fără precedent a acestui fenomen de la Holocaust până în prezent. Doar în anul 2025, cel puțin 20 de oameni au fost uciși în atacuri antisemite din SUA, Europa și Australia. Zeci de sinagogi, școli sau instituții evreiești au fost ținta unor atacuri armate, explozii sau incendieri.

Ca jurnalist care urmărește de 15 ani evoluția antisemitismului, a radicalizării și a discursului instigator la ură în spațiul public, nu pot să nu iau în considerare mediile prin care este diseminată informația în societățile noastre, campaniile de dezinformare și manipulare desfășurate mai ales online, rolul unor autocrații ca Rusia și China sau a teocrației de la Teheran, ascensiunea partidelor extremiste (atât la dreapta, cât și la stânga extremă) cu discurs radical, izolaționist, xenofob, rasist și în multe cazuri antisemit.

Ca tânăr european, am crescut cu imaginea democrației americane din filmele de la Hollywood. Personal am fost impresionat de filmele lui Aaron Sorkin, tânărul evreu plecat din New York, care ajunge, în timp, să scrie scenarii idealiste despre democrația americană în filme și seriale ca *The American President*, *The trial of the Chicago 7*, *The West Wing* și *The Newsroom*.

Așa că, în mod firesc, una dintre primele mele opriri, odată aterizat la Washington, a fost în fața Lincoln Memorial, unul dintre cele mai puternice simboluri ale democrației americane. Locul care ne amintește că democrația nu este garantată, ci trebuie apărată constant, locul care ne aduce aminte de discursul lui Lincoln din 1863, de la Gettysburg, în care sintetizează democrația ca guvernarea poporului de către popor, pentru popor. Același monument pe scările căruia Martin Luther King a rostit celebrul discurs *I have a dream*.

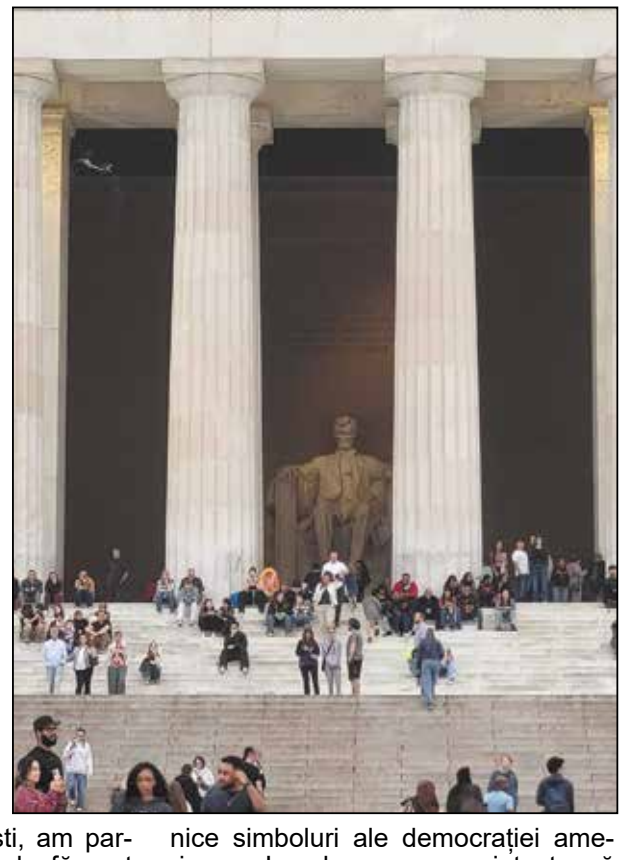

Prima întâlnire din programul oficial propus de Foreign Press Center a fost cu rabinul Yehuda Kaploun, reprezentantul special al Statelor Unite ale Americii pentru monitorizarea și combaterea antisemitismului global. Ambasadorul a susținut o conferință de presă în care a arătat că, pentru Administrația Trump, combaterea antisemitismului este o prioritate. În acest context, l-am întrebat pe rabinul Yehuda Kaploun cum se împacă această preocupare a Administrației Trump pentru combaterea antisemitismului, care este vizibilă, cu susținerea la fel de vizibilă acordată partidelor extremiste din Europa, între care și Alternative für Deutschland – formațiune acuzată de antisemitism în repetate rânduri; dacă nu există riscul de a submina eforturile de combatere a antisemitismului în Europa, prin susținerea, în același timp, a unor partide extremiste de factură neonazistă.

„Nu sunt atât de familiarizat cu partidele care candidează în alte țări. Știu că în Statele Unite avem reguli electorale clare în acest sens. Dar mai mult de atât nu pot adăuga în acest moment pentru a fi mai specific”, a declarant rabinul Yehuda Kaploun.

Doar în ultimul an, potrivit raportului Anti-Defamation League, în SUA au avut loc peste 6200 de incidente antisemite, dintre acestea agresiunile fizice atingând un maxim istoric de 203 cazuri. Atacurile cu arme potențial letale au crescut cu aproape 40% față de anul precedent. Trei persoane au fost ucise în aceste atacuri.

În septembrie 2025 Centrul evreiesc Habad din Punta Gorda, Florida, a fost incendiat. În ianuarie 2026 Sinagoga Beth Israel din Jackson Mississippi a fost de asemenea incendiată. În martie 2026 un atacator a intrat cu mașina în sinagoga Temple Israel din West Bloomfield, Michigan, unde funcționează și o grădiniță evreiască. Au urmat focuri de armă, iar un agent de securitate a fost rănit.

Măsurile de securitate au fost, de altfel, tema recurentă a fiecărei zile în programul propus de FPC. Iar organizarea diferă mult față de ce se întâmplă în România. În primul rând, la nivel local securitatea fiecărei comunități cade în sarcina membrilor ei, așa că este nevoie de mult personal angajat, pe lângă voluntari, mai ales în timpul sărbătorilor și al altor evenimente publice. Poliția locală sprijină de multe ori aceste eforturi și există granturi dedicate la nivel federal pentru a acoperi cheltuielile. Ca să avem un ordin de mărime, costurile cu securitatea comunităților evreiești din SUA ajung la aproximativ un miliard de dolari anual.

Sunt bani pe care nu îi mai investim în educație, în măsuri sociale, pentru tinerii sau pentru vârstnicii noștri, povestea Eli Russ, directorul de securitate al comunității Kesher Israel, cea mai veche sinagogă din Georgetown, Washington. „Așa cum văd eu lucrurile, antisemitismul nu este o noțiune abstractă sau un titlu de articol într-un ziar. Este o amenințare reală cu care se confruntă fiecare membru al acestei comunități în fiecare săptămână. Aici avem un aparat robust de securitate, cu voluntari și cu personal plătit, facem traininguri constant. Securitatea cântărește cel mai mult în bugetul comunității noastre. Trebuie să decidem în fiecare an dacă investim într-un program pentru copii sau pentru familii tinere, ori angajăm încă un om care să ofere securitate membrilor comunității pentru a putea veni să se roage în liniște la sinagogă, pentru a-și putea păstra identitatea culturală și viața evreiască de zi cu zi”, a declarat Eli Russ.

Pe lângă aspectele legate de organizarea securității comunităților evreiești la nivel comunitar, local și federal, libertatea de exprimare a apărut constant ca element central în discursul reprezentanților Administrației Trump. În contrast însă cu decizia președintelui Donald Trump de a interzice accesul jurnaliștilor CNN, Politico și MS Now pentru a relata de la Casa Albă. O decizie directă a președintelui SUA, luată pe 18 septembrie 2026, suspendată temporar de un judecător. Cele trei instituții de presă au dus însă acțiunea în instanță și susțin că Administrația Trump încă le restricționează accesul la evenimentele prezidențiale.

Am amintit acest aspect pentru că, alături de ceilalți jurnaliști care au luat parte la turul organizat de FPC, am avut ocazia să-i adresez o întrebare Procurorului general adjunct al SUA, responsabil de protecția drepturilor civile la nivel federal, doamna Harmeet Dhillon, care, în discursul său, a subliniat că una dintre principalele provocări în combaterea antisemitismului, pe lângă mediul online și influencerii din new media,

Combaterea antisemitismului în epoca postadevărului

Un reportaj din Statele Unite ale Americii

este chiar presa tradițională și senzaționalismul din mass-media.

Având în vedere că mass-media audiovizuale sunt reglementate în majoritatea țărilor, iar presa scrisă are parte de autoreglementare, cel puțin prin coduri deontologice, atenția se mută în celălalt mediu de informare – rețelele de socializare. Aici nu avem de-a face cu reguli și responsabilități similare cu cele din mass-media, chiar dacă rețelele de socializare au devenit în ultimii ani principalul mediu de informare pentru majoritatea oamenilor. Cu toții ne luăm din ele știrile sau măcar frânturi de informații, fără să știm clar cine este responsabil de acea informație și dacă ea este sau nu corectă. În acest context, am întrebat-o pe Harmeet Dhillon, în calitatea sa de reprezentant al Departamentului de Justiție, dar și de fost jurnalist, dacă crede că există bazele pentru o posibilă reglementare a rețelelor de socializare:

„În general, nu sunt o susținătoare a reglementării excesive. Avem o lege numită Communications Decency Act, adoptată în 1996. Secțiunea 230

a acestei legi protejează, în practică, furnizorii de servicii de telecomunicații și de comunicații de răspunderea juridică pentru conținutul publicat de terți pe platformele lor. Prin urmare, până când această lege nu va fi modificată, este practic imposibil chiar și să inițiezi un proces pentru defăimare sau să afli cine se află în spatele unui cont anonim. O clarificare a acestei legislații este un lucru pe care eu, personal, l-am susținut. Dar nu pot spune că promovez această schimbare în calitatea mea oficială de reprezentantă a Departamentului de Justiției. Noi pur și simplu aplicăm legile în forma lor actuală.

Aș vrea însă să revin la o observație pe care am făcut-o mai devreme. Cred că trebuie să analizăm în ce măsură finanțările provenite din străinătate influențează campaniile desfășurate de influenceri în mediul online. Platforma X și alte platforme care colaborează cu președintele au anunțat că, de exemplu, la numai câteva zile după solicitările formulate de anumite personalități publice, X a început să afișeze naționalitatea asociată anumitor conturi. Cred că această măsură a fost foarte utilă pentru a înțelege de unde ar putea proveni anumite tipuri de conținut. În consecință, consider că va fi necesară și o anumită formă de cooperare internațională în materie penală, deoarece cred că există țări care se implică în asemenea activități mai mult decât altele.

Am văzut recent un exemplu referitor la o fundație înființată de doi imigranți proveniți din aceeași țară. Fundația a acordat o finanțare unui jurnalist care desfășoară atacuri destul de virulente împotriva unei naționalități care este și a mea, cea indiană. Sunt de origine indiană și cetățean american. Și, firește, te întrebi cine se află cu adevărat în spatele acelor bani și care este scopul alimentării disensiunilor aici, în Statele Unite. Aceasta devine o problemă care ține de interesul național. Prin urmare, cred că suntem foarte preocupați de anumite forme de influență străină asupra conținutului pe care îl vedem în mediul online. Iar identificarea mecanismelor prin care putem ajunge la originea acestor influențe este, probabil, o chestiune pe care ar trebui să o decidă oameni mai pricepuți decât mine”, a declarat Harmeet Dhillon, Procuror general adjunct al SUA, responsabil de protecția drepturilor civile la nivel federal.

De menționat în acest context că, potrivit unui studiu realizat de Institute for Strategic Dialogue, numărul postărilor antisemite de pe Twitter, devenit ulterior X, a crescut cu 105% în primele luni după preluarea platformei de către Elon Musk, în octombrie 2022. O cercetare academică publicată în 2025 confirmă o creștere de aproximativ 50% a discursului instigator la ură în general și de 70% a numărului de aprecieri primite de asemenea postări.

În ultima zi petrecută la Washington am vizitat Curtea Supremă unde m-am bucurat să văd expuse câteva dintre obiectele de lucru ale fostei judecătoare Ruth Bader Ginsburg, un simbol al luptei pentru egalitatea de gen și pentru drepturile civile. Pe scările Curții Supreme am întâlnit însă și trei tineri evrei din New Jersey, veniți în vizită la Washington. Purtau chipa, erau studenți la yeshiva. I-am întrebat cu ce probleme se confruntă, dacă se simt în siguranță pe stradă:

„Suntem din New Jersey. În New York nu mai este sigur, avem prieteni acolo, am locuit acolo, dar cu un asemenea primar nu ne mai simțim în siguranță. După atacul din 7 octombrie este mult mai mult antisemitism în întreaga țară, în toate Statele Unite. Dar, în rândul comunității evreiești, privită în ansamblu, există mult mai multă unitate. Suntem mult mai apropiați, mult mai uniți. Când ai un primar al New Yorkului care se comportă așa cum se comportă, care vorbește așa

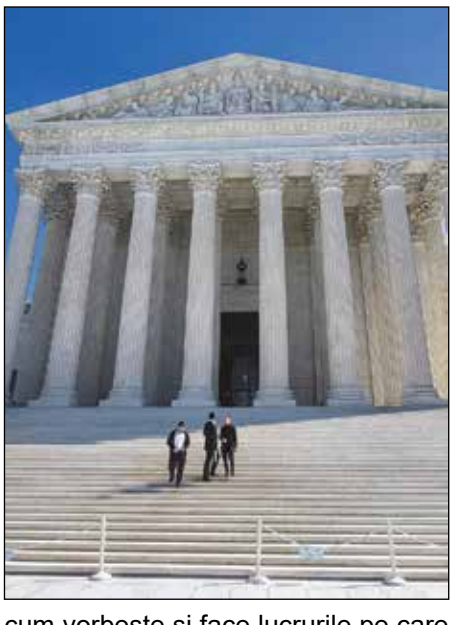

cum vorbește și face lucrurile pe care le face, asta nu face decât să provoace și mai mult antisemitism în lume”, au spus cei trei tineri evrei aflați în vizită în capitala țării.

După Washington a urmat Miami în programul turului Combating Global Antisemitism, organizat de FPC. Ne întoarcem la Alan Hall, supraviețuitor al Holocaustului din Cracovia, pe care l-am întâlnit la ceremonia de comemorare a trei ani de la atacul din 7 octombrie 2023. Ceremonia a avut loc la Memorialul Holocaustului din

Miami Beach, acolo unde Federația Comunităților Evreiești din Miami deschisese și un nou Centru educațional. L-am întrebat pe Alan ce a simțit el, ca supraviețuitor al Holocaustului, când a văzut atacul organizației teroriste Hamas asupra civililor din Israel în 7 octombrie:

„Prima reacție a fost ceva de genul: «O, nu! Din nou!». Știți, aceasta a fost reacția mea emoțională. Oare se va opri vreodată? Nu există nicio îndoială în mintea mea: orice țară, orice grup de oameni care este atacat trebuie să riposteze. Face Israelul ceea ce trebuie în acest moment? Nu sunt sigur. Dar lucrul de care sunt absolut sigur este că, atât timp cât Hamas sau

oricine altcineva continuă să atace Israelul, Israelul trebuie să riposteze. De asta sunt sigur.

Mi-aș dori foarte mult să văd că oamenii încetează să se mai lupte și că încercăm să vedem ce putem face împreună. Cred că putem construi împreună. Știți, antisemitismul este un cuvânt interesant. Este vorba despre «anti-semiți». Ghiciți ce? Palestinienii sunt și ei semiți. Suntem cu toții semiți. Și avem această luptă teribilă, între frați. Mi-ar plăcea să îi consider pe palestinieni frații mei. Și mi-ar plăcea să am ocazia să îi ajut. Dar, atât timp cât trag asupra mea, nu îi pot ajuta. Așa văd eu lucrurile. Știu că este o perspectivă foarte simplistă.

Știți, dacă ar înceta pur și simplu să tragă...

Și mai este un lucru pe care îl fac și cu care, din punct de vedere etic, am o foarte mare problemă. Știți, i-am văzut pe germani folosindu-i pe evrei și pe polonezi drept scuturi umane. I-am văzut pe ruși folosindu-i pe evrei și pe polonezi drept scuturi umane. Dar nu am văzut niciodată pe cineva folosindu-și propria familie drept scut uman. Și asta este ceea ce fac palestinienii. Iar acest lucru le atrage simpatia unor oameni din lume care, cred eu, poate că nu analizează situația atât de profund pe cât ar trebui. Din punct de vedere etic, vreau să spun că pentru mine este de neconceput să atac pe cineva și apoi să îmi folosesc propriul frate sau propria fiică drept scut uman. Dar asta se întâmplă.

Am inima frântă”, a declarat Alan Hall.

Programul turului FPC a fost unul încărcat, cu multe alte întâlniri și discuții pe care nu le-am putut sintetiza aici. Vă mai propun însă în final o ultimă oprire, în campusul Universității Internaționale din Florida (FIU), acolo unde l-am cunoscut pe Vlad, un tânăr student în anul întâi, care a trăit deja foarte profund, la nivel personal, cele mai mari două războaie ale generației noastre: războiul din Ucraina și războiul din Gaza.

„Mă numesc Vlad. Studiez finanțele la Florida International University, în Miami. M-am născut în Ucraina, în orașul Odesa, foarte aproape de România. Am trăit jumătate din viață acolo, jumătate din viață în Israel, iar acum sunt deja de două luni aici, în Miami. Sunt student în primul an.

Tatăl meu a obținut pașaportul israelian în anii ’90, așa că eu am avut pașaport israelian încă de când m-am

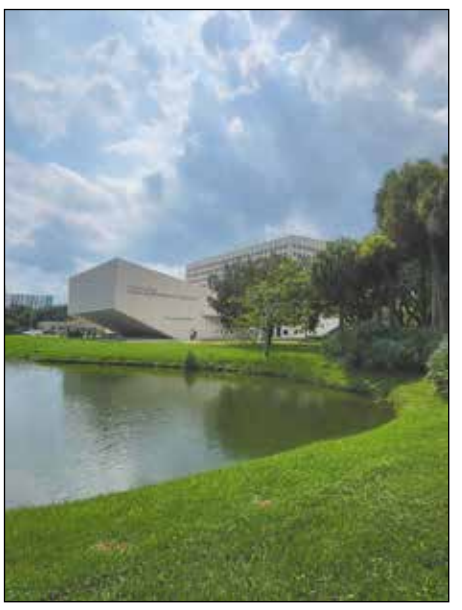

născut în Ucraina. Și călătoream tot timpul în Israel. Așa că am văzut războaie de când mă știu. Nu-mi amintesc să fi existat vreo perioadă din viața mea fără războaie. Așa că am știut întotdeauna unde trebuie să merg atunci când sunt lansate rachete, când au loc schimburi de focuri, ce trebuie să fac într-o asemenea situație.

Războiul din Ucraina este puțin diferit, pentru că în Israel asemenea lucruri au devenit deja ceva obișnuit. Știți, toată lumea este întotdeauna pregătită pentru astfel de situații. În Ucraina nimeni nu era pregătit. Familia mea, care locuiește acolo, nu era pregătită pentru așa ceva. Am avut prieteni care au murit acolo, în primele zile ale războiului.

Și după aceea s-a întâmplat 7 octombrie. A fost o zi foarte grea. Sunt din Așkelon, din partea de sud a orașului Așkelon. Zona a fost sub atacul Hamas timp de o zi. Așa că au avut loc schimburi de focuri, au ucis oameni pe străzi. A fost foarte greu și atunci, dar armata a venit, ne-a salvat pe toți și ne-am întors la realitatea cu care eram obișnuiți. Rachete, te duci în adăpost, ieși și îți continui viața obișnuită.

Cumpărați-vă un bilet, veniți în Israel, cunoașteți comunitatea israeliană, cunoașteți oamenii din Israel. Ca persoană din străinătate, dacă ai un pașaport care îți permite acest lucru, poți merge în

(Continuare în pag. 24)

7 octombrie, comemorat la București

Anul acesta, 7 octombrie – cea mai neagră zi din istoria poporului evreu după Holocaust, atacul terorist al Hamas, soldat cu peste 1.000 de morți și sute de persoane răpite – a fost marcată prin numeroase ceremonii în Israel și în alte țări. La trei ani de la această tragedie, în pofida luptei duse de armata israeliană împotriva terorismului, situația în zonă rămâne tensionată, iar Israelul, în afară de confruntările sângeroase cu grupările teroriste din Gaza și de eforturile depuse pentru a-i aduce pe ostatici acasă, s-a trezit și ținta atacurilor cu rachete efectuate de Iran, țara care sponsorizează terorismul în lume.

În Israel, comemorările au început pe 7 octombrie, la ora 6:29 dimineața, când a început atacul din 7 octombrie 2023. Ceremoniile s-au desfășurat în toate localitățile afectate de atacurile teroriștilor, inclusiv în locul unde s-a desfășurat festivalul Nova, de unde au provenit cele mai multe victime, oameni tineri care au venit la concert, precum și în kibuțurile de la graniță, țintele principale ale Hamas.

Vorbind la ceremonia oficială desfășurată la cimitirul de pe Muntele Herzl din Ierusalim, premierul Benjamin Netanyahu a arătat că, deși Israelul a obținut victorii importante, mai are de îndeplinit misiuni care să asigure pacea în zonă. „Hamas nu va domina în Gaza”, a spus premierul care s-a angajat să-i găsească pe toți teroriștii implicați în răpirea ostaticilor. De asemenea, a promis să lovească Hezbollah și că nu va permite ca Iranul să amenințe existența Israelului.

La București, Ambasada Israelului a organizat un eveniment comemorativ special, invitând doi supraviețuitori ai atacului – Lev Kreitman și Eitan Halley – să depună mărturie despre tragedia din acea zi. Comemorarea a avut loc la Muzeul Țăranului Român. Au participat reprezentanți ai Administrației Prezidențiale, ai Guvernului României, ai FCER, ai corpului diplomatic și un public numeros, format din români și israelieni. La începutul manifestării au fost proiectate imagini din timpul atacului.

Luând cuvântul, ambasadorul Statului Israel în România, E.S. dr. Lior Ben Dor, a arătat: „Au trecut trei ani de la 7 octombrie, iar Israelul încă luptă, pentru a-și apăra cetățenii și existența, împotriva unor dușmani cruzi, împotriva organizațiilor teroriste și împotriva Iranului care se află în spatele lor. Suntem hotărâți să ne apărăm, pentru că nu avem de ales. Nu avem o altă țară. Suntem patrioți și iubim țara pe care am construit-o acum 78 de ani.”

El a criticat atitudinea unor state care aplică standarde duble sau manifestă o ipocrizie absurdă față de evenimentele din 7 octombrie: „Unii aleg să uite sau să minimalizeze sau chiar să ignore ceea ce s-a întâmplat în acea zi (...) și nu-și dau seama că în acest fel sprijină terorismul. Este important să spunem foarte clar că România, poporul român și Guvernul României înțeleg foarte bine situația, sunt solidari cu Israelul și susțin Israelul. Noi apreciem foarte mult acest lucru și suntem profund recunoscători.”

„Avem datoria națională, istorică și morală să vorbim despre ceea ce s-a întâmplat, chiar dacă este foarte dureros și traumatic. (...) De aceea, pentru noi a fost foarte important să-i aducem astăzi aici pe Lev Kreitman și Eitan Halley”, doi supraviețuitori ai acelei zile, a arătat ambasadorul Statului Israel.

În cuvântul său, deputatul Silviu Vexler, președintele FCER, și-a exprimat durerea față de tragedia din 7 octombrie și a vorbit despre felul în care imaginile văzute l-au afectat: „Am avut șansa de a fi una dintre primele persoane care au ajuns în Israel după această zi neagră. Dacă aș avea posibilitatea, prin orice mijloc, de a șterge imaginile pe care le-am văzut atunci, aș face-o. Oricât de cumplite și de dureroase au fost imaginile pe care ați avut ocazia să le vedeți, realitatea a fost mult mai cruntă. Deși nu sunt un om tocmai sentimental, acele prime înregistrări recuperate de la teroriștii Hamas, pe care le-am văzut, m-au dărâmat. Sunt imagini care sper să nu apară niciodată și să rămână doar o amintire întunecată. Ura absurdă, nici măcar cuvântul «violență» nu cred că este potrivit, pur și simplu ura pe care am văzut-o dezlănțuită și cruzimea de neconceput nu pot fi descrise prin niciun cuvânt existent.”

Discuțiile s-au concentrat foarte mult pe cei care au coordonat aceste atacuri: „Realitatea este că aproape toate crimele au fost comise de ceea ce am putea numi oameni «obișnuiți», oameni care ar putea trece pe lângă noi pe stradă fără să îi observăm, oameni care ar putea să apară din nou mâine. Adevărul este însă foarte aproape de ceea ce a spus, într-un alt context, Hannah Arendt: «banalitatea răului». Este esențial ca fiecare societate să își găsească anticorpii necesari pentru a lupta împotriva răului din jur”, a subliniat președintele FCER.

Mesaje de solidaritate au fost transmise de Administrația Prezidențială și de MAE.

Momente dramatice au fost prezentate de cei doi supraviețuitori, Lev Kreitman și Eitan Halley, care au pus accentul mai ales pe consecințele psihologice ale evenimentului prin care au trecut, pe traumele pe care nici astăzi nu au reușit să le depășească definitiv și pe felul în care au reacționat după tragedia care i-a afectat.

Eva GALAMBOS

De ce citim. Reîntoarcerea umanului

Mi-am început luna octombrie recitindu-l pe Philip Roth (19 martie 1933 - 22 mai 2018). Așa cum am învățat de la marii autodidacți ai secolului trecut, începând cu Panait Istrati, nu citesc niciodată doar cărți. Citesc și recitesc autori. Așadar, Roth. Și ce autor pune mai multe întrebări despre condiția evreului, nu doar despre condiția umană, în secolul al XX-lea, dacă nu Philip Roth?

Am ajuns la ultima sa carte antumă: *De ce scriem*. O colecție de interviuri, eseuri, comentarii critice, discursuri. Se întind pe zeci de ani, până când, la optzeci de ani, Philip Roth a decis să se retragă și să nu mai scrie niciodată nimic.

Ultimii cinci ani și i-a petrecut pregătindu-și corespondența pentru postumitate. Recitindu-și cărțile și încercând să vadă dacă și-a trăit bine viața dedicând-o literaturii. Fiindcă Roth nu doar a scris, a și citit (mult și bine), a predat literatură, a cunoscut îndeaproape alți autori, precum Primo Levi sau Milan Kundera (excelent interviul cu Kundera din *De ce scriem*!).

Treptat, cartea lui Roth despre *de ce scriem* devine ceva mai important: *de ce citim*. Și, mai ales, putem adăuga noi acum, în plină eră de declin cognitiv, *ce pierdem de când nu mai citim*. Și ce pierdem? Ne pierdem empatia. Ne pierdem capacitatea de dialog. Ne pierdem mințile. Ne pierdem busola morală. Ne pierdem nuanțele. Ne pierdem capacitatea de a gândi pe de o parte și pe de altă parte. Ne pierdem șansa de a folosi cuvântul *totodată*. Ne pierdem luciditatea.

Și acum ajungem la al doilea autor alături de care mi-am petrecut jumătatea anotimpului – și anume, o autoare: Elif Shafak. Turcoaică, dar crescută în Franța, trăind în Spania, Statele Unite ale Americii și stabilită în Marea Britanie, la Londra, Elif Shafak nu are evreitatea ca temă centrală a operei sale. Romanele sale vorbesc însă despre lumea multipolară de astăzi, despre identități multiple, despre exil, migrație, anxietăți sociale și decizii radicale. Elif Shafak are și un doctorat în științe politice – și asta se vede la fiecare pagină.

Dar nu aș începe cu niciunul dintre marile ei romane, ci dimpotrivă – cu o micuță carte de eseuri, de nici o sută de pagini în care se concentrează însă cam tot ce e esențial despre epoca noastră. Cartea aceasta se cheamă chiar așa: *Cum*

TZMARMORET

să rămâi lucid într-o epocă a dezbinării. A apărut în original în primul an al pandemiei: 2020. Și în același an a apărut și tradusă în română, la Polirom (traducere: Adina Avramescu).

Acesta este unul dintre avantajele culturii române: marile cărți ale lumii apar de îndată și la noi. Știu că munca traducătorilor este subapreciată și prost plătită, cu atât mai mult avem a le mulțumi! Ne țin conectați la respirația timpului.

Elif Shafak se uită la simptomele bolii timpului nostru, la dezamăgire, la dezorientare, la frică, la furie. Toate ne aruncă în brațele extremismului politic. Iată cum scrie Elif Shafak, punând accentele la locul lor:

„Nu este o coincidență că în întreaga lume demagogii autoritariști fac tot posibilul să incite și să inflameze polarizarea. Ei știu că vor avea doar beneficii de pe urma ei. Le place când divizarea, fricțiunile și excluderea socială reciprocă se intensifică. Le place când râul dintre *noi* și *ei* inundă malurile și ne desparte și mai mult, încât să nu ne mai putem vedea sau auzi unii pe alții peste vacarmul torentului. Apele învolburate care ne acoperă vocile individuale și ne înăbușă istoriile personale sunt muzică pentru urechile agitatorilor politici. Nicicând nu este demagogul mai satisfăcut decât atunci când oamenii din diferite medii comunică și empatizează tot mai puțin unii cu ceilalți, când apreciem tot mai puțin natura noastră umană comună, când spațiile pe care le împărtășim devin tot mai exclusiviste și mai restrânse.

Ești unul de-al nostru sau unul de-al lor?

Ești membru al grupului nostru sau ești un străin?”

Cred că Elif Shafak nu greșește văzând aici una dintre cheile de lectură ale epocii noastre. Algoritmii stupizi și toxici ai rețelelor sociale, efectele nefaste ale revoluției informatice, agenții AI care ne-au preluat gândirea, memoria și limbajul, amenințările permanente, sfârșitul civilizației, așa cum o cunoaștem, întoarcerea războaielor – toate ne țin într-o stare de tensiune care ne agravează disperarea. Și în această disperare nu vedem tocmai ceea ce ne-ar putea salva: *natura noastră umană comună.* Pur și simplu nu mai suntem unii pentru alții oameni. De la noi, din Estul Sălbatic până în Orientul Mijlociu și în nordul Americii Latine.

Reîntoarcerea umanului ne-ar putea salva. Dar cine mai are timp de uman în epoca noastră post-umană grăbită spre deznodământul tragic?

Andrei CRĂCIUN

Ziua Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului în România

Vineri, 9 octombrie 2026, la Memorialul Victimelor Holocaustului din București, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel” a organizat ceremonia anuală de comemorare a victimelor Holocaustului. Evenimentul a început cu depunerea de coroane și a reunit reprezentanți ai Administrației Prezidențiale, ai Parlamentului și ai Guvernului, membri ai corpului diplomatic, ai comunităților evreiești și rome, precum și elevi din Capitală.

În mesajul transmis de președintele Nicușor Dan, citit de consilierul de stat Cristian Roșu, șeful statului a arătat că studierea memoriei și a istoriei este esențială pentru a înțelege cum au fost posibile crimele de pe teritoriul țării, cu sprijinul autorităților și cu tăcerea celor indiferenți. Președintele a amintit că a existat un Holocaust în România, cu victimele, supraviețuitorii și responsabilii săi, și a avertizat că ura, discriminarea și antisemitismul nu trebuie lăsate să prindă din nou rădăcini.

Fostul premier Ilie Bolojan a declarat, prin intermediul secretarului de stat Dragoș Hotea, că, indiferent de etnie, religie sau origine, fiecare om trebuie să se poată simți în siguranță și să fie tratat cu respect: „Ziua de 9 octombrie ne amintește de unul dintre cele mai întunecate capitole din istoria României. Deportările de acum 85 de ani nu au apărut din senin. Ele au fost rezultatul unui proces în care propaganda, antisemitismul și discursul instigator la ură au fost cultivate și,

Cristian VECHIU

(Continuare în pag. 15)

IUDAICA

Sărbătoare la Căminul Rosen: „Numai atunci când suntem împreună ne putem bucura cu adevărat”

1 octombrie 2026 a fost o zi cu dublă semnificație la Centrul rezidențial pentru persoane vârstnice „Amalia și Șef-Rabin dr. Moses Rosen” din București: au fost celebrate atât sărbătoarea de Sucot, cât și Ziua internațională a vârstnicului. Într-o atmosferă caldă și primitoare, seniorii comunității s-au adunat în jurul unei mese bogate și s-au bucurat de o întâlnire dedicată tradiției iudaice și recunoștinței față de un loc pe care mulți îl resimt ca acasă.

Au fost prezenți: Silviu Vexler, președintele FCER, alături de soția sa, actrița Geni Brenda-Vexler; prim-rabinul Rafael Shaffer; Eduard Kupferberg, secretarul general al FCER; ec. Silvian Horn, președintele Comunității Evreilor din București; dr. Mona Bejan, directoarea Departamentului de Asistență Socială și Medicală; ing. Rudy Marcovici, directorul Departamentului pentru Administrarea Patrimoniului Imobiliar; George Gîlea, directorul Centrului pentru Publicații și Comunicare.

Prim-rabinul Rafael Shaffer a descris Sucotul drept sărbătoarea bucuriei: „Cum o sărbătorim? Facem o suca. Cine poate să iasă să stea acolo, foarte bine; cui îi este greu, poate să stea liniștit în casă, sub acoperiș, și să iasă doar câteva clipe în suca. Dacă este făcută cum trebuie, suca este ridicată sub cerul liber, iar prin ea trebuie să se vadă cerul și stelele. Asta ne aduce aminte de legătura pe care o avem toți cu Dumnezeu: fiecare om are o părticică de cer care e numai a lui. Sucot este sărbătoarea în care ne amintim de Dumnezeu, dar mai ales în care suntem împreună. Pentru că numai atunci când suntem împreună ne putem bucura cu adevărat.”

Dr. Mona Bejan le-a mulțumit tuturor pentru prezență și a evidențiat aportul esențial al Federației la existența și buna funcționare a Căminului Rosen.

Silvian Horn a subliniat: „Sărbătoarea de Sucot nu ar fi frumoasă dacă nu am fi în familie. Consider că suntem

o adevărată comunitate. Câțiva dintre dumneavoastră vin la rugăciune, la Templul Coral, și asta mă bucură foarte mult. Vă mulțumim tuturor celor care puteți să veniți și vă așteptăm de fiecare dată la minian și la toate sărbătorile. Hag Sucot Sameah! La mulți ani de 1 octombrie!”

Eduard Kupferberg a evocat o serie de semnificații ale plantelor pe care le folosim de Sucot, pornind de la două însușiri: gustul (studiul Torei) și mirosul (faptele bune). „Una dintre ele asemănă fiecare plantă cu un tip de om. *Etrogul* (chitra) corespunde celor care studiază Tora și fac fapte bune, pentru că are și gust bun, și miros bun; *lulavul* (ramura de palmier) îi reprezintă pe cei care studiază Tora, pentru că are gust bun, curmalele sunt fructele lui, dar nu excelează în fapte bune; *mirtul* este exact pe dos – corespunde celor care fac lucruri bune (mirosul), dar fără studiu (mirtul nu are deloc gust); și, în sfârșit, este ramura de salcie (*rava*) care îi reprezintă pe cei care nici nu fac fapte bune, nici nu studiază Tora. Important este că de Sucot – și de alte săbători –, așa cum se țin împreună cele patru plante, așa suntem și noi împreună, cu defecte și calități, și ne bucurăm că suntem la un loc. Hag Sucot Sameah!”

Rudy Marcovici a adăugat că eforturile Federației se concretizează și în direcția reabilitării exterioare a căminului, în curte urmând să fie reamenajate aleile și fosta fântână arteziană. De asemenea, ca beneficiar al acestei instituții (fratele său fiind, temporar, unul dintre rezidenți), și-a exprimat recunoștința pentru munca directorului Pavel Alexandru, a Monei Bejan și a întregului personal.

În intervenția sa, Silviu Vexler a vorbit despre importanța oamenilor devotați, fără de care instituțiile ar fi doar niște clădiri fără suflet: „Noi nu vedem acest loc ca pe un cămin. Îl vedem ca pe o casă sau ca pe acasă. Și sunt convins că la fel este și pentru tot personalul, pentru toți oamenii minunați care lucrează aici. Dacă ar fi doar o instituție, lucrurile ar fi radical diferite. Nu ar depune eforturile pe care le depun, ci doar ar veni la o oră fixă și ar pleca la alta. Un loc devine cu adevărat acasă datorită oamenilor care își deschid *(Continuare în pag. 12)*

Sucot – sărbătoarea bucuriei împărtășite

Ziua de vineri, 25 septembrie 2026, a oferit un motiv dublu de bucurie pentru enoriașii și prietenii Comunității Evreilor din București: intrarea în sărbătoarea de Sucot, care a coincis cu Șabatul. La Templul Coral prezența a fost numeroasă atât la serviciul religios oficiat de prim-rabinul Rafael Shaffer și de prim-cantorul Emanuel Pusztai, cât și în suca amenajată în curtea aceluiași lăcaș de cult.

În coșulețul împletit din ramuri de palmier, a fost pregătit buchetul de Sucot (*Arba’at ha-Minim* / Cele patru specii): la mijloc a fost pus *Lulav* (ramura de palmier), la dreapta *Hadas* (trei ramuri de mirt), iar la stânga *Aravot* (două ramuri de salcie); separat, se ține în mână *Etrogul* (chitra). Buchetul a fost fluturat în cele patru puncte cardinale, în semn de recunoștință pentru roadele pământului. Rugăciunile specifice, printre care *Leha Dodi* și Cele Optsprezece Binecuvântări pentru sărbători, au fost urmate de melodii liturgice ale Corului Templului Coral, dirijat de Robert Levensohn-Olteanu.

În cuvântul său, prim-rabinul Rafael Shaffer a subliniat importanța, în viața omului, a faptelor bune făcute cu bucurie: „Sărbătoarea de Sucot ne trimite cu gândul la socoteală, la bilanț. Anul agricol este o metaforă pentru viața omului – vârsta la care culegem roadele. Când vom fi bătrâni și neputincioși, cu ce ne vom umple zilele? Ceea ce rămâne sunt faptele bune, ele sunt averea noastră cea mai de preț. Banii vin, banii pleacă. Unii au bani, dar trăiesc mai frugal decât ceilalți. La sfârșitul vieții, oare vom fi mulțumiți de ceea ce am adunat? Îndemnul meu: să știm să ne bucurăm de ceea ce avem!”

Suca amenajată cu grijă în curtea Templului Coral de președintele Comunității Evreilor din București, ec. Silvian Horn, și de echipa sa, a fost gata să-și întâmpine oaspeții. Aceștia s-au reunit în jurul meselor rotunde, simbol al unității și al păcii. Dintr-o explicație foarte frumoasă oferită de Gilbert Șaim, gabaiul Templului Coral, care administrează și pagina de Facebook a instituției, aflăm că acoperișul fragil din ramuri al unei suca este în strânsă legătură cu obiceiul de a citi cartea *Kohelet* (Ecleziastul), anume în Șabatul de Sucot.

Cuvântul-cheie din *Kohelet* este *Hevel* (tradus adesea ca „deșertăciune”, dar care literal înseamnă „abur” sau „suflare”). O suca este exact așa: un abur arhitectural, o structură temporară prin care vedem stelele. Tradiția iudaică ascunde o înțelepciune uriașă: fragilitatea colibei și iluzia siguranței. Citind *Kohelet*, ne amintim că pereții solizi ai caselor noastre și conturile bancare nu ne oferă adevărata protecție. Singura protecție reală este dată de *Ananei HaKavod* (Norii slavei divine). Totul sub soare este trecător, dar credința și faptele bune rămân veșnice. *Kohelet* nu ne cere să fim triști, ci ne învață cum să ne bucurăm corect: nu de dragul averii, ci mulțumind pentru lucrurile simple – o masă caldă, comunitatea și prezența lui Hașem.

Președintele FCER, deputatul Silviu Vexler, a salutat prezența celor care au venit să petreacă Sucotul în mijlocul comunității și a evidențiat un motiv suplimentar de bucurie: 25 septembrie a coincis cu ziua de naștere a două doamne a căror activitate este admirată și apreciată de toți cei care le cunosc: Ioana Nițescu, jurnalistă la Radio România, și Sara Wechsler, fondatoarea și președinta fabricii de textile Datsa din Buzău. Președintele FCER le-a felicitat și le-a oferit câte un buchet de flori și un tort. Emoționate și surprinse, ele și-au exprimat bucuria de a trăi această aniversare în familia mai mare a Federației, alături de oameni pe care îi iubesc și îi respectă.

Prim-cantorul Emanuel Pusztai, Corul Templului Coral și soprana Carla Mușat au cântat o suită de melodii tradiționale evreiești care au imprimat serii o atmosferă de comuniune sufletească, singura bucurie adevărată fiind cea împărtășită.

Simhat Tora la Templul Coral din București

Ciclul sărbătorilor de toamnă s-a încheiat cu Simhat Tora (Bucuria Torei), celebrată la Templul Coral din București în data de 3 octombrie 2026. Este o sărbătoare care marchează finalizarea lecturii anuale a Torei și reluarea ei imediată, devenind un reper al continuității și al transmiterii memoriei culturale. În cadrul serviciului religios, ultimele versete din cartea Dvarim (Deuteronomul) sunt urmate fără întrerupere de primele rânduri din Bereșit (Geneza). Prin acest proces circular, se pune în evidență concepția filozofică potrivit căreia studiul textului sacru și căutarea înțelepciunii reprezintă un efort continuu, care nu cunoaște un punct final, ci reflectă o permanentă reînnoire.

În cuvântul adresat enoriașilor, prim-rabinul Rafael Shaffer a subliniat că de Simhat Tora sărbătorim, de fapt, începutul Torei: „Am terminat-o o dată de citit, o luăm de la capăt. Avem această minunată traducere în limba română, *Tora și Haftarot*, a rabinului Șlomo Sorin Rosen. Recomand fiecărui om să citească din ea zilnic.”

Președintele Comunității Evreilor din București, ec. Silvian Horn, a anunțat o veste importantă, care a fost întâmpinată cu multă bucurie de toți cei prezenți. La 1 octombrie 2026, președintele României, Nicușor Dan, a semnat un decret de decorare a Federației:

„În semn de apreciere pentru rolul cultural, educațional, caritabil și de parteneriat social, îndeplinit în cei 90 de ani de la înființare, pentru apărarea memoriei victimelor și sprijinirea supraviețuitorilor Holocaustului, pentru promovarea istoriei, tradițiilor comunității evreiești din România, precum și pentru susținerea valorilor toleranței, a respectului față de drepturile și libertățile fundamentale și a dialogului interconfesional,

Președintele României decretează:

Se conferă Ordinul Meritul Cultural în grad de Ofițer, categoria F «Promovarea culturii», Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic.”

Cel mai important ritual al sărbătorii de Simhat Tora îl constituie *Hakafot*. Sulurile de Tora sunt scoase din Aron Hakodeș și purtate în jurul sinagogii în șapte circuite sau procesiuni festive. Este un moment în care comunitatea evreiască își reafirmă identitatea culturală și atașamentul față de valorile care i-au ghidat existența de-a lungul mileniilor. La Templul Coral, în coordonarea prim-rabinului Rafael Shaffer și a prim-cantorului Emanuel Pusztai, sulurile de Tora au fost purtate de conducerea FCER și de cea a CEB, precum și de alți membri ai comunității, printre care Daniel Orenstein, David Solomonovici, Dan Singer, Aurel Iovițu, Bogdan Lifșin care, prin dans și cântece liturgice, și-au manifestat bucuria lecturii din Tora.

Pagină realizată de
CLAUDIA BOSOI

COMUNITĂȚI

Oradea

Memoria Holocaustului, o datorie dusă mai departe

85 de ani de la începutul deportărilor în Transnistria

Cu prilejul Zilei Naționale de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România, Comunitatea Evreilor din Oradea a organizat, vineri, 9 octombrie 2026, la Muzeul Istoriei Evreilor din Oradea și Bihor, un eveniment dedicat celor persecutați, deportați și uciși în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Manifestarea, la care au participat reprezentanți ai autorităților locale, ai cultelor religioase și ai minorităților naționale, a marcat 85 de ani de la începutul deportărilor evreilor din Bucovina în Transnistria, unul dintre episoadele tragice ale Holocaustului din România.

Gazda evenimentului a fost Robert Schorr, directorul JCC Oradea, care a transmis salutul domnului dipl. ing. Felix T. Koppelmann, președintele Comunității Evreilor din Oradea, și a dat citire mesajului adresat participanților de către deputatul Silviu Vexler, președintele Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic.

În intervenția sa, Robert Schorr a

atras atenția asupra faptului că 85 de ani reprezintă un interval relativ scurt la scara istoriei, însă suficient pentru ca omenirea să înceapă să uite lecțiile trecutului. Persistența antisemitismului, a intoleranței și a prejudecăților demonstrează că memoria istorică trebuie permanent întreținută, educația și cultura constituind principalele mijloace de prevenire a repetării unor asemenea tragedii.

În cadrul ceremoniei au fost aprinse șase lumânări, simbolizând cele șase milioane de evrei uciși în Holocaust. Acestea au fost aprinse de descendenți ai supraviețuitorilor Șoahului, subliniind legătura dintre generații și responsabilitatea transmiterii memoriei.

Un gest cu o semnificație aparte i-a aparținut Preasfinției Sale Virgil Bercea, episcopul greco-catolic de Oradea, care a aprins una dintre lumânări, ca expresie a solidarității și a fraternității dincolo de diferențele confesionale.

Oficiantul de cult și prim-cantorul Comunității Evreilor din Oradea a rostit rugăciunea El Male Rahamim, în amintirea celor care au pierit nevinovați în timpul Holocaustului, după care participanții au păstrat un moment de reculegere.

Evenimentul s-a încheiat cu un recital cameral susținut de Cvartetul Michael Haydn, alcătuit din muzicieni ai Filarmonicii de Stat Oradea, care au oferit un program muzical adecvat caracterului comemorativ al întâlnirii.

La 85 de ani de la deportările din 1941, comemorarea de la Oradea a reamintit că păstrarea memoriei Holocaustului nu este doar o datorie față de victime, ci și o responsabilitate față de generațiile viitoare.

Memoria Holocaustului, păstrată vie la Valea lui Mihai și Biharia, în județul Bihor

Ziua Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România, marcată anual la 9 octombrie, a constituit un prilej de aducere aminte, reflecție și reafirmare a responsabilității de a transmite generațiilor tinere adevărul despre una dintre cele mai tragice pagini ale istoriei. În județul Bihor, două manifestări comemorative desfășurate la Valea lui Mihai și la Biharia au reunit reprezentanți ai comunității evreiești, autorități locale, cadre didactice, elevi și membri ai comunităților locale.

La Cimitirul Evreiesc din Valea lui Mihai, comemorarea a fost organizată împreună cu obștea evreiască din localitate, într-un cadru solemn, dedicat cinstirii memoriei victimelor Holocaustului.

La eveniment au participat Ludovic Klein, președintele obștii evreiești, primarul orașului Valea lui Mihai, reprezentanți ai Comunității Evreilor din Oradea, membri ai obștii, localnici și simpatizanți. O prezență deosebit de semnificativă a fost cea a unui grup de liceeni, însoțiți de cadre didactice, participarea tinerilor conferind manifestării și o importantă dimensiune educativă.

În cadrul întâlnirii au fost evocate semnificația zilei de 9 octombrie, tragedia Holocaustului și bogata moștenire istorică și spirituală a evreilor din această parte a țării. Mesajele transmise au subliniat necesitatea păstrării memoriei colective, a combaterii antisemitismului, intoleranței

și discriminării, precum și responsabilitatea fiecărei generații de a veghea pentru ca asemenea atrocități să nu se mai repete niciodată.

Un moment similar de reculegere și evocare istorică a avut loc la Cimitirul Evreiesc din Biharia, unde au participat elevii a trei clase de liceu, pentru care întâlnirea a reprezentat o oportunitate de a cunoaște mai îndeaproape istoria Holocaustului și destinul comunităților evreiești din regiune.

Adresându-se tinerilor, Robert Schorr, reprezentant al Comunității Evreilor din Oradea, a vorbit despre ororile Holocaustului, despre suferințele îndurate de populația evreiască și despre datoria morală de a nu lăsa uitarea să se așternă peste aceste tragedii. A fost evidențiată importanța cunoașterii istoriei, nu doar ca exercițiu de rememorare a trecutului, ci și ca mijloc de cultivare a respectului față de demnitatea umană și a responsabilității civice.

La rândul său, Emerich Harstein, membru al Comunității Evreilor din Oradea, a prezentat aspecte din istoria evreilor din Biharia, readucând în atenție prezența și contribuția acestora la viața localității. Evocarea comunității evreiești de odinioară a oferit participanților o perspectivă asupra unei lumi care a făcut parte integrantă din istoria și identitatea acestor locuri.

Cele două manifestări au evidențiat importanța cimitirelor evreiești nu doar ca locuri de odihnă veșnică, ci și ca mărturii ale existenței unor comunități care, de-a lungul generațiilor, au contribuit la dezvoltarea economică, socială și culturală a localităților bihorene.

Prezența numeroșilor elevi la aceste comemorări constituie, poate, cel mai încurajator mesaj al întâlnirilor: memoria celor dispăruți poate fi păstrată vie prin educație, dialog și transmiterea adevărului istoric de la o generație la alta.

Sărbătorile de toamnă și alte prilejuri de întâlnire la Comunitatea Evreilor din Oradea

În preambulul sărbătorilor evreiești de toamnă, membrii Comunității Evreilor din Oradea au vizitat cimitirele (Ortodox și Neolog) unde, conform tradiției, s-au rostit rugăciuni pentru cei plecați dintre noi.

Sărbătorile de toamnă au fost celebrate anul acesta la Comunitatea Evreilor din Oradea prin rugăciune, respectarea tradițiilor, mese festive și, mai ales, prin bucuria de a fi împreună. Peste 125 de persoane (membri, prieteni ai Comunității, oaspeți din România și din Israel) au participat la diferitele momente dedicate Roș Hașana, Iom Kipur, Sucot și Simhat Tora, serviciile religioase fiind oficiate de prim-rabinul Shraya Kav și de oficiantul de cult Rezmuves Jehoshua Robert.

Toate evenimentele s-au derulat la Sinagoga Mare de Rit Ortodox, în sala festivă a JCC Oradea și în suca.

Iom Kipur, cea mai solemnă zi a calendarului iudaic, a fost dedicată postului, rugăciunii și introspecției. Membrii comunității au participat la serviciile religioase specifice Zilei Ispășirii, păstrând tradițiile transmise din generație în generație. În perioada premergătoare a fost împlinit și obiceiul Kaparot.

Pentru Sucot, în curtea Sinagogii Mari de Rit Ortodox a fost construită tradiționala suca. Un rol aparte le-a revenit copiilor comunității, care au participat la decorarea ei, transformând pregătirea sărbătorii într-un prilej de apropiere de tradiție și de viața comunitară. Membrii comunității s-au reunit în suca pentru rugăciune, binecuvântări și o cină festivă, într-o atmosferă caldă și familială.

Un moment cu o încărcătură sufletească deosebită a avut loc în ultima zi de Sucot, când au fost vizitați la domiciliu seniorii comunității care, din motive de vârstă sau de sănătate, nu se mai pot deplasa la sinagogă. Astfel, sărbătoarea a ajuns și la ei, oferindu-le posibilitatea de a rosti binecuvântările și de a împlini mițva celor patru specii, ținând și scuturând lulavul. A fost un gest simplu, dar important: nimeni nu trebuie să rămână în afara vieții comunității doar pentru

că nu mai poate ajunge fizic la sinagogă.

Perioada sărbătorilor de Tișrei s-a încheiat cu Simhat Tora, celebrată într-o atmosferă de bucurie. S-a dansat cu sulurile Torei, iar copiii au avut un loc cu totul special în sărbătoare: au fost binecuvântați, iar la final au avut parte de o adevărată „ploaie de bomboane”, spre încântarea lor și, inevitabil, a adulților care și-au amintit pentru câteva clipe cum este să fii copil.

De la solemnitatea rugăciunilor de Iom Kipur la bucuria din suca și dansul cu Torele de Simhat Tora, sărbătorile de toamnă au reunit generațiile Comunității Evreilor din Oradea în jurul acelorași valori: credință, tradiție, solidaritate și responsabilitate față de celălalt. Mai presus de toate, ele au reamintit că o comunitate este cu adevărat vie atunci când fiecare membru al ei, de la copii până la seniori, își găsește locul în ea.

Aniversări sărbătorite în marea familie a Comunității

Într-o atmosferă caldă și prietenească, la Comunitatea Evreilor din Oradea au fost sărbătorite zilele de naștere ale doamnelor Livia Somogyi și Judit Rosenzveig, precum și a domnului Ioan Barabaș, membri ai comunității noastre.

Întâlnirea a oferit celor prezenți prilejul de a petrece câteva ore împreună, de a depăna amintiri și de a împărtăși bucuria revederii, într-un cadru familiar, în care legăturile dintre oameni și sentimentul apartenenței la comunitate ocupă un loc important.

Sărbătoriților le-au fost adresate urări de sănătate, liniște sufletească și împliniri, alături de tradiționalul „Mazal Tov!” și de urarea evreiască „Ad Me’ah Ve’esrim!” care exprimă dorința unei vieți îndelungate, până la 120 de ani.

Dincolo de caracterul aniversar, asemenea întâlniri contribuie la păstrarea relațiilor de prietenie și solidaritate între membrii comunității, oferind prilejuri de socializare și de bucurie împărtășită.

La mulți ani sărbătoriților! Mazal Tov! Ad Me’ah Ve’esrim!

Robert Schorr,
directorul JCC Oradea

COMUNITĂȚI

Tecuci

Comunitatea evreiască din Tecuci: Istorie, contribuție și memorie, de Daniel Roșu

De curând, viața culturală și literară a municipiului Tecuci s-a îmbogățit cu o nouă lucrare care aduce în prim-plan istoria și prezentul comunității evreiești locale. Volumul este semnat de studentul Daniel Roșu, fiul părintelui doctorand Mihai Roșu apreciat pentru activitatea desfășurată la Catedrala „Sfântul Gheorghe” din Tecuci și, totodată, paroh în zona comunei Nicorești.

Acest inimos tânăr m-a contactat în urmă cu câteva luni, exprimându-și dorința de a vizita sediul comunității și sinagoga, solicitându-mi totodată câteva documente privind istoria comunității evreiești tecucene. Nu mi-am imaginat însă că, într-un timp atât de scurt, va reuși să realizeze această lucrare pe care el însuși o consideră una „de suflet”.

Am admirat la acest tânăr educația aleasă, respectul deosebit și atenția cu care asculta fiecare informație referitoare la comunitate și la documentele istorice puse la dispoziția sa. Recent, m-a contactat din nou, spunându-mi că dorește să mă viziteze pentru a-mi înmâna un exemplar al lucrării.

Din „Cuvântul autorului” reținem următoarele reflecții:

„Sunt creștin ortodox, respect religiile și nu cred că iudaismul și creștinismul se lasă reduse la o simplă formulă morală. Doresc să spun că deosebirea de credință nu împiedică nici iubirea, nici respectul și nici recunoașterea binelui oriunde ar fi făcut. Nimeni nu își leapădă credința pentru a face loc alteia. Fiecare rămâne pur și simplu ceea ce este: OM. Aici, la Tecuci, în ciuda tuturor greutăților, comunitatea evreiască nu s-a stins. Are un președinte, are o sinagogă și continuă să găzduiască evenimente care reunesc oameni de religii diferite. Respect acest loc și îl voi păstra mereu în amintire. Aș fi putut spune că toate acestea aparțin trecutului, dar nu pot. Pentru cei care încă aduc insulte evreilor, cer personal iertare în fața fraților evrei și le transmit compasiunea mea. De câteva luni învăț limba ebraică, iar acest lucru mi-a întărit convingerea că orice cultură merită studiată în profunzime. Cartea aceasta nu oferă evreilor un loc în istoria Tecuciului. Ei l-au avut dintotdeauna. Cartea încearcă doar să ni-l amintească.”

Din prefață aflăm că autorul și-a fundamentat cercetarea pe volumele *Evreii din orașul și județul Tecuci*, de Medy Goldenberg (edițiile 2001 și 2003), *Strada Mare a Tecuciului*, de Iancu Aizic (2003), lucrarea *Comunitatea evreilor din Tecuci, o istorie veche de peste trei sute de ani*, semnată de Luminița Georgiana Mistreț și premiată cu locul I la Olimpiada Națională de Istorie din 2012, precum și volumul *Aspecte din viața comunității evreilor din Tecuci*, de Daniel Bradea, publicat în anul 2022. Acestora li se adaugă numeroase documente puse la dispoziție de președintele comunității, Iancu Aizic.

Autorul aduce mulțumiri și domnilor Alessandro Nistor, Arcadie Hilzerand, Barbu Peretz, Monel Tratatovici, Avram Goldstein-Goren, Nelu Berman, Viorel Burlacu și multor altor colaboratori.

Lucrarea este structurată în capitole deosebit de interesante, precum: „Începuturile și înrădăcinarea unei comunități”, „Comunitatea evreiască și modernizarea Tecuciului”, „Convietuire”, „Ruptură și persecuție”, „Reconstrucție și plecare” și „Patrimoniu, memorie și prezent”.

Un capitol important este dedicat personalităților evreiești marcante ale Tecuciului. Sunt prezentate figuri precum: Max Segall, industriaș și fost președinte al Comunității Evreilor din Tecuci, ajuns vicepreședinte al industriașilor din România; Avram Goldstein-Goren, stabilit în Italia, fondator al mai multor organizații de sprijin și susținător al restaurării sinagogii din Tecuci; dr. Mayer Mandel, unul dintre întemeietorii societății Amicii Teatrului și fost președinte al comunității; precum și Barbu Peretz, librar, viceprimar, primar al Tecuciului și președinte al comunității evreiești locale.

Sunt amintiți, de asemenea, renumiții comercianți frații Davidescu, familia Șaraga și Iosif Tratatovici, contabil care a condus timp de trei decenii comunitatea evreiască tecuceană. Este evocată și personalitatea fiului său, Monel Tratatovici, maestru internațional FIDE la șah.

Cartea o menționează și pe apreciata jurnalistă tecuceană Sofia Scorțaru, colaboratoare a publicației *Milcovul* din Focșani și a ziarului *Scânteia tineretului*, care, după stabilirea în Israel, a făcut parte din conducerea publicațiilor de limbă română *Viața mea* și *Ultima oră*.

Vorbind despre valorile de origine evreiască legate de Tecuci, merită amintite și câteva nume care nu apar în lucrare. Printre acestea se numără Angelica Rozeanu, una dintre cele mai mari jucătoare de tenis de masă din istorie, campioană mondială timp de șapte ani consecutivi și deținătoare a unui impresionant palmares internațional. De asemenea, se remarcă profesorul universitar Alter Moise, cadru didactic al Academiei de Studii Economice, care, alături de academicianul Grigore Moisil, a contribuit la dezvoltarea ciberneticii în România. În anul 2023, acesta a primit titlul de Cetățean de Onoare al județului Galați. Un alt nume de referință este Eugen Berman, fost profesor universitar în Israel și consilier al premierului Benjamin Netanyahu.

În finalul cărții regăsim textul „Cuvânt de mulțumire”, din care reținem următoarele rânduri: „Dintre toți cei care m-au ajutat, unul a fost mai aproape decât ceilalți: domnul Iancu Aizic, președintele Comunității Evreilor din Tecuci. De fiecare dată mi-a pus la dispoziție, cu generozitate, materialele pe care le păstrează și mi-a oferit ceva ce nu poate fi găsit în niciun dosar: timpul și amintirile sale. Ascultându-l, am înțeles că pentru el istoria acestei comunități nu este doar un subiect de studiu, ci însăși viața locului căruia îi aparține. Cartea sa, *Strada Mare a Tecuciului*, a constituit unul dintre pilonii acestei lucrări, iar mărturia sa vie i-a oferit ceea ce documentele singure nu puteau transmite. Îi mulțumesc pentru materialele încredințate, pentru timpul acordat și pentru încrederea cu care a acceptat ca un creștin ortodox să scrie despre comunitatea pe care o conduce de peste un sfert de secol. Am descoperit în el un om de suflet. Dacă aceste pagini vor contribui la o mai bună cunoaștere și apreciere a istoriei evreilor din Tecuci, o parte însemnată din acest merit îi aparține.”

În încheiere, se cuvine să evidențiem meritul autorului Daniel Roșu căruia îi adresăm mulțumiri pentru acest valoros dar oferit comunității evreiești din Tecuci și tuturor celor interesați de istoria și patrimoniul local.

Iancu AIZIC,
președintele CE Tecuci

Ploiești

Dulceața speranței și lumina memoriei

Roș Hașana i-a adus din nou împreună pe membrii comunității noastre într-o atmosferă plină de căldură, rugăciune, reflecție și speranță. Respectând tradițiile transmise din generație în generație, am întâmpinat anul 5787 cu credință și cu dorință de înnoire spirituală. A fost un moment de profundă comuniune, o legătură sacră, atunci când ne-am rugat pentru toți și când am adus dulceața și speranța în inimile noastre.

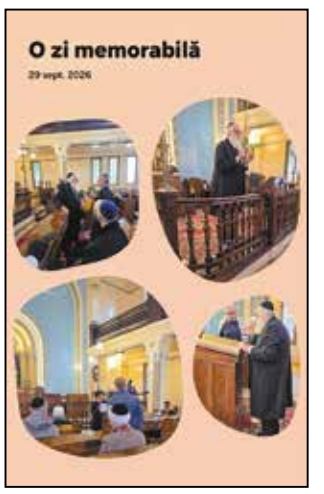

Comunitatea s-a reunit și pentru Iom Kipur, la sinagogă.

Comunitatea noastră a celebrat sărbătoarea de Sucot, cunoscută ca Hag HaSucot și Hag Ha'Asif. Numită în tradiția iudaică Zman Simchatenu, Timpul bucuriei noastre, această perioadă a adus împreună momente de profundă recunoștință, spiritualitate și deschidere către semeni. Pentru a păstra vie această tradiție, în curtea sinagogii a fost amenajată o suca, devenită un veritabil nucleu al ospitalității, unde cei prezenți s-au reunit cu bucurie. Sucot ne învață despre unitate prin cele patru plante pe care le aducem împreună și despre ospitalitate prin cortul pe care îl deschidem pentru oaspeții noștri.

Evenimentul s-a bucurat de o atmosferă deosebită, fiind onorat de prezența unor oaspeți speciali. Anamaria Bobe și echipa Televiziunii Române au fost alături de comunitate pentru a documenta și a transmite mai departe spiritul acestei sărbători. Prezența prim-rabinului, care a ghidat comunitatea în descifrarea înțelesurilor profunde ale acestor zile, a fost întâmpinată cu mare bucurie.

La 9 octombrie 2026, la Sinagoga Beth Israel din Ploiești, a avut loc o activitate dedicată Zilei Naționale de Comemorare a Victimelor Holocaustului din România. La aceasta au participat reprezentanți ai Comunității Evreilor din Ploiești și ai Muzeului Județean de Istorie Ploiești, elevi ai Colegiului „Spiru Haret” și ai Liceului Tehnologic „1 Mai” din Ploiești, însoțiți de profesorii de istorie.

Frecvent, descendenți ai unor familii din Ploiești vin din SUA și din Israel cu dorința de a descoperi locurile de unde au plecat strămoșii lor, de a simți vibrația comunității de astăzi și de a aduce un omagiu trecutului. Aceste întâlniri arată, o dată în plus, că distanțele geografice sau trecerea timpului nu pot șterge identitatea și atașamentul față de originile comune. Comunitatea noastră rămâne un pol al memoriei și o casă deschisă pentru toți cei care poartă în suflet aceste locuri, oriunde s-ar afla în lume.

Grațiela DAVID,
președinta CE Ploiești

Suceava

Toamna cu sărbătorile ei

În luna septembrie 2026, Comunitatea Evreilor din Suceava a sărbătorit Roș Hașana în cadrul Sinagogii Gah, unde ing. Daniel Blumenfeld a oficiat partea religioasă atât dimineața, cât și după-amiaza.

La sărbătoare au participat 35 de persoane, membri ai comunității și o persoană din Israel. Seara s-au servit platouri cu mâncare și băuturi rituale, iar dr. Henrieta Vexler a contribuit cu prăjituri.

Sărbătorile Iom Kipur și Simhat Tora au fost celebrate tot în cadrul sinagogii, având, pe lângă membrii comunității, și o familie din Israel, formată din trei persoane care, la sfârșitul zilei, i-au felicitat pe membrii comunității pentru buna organizare. Seara s-au servit platouri cu mâncare și băuturi rituale. Activitatea de Simhat Tora s-a ținut tot în sinagogă, făcându-se și partea cu pomenirea morților.

De asemenea, au continuat vizitele la Sinagoga Gah și, printre vizitatori, s-au numărat un grup de 10 persoane din Germania și o familie din Israel. În cadrul acestor vizite s-a prezentat istoria evreilor din Suceava, începând din secolul al XV-lea, cu primele atestări documentare, bazate pe documente din Arhivele Statului, care sunt afișate pe holul de la intrarea în sinagogă.

Daniel CURIC

COMUNITĂȚI

Arad

Ionel Schlesinger – omul care a păstrat vie CE Arad

Sunt oameni despre care poți scrie, după ce nu mai sunt, enumerând funcțiile, realizările și distincțiile lor. Despre domnul Ionel Schlesinger este greu să scriu astfel. Poate și pentru că nu vorbesc doar despre un fost președinte al Comunității Evreilor din Arad, ci despre omul de la care, în 2019, am preluat această responsabilitate și ale cărui urme le întâlnesc, chiar și după șapte ani, în multe dintre lucrurile pe care le facem astăzi.

Ionel Schlesinger a condus Comunitatea din Arad timp de 22 de ani, din 1997 până în 2019, într-o perioadă dificilă pentru comunitățile evreiești din România: numărul membrilor scădea, populația îmbătrânea, iar o întrebare devenea tot mai apăsătoare: cum păstrezi vie o comunitate care devine, numeric, tot mai mică? Aici trebuie căutată cea mai importantă parte a moștenirii sale. Faptul că astăzi avem o comunitate vie, sărbători celebrate împreună, o sinagogă în care intră sute de arădeni, grijă față de vârstnici și relații apropiate cu celelalte culte nu s-a păstrat de la sine. În spate stau ani de muncă și de responsabilitate.

S-a născut la Arad, la 23 decembrie 1938, și a absolvit în 1960 Politehnica din Timișoara, ca inginer mecanic. A lucrat la Întreprinderea de Construcții Siderurgice Hunedoara, la Electrometal Arad și la Uzina de Vagoane din Arad, în funcții de conducere, și a avut trei invenții brevetate. În 2019 spunea că în spatele lui se aflau 39 de ani de activitate ca inginer și conducător. Etapa următoare a vieții lui a descris-o printr-o frază care îl reprezintă: „Din manager, am devenit lider."

Președinția nu fusese ceva planificat sau dorit. În 1997, la dispariția inginerului Ștefan Löwinger, fostul președinte al CE Arad, Ionel Schlesinger era proaspăt pensionat și până atunci nu avusese o implicare

Raoul VIZENTAL,
președintele CE Arad

(Continuare în pag. 23)

Satu Mare

Sub semnul credinței și al continuității

Sărbătorile de toamnă la CE Satu Mare

Toamna anului 5787 a adus în viața Comunității Evreilor din Satu Mare acea atmosferă aparte în care solemnitatea rugăciunii, bucuria reîntâlnirii și profunzimea tradițiilor se împletesc firesc. Marile Sărbători evreiești au reprezentat, și de această dată, nu doar repere ale calendarului religios, ci și adevărate momente de comuniune spirituală și de reafirmare a legăturii dintre generații.

Într-un oraș în care istoria evreiască a lăsat o amprentă profundă, fiecare sărbătoare celebrată în Sinagoga Mare dobândește o semnificație care depășește prezentul. Zidurile acestui edificiu păstrează memoria unei comunități cândva numeroase și înfloritoare, a cărei existență a fost dramatic marcată de tragedia Holocaustului.

Roș Hașana, începutul anului evreiesc 5787, ne-a reunit într-o atmosferă de speranță, reculegere și bucurie. Sunetul șofarului, străvechi și tulburător, a răsunat ca o chemare la trezire spirituală, la introspecție și la regăsirea sensului profund al existenței. Rugăciunile tradiționale, urările de bine și masa festivă au oferit membrilor comunității prilejul de a împărtăși emoția unui nou început.

În cuvintele adresate celor prezenți am evocat cele trei îndemnuri fundamentale ale acestei perioade: Teșuva, Tefila și Țedaka – întoarcerea către sine și către Dumnezeu, rugăciunea și responsabilitatea morală față de semeni.

Zilele de reflecție care au urmat și-au găsit împlinirea în solemnitatea Iom Kipurului, moment de profundă introspecție și împăcare. În liniștea sinagogii, rugăciunile Kol Nidrei, Șaharit și Izkor i-au adus împreună pe membrii comunității într-o comuniune a credinței și a memoriei. Dincolo de austeritatea postului și de gravitatea ritualului, această zi ne-a reamintit că iertarea este una dintre cele mai înalte expresii ale nobleței sufletești.

Un loc aparte l-a ocupat rugăciunea Izkor, când amintirea celor plecați dintre noi a devenit, pentru câteva clipe, aproape palpabilă. Părinți, bunici, rude și membri ai comunității au fost readuși simbolic în mijlocul nostru prin puterea memoriei și a rugăciunii. Pentru o comunitate a cărei istorie poartă încă rănile unor pierderi ireparabile, acest moment are o rezonanță deosebită.

După profunzimea și solemnitatea Marilor Sărbători, Sucot a adus o binevenită schimbare de registru, invitându-ne la recunoștință, ospitalitate și bucuria lucrurilor simple. Întâlnirea membrilor comunității, rugăciunea și masa festivă au creat o atmosferă de apropiere sufletească. Suca, adăpostul vremelnic care amintește de peregrinarea poporului evreu prin pustiu, devine o lecție despre încredere, modestie și solidaritate. Cele patru specii vegetale, reunite într-un singur ritual, exprimă la rândul lor frumusețea diversității și necesitatea unității. Este un mesaj cu atât mai prețios pentru comunitățile evreiești mai puțin numeroase, în care fiecare membru reprezintă o parte indispensabilă a întregului.

Șemini Ațeret și Simhat Tora au încheiat acest parcurs spiritual sub semnul recunoștinței și al bucuriei

Adrian BESA,
președintele CE Satu Mare

(Continuare în pag. 12)

Brăila

Sărbătorile de toamnă au reunit comunitățile evreiești din Brăila și Galați

Sărbătorile de toamnă reprezintă primul prilej din anul iudaic în care membrii comunității brăilene se reunesc cu evreii gălățeni, obicei împământenit în ultimii ani. De Roș Hașana 5787, pe 11 septembrie, 55 de persoane am participat la slujba din Templul Coral și ne-am bucurat de vocea oficiantului de cult Levy Avinoam. Cu toții ne-am deplasat apoi la restaurantul Regal unde am fost serviți cu preparate din pește și cu plăcinte cu mere, asezonate cu vin cașer.

În aceeași zi am vizitat asistații nedeplasabili, cărora le-am oferit preparate tradiționale și, desigur, merele cu miere și rodie pe care le-am savurat cu toții.

Iom Kipur, zi cu mare încărcătură emoțională, a fost marcată duminică seara și luni până la prânz în Templul din Brăila, iar finalul rugăciunilor a răsunat în Templul Meseriașilor din Galați, unde președintele Sorin Blumer împreună cu Levy Avinoam au creat un duet impresionant.

Manifestarea s-a încheiat cu o cină oferită de conducerea comunității gălățene. Sărbătoarea de Sucot i-a reunit din nou pe membrii comunității, care s-au bucurat de ritualul religios, de fructele toamnei, de dulciurile pregătite și de vinul cașer. Momentul cel mai înălțător a fost la Simhat Tora, când ritualul înconjurării templului de șapte ori ne-a oferit suprema bucurie.

Ideea reunirii celor două comunități ne întărește convingerea că împreună suntem mai puternici.

Nadia USTINESCU,
președinta CE Brăila

Dej

Ziua Națională de Comemorare a Holocaustului

Cu ocazia Zilei Naționale de Comemorare a Holocaustului, în data de 9 octombrie, Muzeul Municipal Dej și CE din Dej au readus împreună în atenția publicului una dintre cele mai dureroase pagini ale istoriei.

Evenimentele au început la ora 11:00, la Muzeul Municipal Dej, printr-o prezentare susținută de directorul muzeului, Constantin Albinetz. Domnia-sa a făcut o scurtă prezentare a istoriei comunității, de la stabilirea evreilor în zonă, atestată documentar din secolul al XVIII-lea, și până la dezvoltarea treptată a comunității, după ce evreii au primit permisiunea de a se așeza în oraș, ajungând să reprezinte aproape 30% din populația acestuia la acea vreme. Au fost prezentate organizarea comunității (școli, cantine sociale, orfelinat, ieșive, baie rituală, club cultural cu bibliotecă, tipografie), precum și tragicele evenimente de după Dictatul de la Viena, din 1940, începând cu trimiterea bărbaților la muncă forțată, la deminarea unor teritorii din Ucraina, și culminând cu ghetoizarea din primăvara anului 1944 și deportarea tuturor evreilor aflați în ghetoul din Pădurea Bungăr spre Auschwitz și Birkenau. Au fost amintite și eliberarea celor rămași în viață, aproximativ 1.000 de persoane dintr-un număr total de circa 10.000 (împreună cu evreii din satele și comunele învecinate), precum și locuitorii orașului care au ajutat evrei, i-au ascuns sau le-au adus alimente în ghetou, cu riscul de a fi pedepsiți și torturați, cum s-a întâmplat cu unii dintre ei. Câțiva dintre acești locuitori au primit ulterior titlul de Drept între Popoare.

Directorul Albinetz a prezentat și o listă a unor personalități marcante ale comunității evreiești din Dej, cum au fost medicul și scriitorul Nathan Friedländer, pictorița Eva Lázár și scriitoarea Ana Novac. De asemenea, elevilor le-a fost explicată și importanța Pădurii Bungăr, locul unde au trăit sub cerul liber, au fost torturați sau au murit evreii din Dej și din satele învecinate. De la ora 12:30 au avut loc vizite ale elevilor, împreună cu profesorii lor, la sinagogă, unde le-au fost prezentate istoria comunității, perioada Holocaustului, cazuri concrete ale unor copii de vârsta lor care au trăit în acea perioadă în comunitate și povești ale familiilor unor membri ai comunității, reamintindu-le că, pentru noi, nu este doar o filă din cartea de istorie.

Surprinzător de mare a fost numărul elevilor care au venit să asculte această istorie locală, să pună întrebări cu mult interes despre istoria Holocaustului și despre motivul pentru care nu s-a făcut nimic pentru a evita această tragedie. Pe lângă elevii care au participat la vizite și prezentări, au fost și mulți locuitori ai Dejului care au fost interesați să pună întrebări legate de viața evreiască, de religie, dacă și cum ne practicăm religia acum sau cum se practica în perioada comunistă.

Yael GROSS,
președinta CE Dej

COMUNITĂȚI

Iași

Sucot și Simhat Tora, prilejuri de întâlnire și de apropiere între generații

Sucot, Sărbătoarea Corturilor, cea de a treia dintre marile sărbători evreiești de toamnă, a reunit aproape 30 de persoane în suca ridicată în curtea comunității și frumos împodobită cu imagini biblice, fructe, baloane și alte ornamente.

Președinta comunității, Benjamina-Ides Vladcovschi, a vorbit despre originea și simbolurile acestei sărbători, explicând că suca este un simbol al smereniei și al solidarității, un spațiu care reunește familiile și comunitățile și favorizează unitatea și ospitalitatea și că această sărbătoare mai este cunoscută și ca Sărbătoarea Recoltei, fiind un prilej de recunoștință pentru roadele pământului și pentru binecuvântările primite.

În continuare, Albert Lozneanu a rostit binecuvântarea celor patru plante, Arbaat Haminim – etrogul (chitra), lulavul (ramura de palmier), hadasul (mirt) și aravah (salcie) –, și a explicat că mănunchiul celor patru plante simbolizează unitatea în diversitate a poporului evreu.

Simhat Tora, Bucuria Torei, sărbătorește încheierea ciclului anual de citire a Torei și marchează, în același timp, începutul unui nou ciclu. Înțelepții Talmudului arată că faptul că terminăm și reîncepem citirea Torei în aceeași zi simbolizează o relație vie și neîntreruptă cu învățătura divină. Nu încheiem pentru a ne opri, ci pentru a reîncepe. La Sinagoga Merarilor, Simhat Tora a fost celebrată de participanți de toate vârstele, într-o atmosferă de profundă emoție și bucurie. După serviciul religios, sulurile sfinte ale Torei au fost scoase din Aron Kodeș și purtate de bărbați care au înconjurat bima într-o serie de șapte circuite (hakafot), simbol al faptului că din citirea și studiul Torei nu trebuie să ne oprim niciodată, pentru că fiecare nouă lectură ne poate dezvălui un sens pe care nu l-am observat înainte și care ne poate transforma înțelegerea și viața. După ceremonia emoționantă și plină de bucurie, participanții au fost serviți cu dulciuri, mere, nuci și struguri, într-un moment de comuniune și bucurie împărtășită.

În fiecare an, aceste sărbători reprezintă nu doar momente importante ale calendarului religios, ci și prilejuri de întâlnire, de apropiere între generații și de reafirmare a legăturii cu o tradiție care continuă să fie vie și puternică în comunitatea noastră. Prin celebrarea acestor sărbători, Comunitatea Evreilor din Iași păstrează și transmite mai departe tradiții și valori care au traversat generațiile. Rugăciunea, reflecția, bucuria, ospitalitatea și comuniunea îi reunesc pe membrii comunității și contribuie la păstrarea vie a identității și a patrimoniului spiritual evreiesc la Iași.

Silvian SEGAL

Sighet

O semnătură pentru libertate

Pe 15 octombrie 2026, la Muzeul de Istorie și Arheologie din Sighetu Marmației am avut bucuria de a participa la inaugurarea expoziției „Vladimir Vochoc – diplomatul nesupus a cărui semnătură a însemnat libertate”, în prezența Excelenței Sale Martin Košatka, ambasadorul Republicii Cehe în România. Vizita acestuia la Sighetu Marmației a fost și un prilej de a prezenta patrimoniul și diversitatea colecțiilor

Muzeului Maramureșean. Ambasadorul a vizitat Muzeul de Istorie și Arheologie, Muzeul de Științele Naturii, Muzeul Etnografic al Maramureșului „Francisc Nistor” și Casa Memorială Elie Wiesel, descoperind câteva dintre reperele istorice, culturale și memoriale ale orașului nostru.

Expoziția aduce în atenție povestea diplomatului cehoslovac care, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, a contribuit la salvarea a mii de persoane, oferindu-le documentele necesare pentru a scăpa de persecuțiile naziste. Este o poveste despre curajul de a acționa și despre responsabilitatea față de ceilalți.

Vladimir Vochoc (1894-1985) era angajat al Ministerului Afacerilor Externe al Cehoslovaciei încă de la înființarea statului după Primul Război Mondial. În perioada 1938-1941, Vochoc a fost consul al Cehoslovaciei la Marsilia, în Franța. După invazia germană din 1940 și capitularea Franței, delegațiile diplomatice oficiale ale țării sale și-au pierdut imunitatea. Cu toate acestea, el a revenit la consulat și, acționând pe cont propriu, a început să emită pașapoarte cehoslovace false pentru refugiații blocați în sudul Franței. Colaborând strâns cu jurnalistul american Varian Fry, Vochoc a oferit documente de călătorie vitale pentru intelectuali, activiști antifasciști și mulți evrei prigoniți, salvând între 2.000 și 2.500 de vieți de la persecuția nazistă.

În 1941 a fost arestat de autoritățile regimului de la Vichy pentru activitățile sale în Rezistență. A reușit ulterior să evadeze prin Spania și Portugalia, ajungând la Londra, unde s-a alăturat guvernului cehoslovac în exil. După terminarea războiului s-a întors în Cehoslovacia. Însă, odată cu instaurarea regimului comunist, destinul său a luat o turnură tragică. În anul 1954, în cadrul unor procese politice înscenate, a fost condamnat la 13 ani de închisoare pentru înaltă trădare. A executat aproape șapte ani de detenție înainte de a fi eliberat, iar sentința sa a fost anulată de Curtea Supremă abia în 1964. A murit în anonimat, în 1985.

Faptele sale curajoase au fost recunoscute la nivel internațional mult mai târziu: în 2016, Institutul Yad Vashem i-a acordat titlul Drept între Popoare. În 2024 i s-a decernat postum Medalia de Aur a Congresului SUA.

Petru GANZ

AD MEA VEESRIM!

Președinți de comunități născuți în luna noiembrie

Felix Koppelmann

Președintele CE Oradea, Felix Koppelmann, este lider de mulți ani al uneia dintre comunitățile cele mai de frunte din țară. Realegerile din acest interval de timp au dovedit că oamenii au știut să-i aprecieze energia, priceperea, simțul răspunderii. A menține este mai greu decât a cuceri un statut. Și el a reușit s-o facă, ba chiar să sporească prestigiul comunității prin reabilitări de sinagogi, bogăție de evenimente sociale, religioase, culturale, bune relații cu autoritățile locale.

Ivan Schnabel

Președintele CE Reșița, Ivan Schnabel, demonstrează că, dacă există voință și perseverență, o comunitate mică poate avea realizări notabile. Menține normalitatea vieții comunitare. Respectă cum se cuvine sărbătorile iudaice, are grijă de oameni, conservă patrimoniul sacru, organizează evenimente socioculturale cu participarea atât a membrilor comunității, cât și a prietenilor acesteia, cultivă bune relații cu oficialitățile, reprezentanții de culte și de organizații comunitare.

Adrian Besa

Președintele CE Satu Mare, Adrian Besa, se remarcă prin spirit gospodăresc, energie, pricepere în atragerea oamenilor spre comunitate, îmbinând elementele de educație iudaică și momentele de destindere. În corespondențele trimise *Realității evreiești* face cunoscute acțiunile comunitare și intercomunitare. Cinstește an de an memoria Holocaustului. Sărbătorile iudaice sunt frumos marcate. Are grijă de patrimoniul sacru, mai ales de cimitirele evreiești din localități unde nu mai trăiesc evrei.

David Lieberman

Președintele CE Sighetu Marmației, David Lieberman, știe să pună în valoare semnificația aparte a comunității sale: faptul că Sighetul este orașul natal al lui Elie Wiesel, de la moartea căruia s-au împlinit recent zece ani. Organizează evenimente culturale, sociale, comemorative. Are grijă constantă, cu sprijin DASM, ca asistații să ducă o existență decentă; cu sprijin DAPI, ca patrimoniul sacru, mai ales, numeroasele cimitire în locuri rămase fără evrei, să fie bine păstrat.

Fredi Goldenberg

Președintele CE Botoșani, Fredi Goldenberg, conduce una dintre comunitățile cu istorie bogată din țară. Când a fost ales, a știut că-i revine o răspundere importantă: să fie demn de înaintașii spirituali, rabini vestiți, și laici, intelectuali evrei români de prim rang în cultura românească. Este receptiv la problemele vârstnicilor, singuri, bolnavi, ale căror solicitări se luptă să le rezolve. Cu ajutorul FCER, al Joint-ului, al oficialităților se îngrijește ca patrimoniul sacru să fie bine conservat.

Herman Iosif Rosner

Responsabilul de obște din Sf. Gheorghe, Herman Iosif Rosner, a demonstrat că este unul dintre cei mai activi lideri de obște, cu merite cetățenești alese, laureat de curând cu distincția *Pro Urbe* pentru rezultate profesionale și comunitare. Destoinic manager, știe să cultive bune relații cu autoritățile locale, cu filiale ale unor instituții de puternic interes economic, de pildă Camera de Comerț și Industrie a României, cinstește anual cum se cuvine memoria victimelor Holocaustului.

Gherghina Negru

Responsabila de obște din Câmpulung Moldovenesc, Suceava, Gherghina Negru, are grijă de bătrânii suferinzi, veghează asupra patrimoniului sacru al unei comunități remarcabile în anii interbelici. Sub dictatura antonesciană, evreii din Câmpulung Moldovenesc au fost deportați în Transnistria. Majoritatea celor scăpați cu viață au imigrat în Israel în primii ani ai instaurării totalitarismului și în anii ceaușismului.

JCC ORADEA

Identitate evreiască în Oradea. Diplomație și cercetare

Dialog cultural cu Ulla Krauss-Nussbaumer, ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Austria în România

Duminică, 11 octombrie 2026, Comunitatea Evreilor din Oradea a avut plăcerea de a primi la Sinagoga Mare de Rit Ortodox vizita Excelenței Sale Ulla Krauss-Nussbaumer, ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Austria în România, însoțită de oaspeți din Germania, Austria și Croația.

Printre invitați s-au numărat: Hartmut Koschyk, președintele Consiliului Fundației pentru Menținerea Legăturilor cu Germanii din Străinătate, fost membru al Bundestagului și fost însărcinat al Guvernului Federal al Germaniei pentru problemele etnicilor germani repatriați și ale minorităților naționale; Georg Bardeau, consulul onorific al Austriei la Timișoara; precum și dirijorul croat Andrej Vesel, colaborator, între altele, al Filarmonicii de Stat Oradea.

Din grup au făcut parte și membrii ansamblului austriac Duo Minerva, clarinetista Johanna Gossner și acordeonistul Damian Keller, care susținuseră în seara precedentă un concert în cadrul festivalului Oradea FestiFall.

Întâlnirea, lipsită de formalism și desfășurată într-o atmosferă prietenească, a prilejuit discuții despre tradiție, cultură și rolul acestora în păstrarea identității comunităților. Au fost abordate, de asemenea, subiecte legate de actualitatea politică europeană, de manifestările contemporane ale antisemitismului și de importanța educației și a dialogului intercultural.

Oaspeților le-a fost prezentat patrimoniul istoric, religios și cultural al evreilor din Oradea, cu referiri la

contribuția comunității evreiești la dezvoltarea orașului, dar și tragedia Holocaustului care a marcat profund istoria acesteia.

Un punct de interes l-a constituit tabloul monumental expus în sala festivă a JCC Oradea, care înfățișează, într-o amplă compoziție, istoria poporului evreu de la originile biblice până în epoca modernă. Lucrarea a oferit prilejul unor discuții despre memoria colectivă, continuitatea tradițiilor și transmiterea moștenirii culturale între generații.

Dincolo de diversitatea preocupărilor și a experiențelor participanților, întâlnirea a evidențiat interesul comun pentru istorie, cultură și valorile care apropie oamenii, indiferent de apartenența lor națională sau religioasă. Vizita, una pur prietenească, a constituit un prilej de cunoaștere reciprocă, de schimb de idei și de promovare a patrimoniului evreiesc al Oradei, într-un cadru deschis și cordial.

Viitorii arhitecți ai României au descoperit patrimoniul evreiesc al Oradei

În cadrul celei de a IV-a ediții a FAST 2026 – Festival for Architecture Schools of Tomorrow –, desfășurată la Oradea în perioada 10-14 octombrie, studenți și cadre universitare din principalele centre de învățământ superior de arhitectură din România au avut ocazia să descopere istoria și patrimoniul comunității evreiești locale.

Organizat de Ordinul Arhitecților din România, în parteneriat cu Facultatea de Construcții, Cadastru și Arhitectură a Universității din Oradea, festivalul a reunit participanți din București, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara și Oradea, oferind un cadru de dialog și schimb de experiență între viitorii specialiști și reprezentanții mediului profesional și academic.

Una dintre activitățile incluse în programul festivalului a fost turul ghidat „Jewish Oradea – Synagogues Tour”, organizat duminică, 11 octombrie, dedicat descoperirii moștenirii arhitecturale, istorice și culturale a evreilor orădeni.

Aproximativ 50 de studenți și profesori au participat la vizita organizată la Sinagoga Mare de Rit Ortodox din Oradea, unde au avut ocazia să descopere particularitățile arhitecturale ale edificiului, istoria comunității evreiești locale, precum și aspecte ale tradiției și vieții evreiești contemporane. Explicațiile au fost oferite de arhitectul Cristian Pușcaș, care a abordat aspectele istorice și arhitecturale, și de Rezmuves Jehoshua Robert, reprezentant al Departamentului Religios-Cultural al Comunității Evreilor din Oradea, care a prezentat elemente ale tradiției și ale practicilor religioase iudaice. La rândul său, Robert Schorr, directorul JCC Oradea, le-a vorbit oaspeților despre dimensiunea laică a vieții evreiești contemporane, despre organizarea și funcționarea comunităților evreiești din România, precum și despre rolul Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic în reprezentarea minorității evreiești și în păstrarea identității sale culturale. Au fost abordate, de asemenea, aspecte legate de activitățile educaționale, sociale și culturale desfășurate în prezent, de conservarea patrimoniului și de eforturile de transmitere a tradițiilor către noile generații.

Turul a oferit participanților posibilitatea de a privi sinagogile nu doar ca monumente de arhitectură, ci și ca expresii ale unei istorii comunitare complexe, în care patrimoniul construit, viața religioasă și identitatea culturală sunt strâns legate. Pentru viitorii arhitecți, întâlnirea cu moștenirea evreiască a Oradei a constituit și un prilej de reflecție asupra responsabilității profesionale față de patrimoniul istoric, asupra conservării acestuia și a necesității de a înțelege contextul uman și cultural în care au apărut aceste edificii.

Vizita a evidențiat importanța colaborării dintre instituțiile de învățământ, specialiștii în patrimoniu și comunitățile locale, contribuind atât la cunoașterea istoriei evreilor din Oradea, cât și la înțelegerea realităților vieții evreiești din România de astăzi.

Robert SCHORR,
director JCC Oradea

JCC BUCUREȘTI

„Armonii de toamnă” la JCC

Fidelii evenimentelor culturale de pe scena JCC-ului bucureștean au spus și de astă dată *prezent* invitației la concertul organizat și prezentat de dr. Liana Tauberg sub genericul „Armonii de toamnă”, în data de 14 octombrie 2026. Într-un interval de timp record – zece zile – a reușit performanța de a reuni pe aceeași scenă tineri talentați, unii cucerind premii importante la concursuri naționale, și artiști consacrați pentru care seratele muzicale JCC au intrat în existența lor profesională de ani buni.

Dr. Liana Tauberg a lăsat deschisă ușa procesului de cristalizare a programului, îmbinând detaliul confesiv cu schița de profil artistic, a reușit să creeze fluxul empatic între artiști și public, să ofere căldură și seninătate în suflete.

„Și alergătorii vieții își predau torțele.” Versul poetului latin a fost mai acasă la el ca oricând în programul serii. Profesori (basul Iustinian Zetea, cadru universitar la UNMB, solist al ONB; pianista Andreiana Roșca Geamăna, „cu vastă experiență scenică și îndelungată carieră didactică”; soprana Gladiola Nițulescu-Lamatic, timp de 30 de ani solistă a TNOMID) și elevi ai lor (tenorul Mina Stavără, soprana Irina Murgu, mezzosoprana Evelina Moga, bas-baritonul Florin Bucureșteanu) s-au întâlnit în momente muzicale de mare popularitate sau mai puțin cunoscute, în bucuria de a cânta. Unii dintre artiștii în ascensiune sunt colaboratori la Opera Comică pentru Copii (Mina Stavără, absolvent al masterclassurilor renumiților artiști evrei americani Leonard Lehrman și soția sa, Helene Williams). Alții au obținut o bursă Erasmus: Evelina Moga, Florin Bucureșteanu. Ei vor cânta în 2027 într-un spectacol la Barcelona. Toți sunt laureați ai unor concursuri naționale.

Din componența programului au făcut parte arii celebre (Mozart, Verdi, Rossini, Bellini, Weber, Offenbach – ultimul, fiu de cantor, ale cărui opere și operete au cucerit Parisul vremii), muzică românească (Dumitru Capoianu), cantonete, lieduri din muzica barocă, repere evreiești (folclor sefard și *Scripcarul pe acoperiș* de Jerry Bock).

Voluntariatul pentru JCC și-a dovedit o dată mai mult consistența și calitatea. E vorba de reporterul vizual Adi Dragul, care a filmat și a fotografiat și acest eveniment cu neștirbită dedicație, și voluntarul cu vechime prof. Zigmund Tauberg care va fi sărbătorit la Salonul Cultural Mihail Sebastian, prezidat de el de circa 30 de ani, la împlinirea vârstei de 99 de ani.

Toți interpreții au primit diplome de participare din partea JCC. La finalul cu *Hava Naghila* s-a alăturat întregului colectiv și Bogdan Lifșin, dirijorul corului Hazamir, prezent în același sediu la una din repetiții.

Gazde (directorul JCC Adrian Gueron, Sofia Nagy), sponsori și public au primit mulțumiri.

Iulia DELEANU

Sub semnul credinței...

(Urmare din pag. 10) învățăturii. Rugăciunea pentru ploaie, expresie a legăturii dintre om și creație, precum și reluarea ciclului anual de citire a Torei ne-au reamintit că tradiția iudaică este, în esența sa, o invitație permanentă la învățare, la reînnoire și la responsabilitate.

Privind retrospectiv la aceste săptămâni, dincolo de frumusețea ritualurilor și de semnificația fiecărei sărbători, rămâne sentimentul apartenenței la o comunitate unită prin memorie, credință și valori împărtășite. Întâlnirile din sinagogă, rugăciunile rostite împreună, mesele comunitare și gesturile simple de apropiere au demonstrat încă o dată că vitalitatea unei comunități nu se măsoară exclusiv prin numărul membrilor săi, ci și prin puterea legăturilor care îi unesc.

Cu sprijinul Federației Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic, Comunitatea Evreilor din Satu Mare continuă să cultive aceste tradiții și să păstreze vie o moștenire spirituală și culturală de o valoare inestimabilă.

Pentru noi, cei care avem privilegiul și responsabilitatea de a duce mai departe viața evreiască la Satu Mare, fiecare sărbătoare celebrată, fiecare rugăciune rostită și fiecare întâlnire în sinagogă reprezintă mai mult decât un act de credință: reprezintă o promisiune făcută trecutului și o datorie asumată față de viitor. Câtă vreme tradițiile sunt trăite, memoria este păstrată, iar oamenii continuă să se regăsească în jurul acelorași valori, lumina unei comunități nu se stinge.

Sărbătoare la Căminul Rosen...

(Urmare din pag. 7) sufletul față de cei care le trec pragul. Pentru noi, acesta este un loc de suflet, un loc în care se află inima noastră, un loc căruia îi acordăm tot respectul și, indiferent de greutățile pe care le-am întâlnit, de natură financiară sau de alte tipuri, vreau să știți că sunteți permanent în gândul nostru și încercăm, ca și până acum, să facem să vă fie măcar un pic mai bine. În general, ceea ce înseamnă comunitățile evreiești și Federația nu pot funcționa fără oameni care să vină cu sufletul deschis. Nu e un loc de muncă obișnuit. Vreau, de asemenea, să-i spun bun revenit domnului Sandu Câlția, cel mai vechi angajat al FCER, după o perioadă foarte grea din punctul de vedere al sănătății. Dumnealui este un exemplu de om care și-a dedicat viața acestei comunități și oamenilor din ea, așa cum o fac toți cei care își desfășoară activitatea aici. Sucot este sărbătoarea belșugului și chiar a celui vizibil, dar eu o să vă doresc un belșug de bucurie, un belșug de zâmbete și mai ales un belșug de liniște și mulțumiri! Contați pe noi, așa cum și noi contăm pe încurajările și sfaturile dumneavoastră!”

Corul Templului Coral, dirijat de Robert Levensohn-Olteanu, a susținut un recital de melodii evreiești tradiționale, întâmpinate cu bucurie de toți cei prezenți.

CENTRUL PENTRU STUDIUL ISTORIEI EVREILOR DIN ROMÂNIA „WILHELM FILDERMAN" AL FCER-CM

CSIER

Banda desenată și memoria Holocaustului în Transnistria

David Schaffer (1931-2025)

Banda desenată despre Holocaust se transformă în ultima perioadă într-o metodă educativă preferată prin intermediere vizuală. În unele cazuri elevii își fac propriile benzi desenate sau folosesc romane vizuale publicate (vezi *Maus*, 1973, de Art Spiegelman, sau *Jurnalul Anei Frank*, versiunea grafică, 2017, de Ari Folman și David Polonsky). În România, proiectul și albumul *Au fost lângă noi: 12 povestiri despre Holocaustul din România*, 2024, transpuse în desen de ilustratorul Octav Ungureanu, folosesc banda desenată pentru a restitui istorii locale și experiențe individuale. Realizate pe baza unor surse istorice și interviuri de istorie orală, aceste imagini aduc în același spațiu documentarea, memoria și interpretarea vizuală.

Fiecare imagine presupune și o alegere: ce intră în cadru, ce rămâne în afara lui și cum este reprezentată suferința pentru a documenta cu atenție. În memorializarea prin imagine, fie că este sub formă tipărită sau cinematografică, Auschwitzul este suprareprezentat, transformat în simbol și stereotip, iar Transnistria este subreprezentată și din cauza interdicției oficiale de a fotografia. Acest spațiu trebuie reimaginat prin interviurile și imaginile supraviețuitorilor, din ce în ce mai puțini.

Întâlnirea aproape ratată din cauza reticenței de a vorbi despre aceste experiențe, chiar și la vârsta de 90 de ani, a dus în final la o contribuție unică în cadrul romanului grafic *But I live. Three Stories of Child Survivors of the Holocaust*, 2022, în care artiștii Miriam Libicki, Barbara Yelin și Gilad Seliktar au ilustrat poveștile supraviețuitorilor David Schaffer, Emmie Arbel și ale fraților Nico și Rolo Kamp. Cartea s-a născut ca o continuare a proiectului educațional internațional *Arta narativă și povestirea vizuală în Holocaust și educația pentru drepturile omului* (https://holocaustgraphicnovels.uvic.ca/), condus de Universitatea din Victoria și susținut de Consiliul de Cercetare în Științe Sociale și Umaniste din Canada (SSHRC).

Deși un membru respectat al comunității evreiești din Vancouver, David Schaffer nu și-a împărtășit niciodată public povestea lui de copil supraviețuitor. Ceea ce l-a convins în cele din urmă să-și împărtășească mărturia a fost conștientizarea că soarta evreilor români deportați în Transnistria era încă în mare parte necunoscută publicului larg.

David s-a născut în 1931, în satul Vama din Bucovina. În 1939 a fost exclus din școală împreună cu ceilalți copii evrei, în urma măsurilor antisemite ale statului. În anul următor, familia sa a fost alungată din locuință, iar în 1941 a fost deportată în Transnistria. Deplasarea a însemnat marșuri, lăsarea în urmă a lucrurilor pe care nu le puteau duce și, pentru familia lui David, despărțirea de străbunica prea slăbită ca să continue drumul. Li s-a spus că va fi dusă într-un azil; în realitate, a fost lăsată lângă drum. În această amintire, deportarea capătă imaginea pierderii unei persoane iubite, văzută ultima oară pe marginea drumului. Imaginile pornesc de la bătrânul care povestește copiilor din Canada despre o copilărie diferită, iar prin poveste bătrânul redevine copil și vedem lumea prin ochii săi. Copilul David își asumă riscul să caute cartofi rămași în pământ sau sfeclă căzută din căruțe. Încălcarea regulilor devine, în poveste, o formă de rezistență. Supraviețuirea depindea de gesturi zilnice, de asumarea riscului și de ajutorul altora.

Editorii amintesc atenția meticuloasă a lui David pentru detalii, ceea ce a făcut ca toate reprezentările vehiculelor din romanul său grafic să fie desenate cu acuratețe, iar distanțele dintre locațiile de pe hartă să fie măsurate și recunoscute corespunzător.

De la publicarea sa, cartea a primit cinci premii internaționale, șase nominalizări la premii și o largă recunoaștere critică, a inspirat expoziții și programe educaționale atât în Europa, cât și în America de Nord, iar ediția sa germană, *Aber ich lebe: Vier Kinder überleben den Holocaust*, este acum disponibilă prin Agenția Federală pentru Educație Civică din Germania (Bundesamt für politische Bildung).

Amintirile traumatice sunt adesea lipsite de culoare, negrul atrage adesea atenția asupra suferinței, a doliului, de aceea viziunea artistei Miriam Libicki redă aceste experiențe legate de copilăria în Transnistria în culori, readucându-le la viață și creând o experiență total diferită. Istoria nu mai apare doar ca o succesiune de decizii politice și date, ci și ca o experiență a unor oameni prinși în consecințele lor. Totuși imaginea nu este o fereastră neutră spre trecut. Ea ne cere să fim atenți la distanța dintre documentul istoric, mărturie și reconstituirea artistică.

Anca TUDORANCEA

Din trecutul Ierusalimului

Beniamin din Tudela pe drum spre Ierusalim

În articolul precedent am prezentat drumul urmat de călătorul evreu Beniamin din Tudela (Rabi Binyamin ben Yonah meTudela) din secolul al XII-lea, de la Tzor – în Antichitate Tyr din Fenicia, astăzi, în Liban – spre Ierusalim. Ne-am referit la localizarea diferitelor puncte și localități făcută de Beniamin din Tudela și de localizări făcute de geografi, arheologi și istorici moderni. Era vorba de corespondența așezărilor din secolul al XII-lea cu așezări din perioada biblică și din Antichitatea iudee. Este un aspect important al cercetării istoriei Țării lui Israel. Observăm și aspecte polemice împotriva samaritenilor. Lipsa de spațiu ne-a obligat să nu publicăm traducerea noastră a textului itinerarului vestitului călător, adăugând promisiunea că o vom publica într-un articol viitor. Ceea ce facem acum. Am folosit ediția academică a textului ebraic publicat de rabinul și cercetătorul în studii iudaice Marcus Nathan Adler, la Londra, în anul 1907, însoțită de traducere engleză. Pentru comparație, am folosit traducerea engleză, precum și traducerea spaniolă de José Ramón Magdalena Nom de Déu, apărută la Barcelona în 1989. Traducerea noastră este după originalul ebraic. În cazul unor observații asupra unor termeni, i-am menționat în paranteză, adăugând: N.N. (respectiv Nota Noastră). Nu am reluat discuțiile și comentariile istorice asupra unor localizări ale diferiților cercetători, la care ne-am referit în articolul precedent. Dar să-i dăm cuvântul lui Beniamin din Tudela, prietenul nostru peste veacuri.

„Și de acolo (de la Tyr, N.N.) este o zi până la Acra care este Akko, ce era la marginea tribului lui Așer. Și acest oraș este începutul Țării lui Israel și el este așezat pe malul Mării celei Mari (Marea Mediterană; N.N.); și acolo este un port mare pentru toți pelerinii care se duc la Ierusalim cu corăbii, și în fața lui curge un râu care se numește Nahal Kedumim; iar acolo sunt cam vreo două sute de evrei și în fruntea lor se află Rabi Țadok și Rabi Yefet și Rabi Yonah. Și de acolo sunt trei *parsaot* (leghe; N.N.) până la Khaifas care este HaHefer pe malul mării, iar pe de altă parte este Muntele Carmel deasupra ei, și acolo la poalele muntelui sunt multe morminte ale lui Israel, iar acolo pe munte este peștera lui Eliyahu, pace lui. Și acolo fiii lui Edom (în sens de creștinii; N.N.) au făcut o biserică pe care au numit-o San Elias. Și în vârful muntelui se recunoaște locul altarului dărâmat pe care l-a refăcut Eliyahu în timpul lui Ahab, iar acesta este locul altarului rotund de circa patru *amot* (coți; N.N.) care a rămas; iar la poalele muntelui coboară pârâul Kișon pe acea parte. Și de acolo sunt patru leghe la Capernaum, care este Kfar Nahum (satul lui Nahum), iar el este Maon, locul lui Nabal Carmelitul. Și de acolo sunt șase leghe până la Caesareea care este Gath al filistenilor și acolo sunt cam vreo două sute de evrei și două sute de *kuthim* (samariteni; N.N.), iar ei sunt evreii *shomronim* care se numesc *samaritanos*. Și el este un oraș frumos și cinstit, așezat pe malul mării, construit de regele Caesar care l-a numit cu numele lui, Caesareea. Și de acolo este o jumătate de zi până la Caco, și el este Keilah și în el nu sunt evrei. Și de acolo este o jumătate de zi până la Saint-George care este Lod și acolo este un evreu care e vopsitor. Și de acolo este o zi până la Sebastia care este Shomron (Samaria; N.N.) și acolo se află palatul lui Ahab fiul lui Omri, care este în ruină. Și acesta a fost un oraș fortificat, înconjurat de ziduri, pe munte. Și în el sunt izvoare și este o țară a pâraielor cu apă și a grădinilor și a livezilor și a viței-de-vie și a măslinilor, și acolo nu sunt evrei. Și de acolo sunt două leghe până la Nablouse care este Shechem pe Muntele Efraim și acolo nu sunt evrei; și el este așezat în valea dintre Muntele Gerizim și Muntele Ebal, și în el sunt cam vreo mie de *kuthim* care respectă numai Tora lui Moșe, pace lui, și sunt numiți *samaritanos*. Și au *kohanim* (preoți; N.N.) din stirpea (lui Aharon; N.N.) care sunt numiți *Aronim* și nu se căsătoresc cu *kuthim*, ci numai *kohanim* cu *kohanim* pentru ca să nu se amestece cu ei, însă ei sunt *kohanim* ai Torei lor și aduc jertfe și le înalță la adunarea lor. «Și rostesc binecuvântarea pe Muntele Gerizim» (Devarim / Deuteronom 11:29; N.N.) și ei spun că acesta este locul Templului, binecuvântat fie el. Și înalță jertfa în ziua de Pesah și în zilele de sărbătoare pe altarul pe care l-au construit pe Muntele Gerizim așa cum scrie în Tora lor: «Să ridicați pe Muntele Gerizim din pietrele pe care le-au ridicat Yehoșua și fiii lui Israel în Iordan» (Yehoșua 8:30-31; N.N.). Și ei spun că sunt din tribul Efraim și în mijlocul lor se află mormântul lui Yosef fiul lui Yakov, pace lui, după cum este scris: „Și osemintele lui Yosef ei le-au înmormântat în Shechem" (Yehoșua 24:32; N.N.). Și ei nu au trei litere: ה (*he*) și ח (*het*) și ע (*ayin*) – *he* de la Avraham pentru că ei nu au *hod* (demnitate), *het* de la Yitzhak pentru că ei nu au *hesed* (bunătate), *ayin* de la Yakov pentru că ei nu au *anawah* (modestie). Și în locul acestor litere folosesc א (*alef*) și prin aceasta putem spune că ei nu sunt din stirpea lui Israel fiindcă ei știu Tora lui Moșe în afară de aceste trei litere. Și ei se păzesc de impuritatea decedatului și a osemintelor de oameni și a cadavrului și a mormântului. Și își scot hainele pe care le poartă în timpul zilei atunci când se duc la sinagoga lor și își spală corpul cu apă și îmbracă alte haine. Și acesta este obiceiul lor dintotdeauna. Și pe Muntele Gerizim sunt izvoare de apă și grădini și livezi. Și Muntele Ebal este uscat, cu pietre și cu stânci și între ele este valea în care se află orașul Shechem. Și de acolo sunt patru leghe până la Muntele Gilboa pe care creștinii îl numesc Muntele Gilboy și el este o regiune foarte uscată. Și de acolo sunt cinci leghe până la (? ... ; N.N.: gol în manuscris, în ediția și traducerile cercetate; desigur numele unei localități neidentificate) și el este un sat și în el nu sunt evrei; și de acolo sunt două leghe până la valea Ayalon, pe care creștinii o numesc Val-de-Luna. Și de acolo este o leghe până la Mahomerie-le-Grand, care este Givon cel Mare și în el nu sunt evrei. De acolo sunt trei leghe până la Ierusalim."

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Antisemitismul este un indicator al nivelului democrației

Convorbire cu Cătălin Raiu, vicepreședinte interimar al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)

De câțiva ani, antisemitismul proliferează în lume cu o viteză uluitoare și se caută cele mai eficiente mijloace de a-l stopa. Dacă, în trecut, declarațiile, conferințele, programele politice erau suficiente pentru a atrage atenția asupra caracterului său nociv și pentru a forma o opoziție, o respingere în rândul opiniei publice, astăzi sunt necesare, cel puțin în România, instrumente mai dure, respectiv sancțiuni sub diferite forme. CNCD, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, este singura instituție care are dreptul să sancționeze diferitele forme de discriminare, printre care derapajele antisemite.

Am stat de vorbă cu vicepreședintele Consiliului, domnul Cătălin Raiu, care ne-a informat despre contextul în care acționează instituția. CNCD, ne-a spus interlocutorul nostru, primește petiții, sesizări în probleme de discriminare. Ele sunt evaluate de o comisie (Colegiul) compusă din 11 membri, la ora actuală 5, urmând ca numărul să fie restabilit. Se analizează petițiile, sesizările, fiind apoi invitate ambele părți – partea care sesizează și partea care reprezintă subiectul petiției – să stea de vorbă; dar, înainte de toate, comisia stabilește dacă sesizarea se încadrează în categoria discriminării.

– *Câte petiții primiți anual?*

– Primim pe an 1.000 de petiții, dintre care aproximativ jumătate sunt pentru hărțuire la locul de muncă, petiții ce nu se încadrează în categoria discriminării. Pe locul doi se situează educația, când, din diferite motive – de obicei handicap, boli, dar și criterii de rasă –, copiii nu sunt primiți la școli, iar dacă până la urmă sunt admiși, nu se fac eforturi pentru a fi integrați. Există multe alte domenii în care lucrăm și aici se include discriminarea rasială care, de cele mai multe ori, se referă la romi, evrei și unguri. Mai nou au apărut și ucrainenii, precum și cetățeni veniți din afara Uniunii Europene.

– *Câte petiții se referă la evrei, au caracter antisemit?*

– Sunt cam 10-15. La noi a luat amploare antisemitismul în special după 7 octombrie 2023. Și, strict în interpretarea mea subiectivă, în România antisemitismul este mai degrabă legat de teoriile conspirației: evreii care conduc lumea, domină finanțele, au putere de decizie, formează o clică mondială care nu lasă societatea să se dezvolte democratic sau evreii au adus comunismul în România. Punctul conceptual din care se hrănește antisemitismul în România e mai puțin un antisemitism etnic sau rasial ori religios, deși există și ipostaze ale antisemitismului religios. De exemplu, situația care e foarte promovată pe social media, că evreii l-au omorât pe Isus și, dacă l-au omorât pe Isus, atunci merită să fie pedepsiți. Zona asta conspirationistă mi se pare că este pe primul loc, în special după 7 octombrie 2023. Și, să nu uităm, după 7 octombrie au urmat niște alegeri în România, în care a fost promovat un discurs religios și antisemit destul de puternic, ce a avut succes la o bună categorie de cetățeni și, ulterior, a fost propagat pe social media. „Evreii conduc lumea” are și alte ramificații. De exemplu, ideea că vin să cumpere România bucată cu bucată. Eu cred că evenimentele de genul 7 octombrie sau alegerile oferă o scânteie pentru antisemitism, care, de altfel, există latent.

– *Care ar fi cel mai nociv exemplu de antisemitism sesizat de CNCD?*

– Cel mai notoriu caz din ultimul timp, despre care aș vrea să discut, este legat de ceea ce se numește în spațiul public „legea Vexler”. Este un caz asupra căruia trebuie să ne aplecăm, pentru că avem de-a face cu o lege menită să ofere mai multă protecție comunității evreiești, să păzească societatea de excese extremiste și care a fost inițiată de președintele Federației, care este și deputatul comunității evreiești în Parlament. A apărut atunci o mișcare civică sau politică, nu știu cum să o încadrez, care contestă legea în spațiul public și afișează mesajul „Stop Vexler” și care nu-și propune, în mod democratic, să discutăm legea respectivă, să o refacem, să o abrogăm, să o înlocuim cu altceva pe căile democratice, care înseamnă, în principiu, dezbatere parlamentară. Ce afișează acest mesaj „Stop Vexler”? Cuvântul „stop” pe mine mă duce cu gândul și la stoparea fizică a persoanei respective, mai ales că multă lume, inclusiv noi, a primit amenințări. În momentul în care tu spui „stop” unei persoane, acest „stop” poate fi înțeles de public ca stoparea fizică a cuiva. Or, procedeul democratic este să schimbi legea. În acest caz avem de-a face cu o mișcare civică sau/și politică ce spune „stop” unei persoane; și nu oricărei persoane, ci unei persoane reprezentative pentru comunitatea evreiască. Mie aici mi se pare că există o problemă, motiv pentru care noi ne-am autosesizat și am deschis din oficiu o petiție împotrivă, care urmează să fie

discutată.

Cele mai multe cazuri de antisemitism sunt pe internet, tot felul de jigniri. Am și dat acum două-trei săptămâni o amendă unei publicații din Iași, care a promovat tipul ăsta de discurs. Mai sunt cazuri: de exemplu, o librărie care a pus fundiță pe o carte, un fel de

A consemnat
Eva GALAMBOS
(Continuare în pag. 22)

Femei evreice care au influențat istoria

Elsa Morante

În primii treizeci de ani de viață, Elsa Morante și-a ținut povestea familială departe de ochii publicului. Născută la Roma, la 18 august 1912, a fost fiica Irmei Poggibonsi, o învățătoare evreică originară din Modena, și a lui Francesco LoMonaco, un sicilian care nu a recunoscut-o oficial. În acte, tatăl ei era Augusto Morante, soțul mamei sale, de la care a preluat numele. Crescută în religia catolică alături de cei trei frați ai săi, Elsa a trăit într-o familie în care originile evreiești ale mamei nu ocupau un loc vizibil și nu erau subiect de discuție. Mai târziu avea să descopere că, într-o societate dominată de antisemitism, această moștenire putea deveni o chestiune de viață și de moarte.

Din cauza sănătății fragile, nu a urmat școala primară și a fost educată acasă până aproape de adolescență. A urmat apoi gimnaziul și liceul la Roma, după care s-a înscris la Facultatea de Litere pe care a abandonat-o din cauza lipsurilor materiale. Și-a câștigat existența dând meditații de latină, făcând traduceri și scriind articole și povestiri pentru două publicații pentru copii, *Il Corriere dei Piccoli* și *I Diritti della Scuola*.

În 1936 l-a cunoscut pe scriitorul Alberto Moravia, evreu și el, cu care s-a căsătorit în 1941. Prin el a intrat în cercurile intelectuale ale Romei, unde avea să se apropie de scriitori și artiști precum Pier Paolo Pasolini (care i-a devenit prieten apropiat), Umberto Saba și Sandro Penna. În același an al căsătoriei i-a apărut primul volum de povestiri, *Il gioco segreto*, urmat, în 1942, de cartea pentru copii *Le bellissime avventure di Caterì dalla trecciolina*.

Ascensiunea fascismului în Italia și adoptarea legilor rasiale antisemite de către regimul lui Mussolini, în 1938, au schimbat radical statutul evreilor din Italia. Pentru Morante, originile materne au căpătat brusc o semnificație pe care viața de până atunci nu i-o impusese. Într-un interviu acordat ani mai târziu, scriitoarea a rezumat astfel acea revelație: „Datorită lui Mussolini am conștientizat că eu însămi sunt evreică.” Odată cu persecuțiile și ocupația nazistă, identitatea ei evreiască nu mai putea rămâne o chestiune privată.

La scurt timp după armistițiul Italiei din septembrie 1943, Moravia a fost avertizat că riscă să fie arestat și deportat atât din cauza originii sale evreiești, cât și a trecutului său antifascist. Cei doi au fugit din Roma și s-au refugiat la Sant'Agata, în sudul muntos al Italiei. Timp de aproape un an au trăit în condiții precare, într-o modestă colibă izolată, trăind aceleași greutăți și incertitudini pe care le trăiau și localnicii. Experiența i-a marcat profund pe amândoi și le-a modificat viziunea creatoare. Brusc, antisemitismul devenise o realitate concretă, iar suferința oamenilor obișnuiți, prinși în violența istoriei și lipsiți de puterea de a-și schimba destinul, urma să ocupe mereu un loc central în opera Elsei Morante.

Întorși la Roma în 1944, Morante și Moravia au încercat să-și reia viața de dinainte, deși relația începuse deja să se deterioreze. În această perioadă, Morante și-a încheiat romanul de debut la care începuse să scrie în timpul războiului, *Menzogna e sortilegio*. A fost publicat în 1948, cu sprijinul Nataliei Ginzburg și al lui Italo Calvino, iar în același an a primit Premiul Viareggio. În 1957, *L'isola di Arturo*, romanul maturizării unui adolescent pe insula Procida, i-a adus Premiul Strega, devenind prima femeie distinsă cu acest premiu.

După despărțirea de Moravia, în 1961, Morante a călătorit și a continuat să scrie despre violență, putere și responsabilitatea intelectualului. În 1965 a publicat eseul *Pro o contro la bomba atomica*, iar în 1968, volumul de poezie și texte teatrale *Il mondo salvato dai ragazzini*. În tot acest timp lucra la romanul care avea să reunească cel mai direct experiența istorică a războiului și preocuparea ei pentru cei vulnerabili.

Marea ei contribuție la literatura italiană și universală despre Holocaust, *La Storia* (*Istoria*, apărut în 1974), o are ca protagonistă pe Ida Ramundo. Profesoară văduvă din Roma, Ida este mama a doi băieți (micuțul Useppe și fiul mai mare, Nino, membru al organizației Cămășile Negre) și încearcă înnebunită să își ascundă de lume atât originea evreiască, cât și epilepsia. Ida aleargă până la epuizare între cartierele sărace San Lorenzo și Testaccio, străduindu-se să-și crească băieții, în timp ce Roma este bombardată, fascismul și foametea fac ravagii, iar evreii sunt deportați, tren după tren. Prin Ida, Morante explorează o dublă alteritate: vulnerabilitatea de a fi, deopotrivă, femeie și evreică nevoită să-și ascundă identitatea, într-o lume dominată de violența marilor evenimente ale istoriei. Romanul urmărește inclusiv drama evreilor italieni pentru care integrarea în societate nu a oferit protecție în fața legilor rasiale și a deportărilor. Astfel, Morante a mutat perspectiva de la marile evenimente politice și militare la experiența celor pe care Istoria riscă să-i șteargă.

Ultimul său roman, *Aracoeli*, apărut în 1982, urmărește căutarea unei mame și a unui paradis al copilăriei care nu mai poate fi recuperat. În 1984, cartea a primit Prix Médicis Étranger.

Ultimii ani ai scriitoarei au fost marcați de profunde suferințe fizice și emoționale, pe fondul singurătății și al sărăciei: moartea prietenului ei drag, Pier Paolo Pasolini, o fractură de femur greu vindecată, o încercare de suicid și un diagnostic de hidrocefalie. Știind că se confruntă cu cheltuieli medicale considerabile, Alberto Moravia face o petiție publică către statul italian pentru a-i acorda scriitoarei sprijin financiar, petiție care contribuie la aprobarea controversatei legi Baccheli.

Elsa Morante moare singură la Roma, în noiembrie 1985. La dorința ei, cenușa îi este împrăștiată pe mare, în apropierea insulei Procida, unde își petrecuse anii cei mai fericiți.

Irina MARKOVITS

O sinagogă deschisă tuturor comunităților din Sibiu educă generațiile tinere și păstrează vie prezența evreiască în arhitectura și conștiința orașului

Interviu cu **TIBERIU BARUCH**, *președintele CE Sibiu*

Față-n față!

Sinagoga din Sibiu găzduiește astăzi concerte, piese de teatru și expoziții, însă băncile ei, cândva pline la Șabat, rămân imaginea unei comunități de altădată. Pentru Tiberiu Baruch, președintele Comunității Evreilor din Sibiu, păstrarea acestei moșteniri înseamnă mai mult decât îngrijirea clădirilor de patrimoniu și conservarea documentelor de arhivă. Înseamnă să găsească modalități prin care istoria și cultura evreilor sibieni să rămână parte din viața orașului, fără ca memoria trecutului să împiedice privirea spre viitor. În același timp, înseamnă să mențină vii legăturile dintre membrii unei comunități restrânse și să se îngrijească de cei care sunt parte din povestea acesteia.

– *Ce înseamnă, concret, să fiți președintele Comunității Evreilor din Sibiu?*

– A fi președinte într-o comunitate de dimensiuni reduse înseamnă a fi un ghid administrativ, un purtător de cuvânt și un păstrător al patrimoniului. În plan administrativ, activitatea presupune administrarea proprietăților (inclusiv a sinagogii și a cimitirului istoric), gestionarea resurselor pentru îngrijirea membrilor și menținerea legăturii cu Federația Comunităților Evreiești din România (FCER) și cu autoritățile locale. În plan uman și cultural, înseamnă a reprezenta evreimea sibiană la evenimente oficiale și interconfesionale, a păstra vie memoria Holocaustului prin participarea la comemorări locale și a te asigura că fiecare membru al comunității simte că aparține unei familii unite.

– *Cum arată astăzi viața comunitară și ce îi aduce pe membri împreună?*

– Chiar dacă minianul nu se mai poate întruni în mod regulat, viața comunitară continuă prin alte punți de legătură. Membrii se adună la marile sărbători (Pesah, Hanuca, Roș Hașana, Sucot, Purim), când aprind lumânări, participă la mese festive și țin obiceiurile tradiționale. Solidaritatea și asistența socială sunt alte două elemente care unesc comunitatea. Elementul central al comunității noastre rămâne *țedaka*, iar membrii în vârstă sau cei care au nevoie de sprijin medical și social sunt ajutați constant. La fel de importante sunt întâlnirile ocazionale, discuțiile despre istoria familiilor evreiești din Sibiu și evenimentele noastre culturale, care mențin viu sentimentul de apartenență.

– *Cum vă raportați la schimbarea rolului sinagogii de la lăcaș de cult la monument de patrimoniu și spațiu cultural: pierdere, supraviețuire sau ambele?*

– Este, fără îndoială, o combinație între ambele sentimente, dar cu o privire îndreptată spre speranță și deschidere. Transformarea Sinagogii Mari din Sibiu într-un spațiu cultural și de patrimoniu a redat viață clădirii. Când în interiorul ei au loc concerte, expoziții sau tururi ghidate, clădirea trăiește. O sinagogă deschisă tuturor comunităților din Sibiu educă generațiile tinere și păstrează vie prezența evreiască în arhitectura și conștiința orașului. Desigur, există un sentiment de nostalgie și regret la gândul vremurilor în care sinagoga răsuna de rugăciunile sutelor de credincioși în fiecare Șabat. În final, deschiderea sinagogii ca spațiu cultural nu este o renunțare, ci modul în care comunitatea a ales să-și ducă povestea mai departe, transformând un monument istoric într-o punte de dialog între cultura evreiască și orașul Sibiu.

– *Sibiul este un oraș turistic. Ce ați dori să înțeleagă un turist care vizitează sinagoga și ce riscă să nu vadă, privind-o doar ca pe o clădire frumoasă?*

– Un turist care pășește în sinagogă trebuie să înțeleagă că nu intră doar într-un muzeu sau într-un monument de arhitectură eclectică, ci într-un spațiu sacru care a fost inima spirituală și socială a unei comunități. Privind doar frumusețea cupolei, detaliile decorative sau lumina care pătrunde prin geamuri, un vizitator poate rata amprenta suferinței și a rezilienței. Nu vede generațiile de credincioși care au plâns, s-au rugat și au sărbătorit acolo, și nici drama din perioada celui de Al Doilea Război Mondial și a valurilor succesive de aliya. Ne dorim să înțeleagă că această clădire este o mărturie a contribuției fundamentale pe care evreii au avut-o la dezvoltarea economică, medicală, culturală și urbanistică a Sibiului.

– *Ce păstrează comunitatea pentru generațiile viitoare?*

– Păstrăm totul, cu conștiința că suntem custozii unei moșteniri care depășește granițele prezentului. Cimitirul istoric este cel mai important document, cioplit în piatră. Îngrijirea lui nu este doar un act de respect religios (*kavod ha-met*), ci și unul de conservare a unei arhive în aer liber, care păstrează genealogii complete ale multor familii evreiești. Registrele comunității, actele de donație și documentele sinagogale sunt bine conservate. Acestea sunt punți pentru descendenții evreilor sibieni din întreaga lume, care caută să-și redescopere rădăcinile. Mărturiile de argint, veșmintele Torei (*parochet*), sfeșnicele și vechile volume de rugăciune sunt protejate pentru ca generațiile viitoare să înțeleagă cum se desfășura practica iudaică locală. În diverse moduri, înregistrăm mărturiile ultimilor membri care mai păstrează amintiri vii din perioada interbelică sau din anii grei ai celui de Al Doilea Război Mondial. Păstrăm toate acestea nu doar din nostalgie, ci pentru ca viitorul, oricum va arăta el, să găsească fundamentul intact.

– *Ce lucru din viața comunității de acum 100 de ani ați recupera pentru Sibiul de astăzi?*

– Dacă aș putea aduce un singur lucru din Sibiul anilor 1920-1930, acesta ar fi freamătul plin de viață al unei comunități tinere și numeroase, sintetizat în sintagma ebraică *Kol Hamon* (vocea mulțimii). Aș aduce înapoi acea efervescență zilnică: copiii care alergau spre școala comunității, vocile care dezbăteau texte sacre sau idei politice în curtea sinagogii, agitația pregătirilor de Șabat de vineri după-amiază, foșnetul băncilor pline de credincioși la marile sărbători. Astăzi avem patrimoniul, avem clădirea, avem memoria și respectul orașului. Dar ceea ce lipsește cel mai mult și ceea ce aș recupera, fără ezitare, este energia umană a generațiilor de atunci: acea tinerețe și acel optimism al unei comunități care privea spre viitor cu speranță.

– *Ce proiect local v-ați dori să vedeți realizat în următorii ani?*

– Mi-aș dori foarte mult crearea unui Centru Cultural și Muzeal al Memoriei Evreiești din Sibiu, integrat chiar în spațiul sinagogii sau într-o clădire din apropiere. Nu ar fi un muzeu clasic, cu exponate în vitrine, ci un spațiu viu și interactiv, conceput pe trei piloni: educație și toleranță; arhivă digitală și cercetare; dialog cultural contemporan. Ar fi vorba, mai întâi, de un spațiu dedicat elevilor și studenților, cu ateliere despre istoria minorităților, combaterea antisemitismului, cultura iudaică și drepturile omului. Zona educativă ar fi completată de un punct de documentare digitizat, unde istoricii sau urmașii evreilor sibieni din diaspora să poată cerceta registrele, poveștile de familie și contribuția evreilor la patrimoniul arhitectural și economic al Sibiului. Nu în ultimul rând, Centrul ar avea o sală multifuncțională pentru conferințe, proiecții de film, lansări de carte și concerte de muzică klezmer sau clasică, compusă de autori evrei. Un astfel de proiect ar da un nou sens prezenței noastre: ar transforma amintirea trecutului într-o resursă educațională activă pentru viitorul orașului.

Interviu realizat de
Irina MARKOVITS

Ziua Națională de Comemorare a Victimelor Holocaustului în România

(Urmare din pag. 6)

treptat, normalizate. Astăzi ne gândim la toți cei care au suferit, au fost umiliți, persecutați și uciși din cauza etniei lor. Holocaustul din România arată până unde poate ajunge o societate atunci când prejudecata și ura ajung să fie acceptate, iar demnitatea umană este ignorată."

Ministrul afacerilor externe, Oana Țoiu, prezentă la ceremonie, a precizat că ziua de 9 octombrie 1941 constituie un moment întunecat al istoriei României care nu trebuie să rămână un simplu subiect de cercetare academică, ci să fie o lecție de viață predată în școli, explicată la televiziunea publică și în mass-media, ca parte a unei politici sistematice care să combată ura de rasă și negaționismul: „Comemorarea de astăzi este un angajament reînnoit că vom fi neobosiți în a combate acești demoni vechi – ura, intoleranța, dezumanizarea –, indiferent față de cine sunt folosiți."

Ovidiu Bănescu, vicepreședintele Federației Comunităților Evreiești din România, a evidențiat importanța păstrării memoriei victimelor Holocaustului nu doar „privind spre trecut, ci construind prin educație și prin instituții democratice puternice o societate în care asemenea tragedii să nu mai fie posibile". Totodată, Ovidiu Bănescu a subliniat: „Memoria Holocaustului este o responsabilitate a întregii societăți și, în primul rând, a instituțiilor statului. Această responsabilitate e cu atât mai importantă, cu cât antisemitismul, intoleranța și radicalizarea sunt din nou tot mai prezente în spațiul public. (...) După trei ani de predare a disciplinei «Istoria evreilor. Holocaustul», evaluarea realizată la nivel național a cuprins peste 19.100 de elevi și 1.065 de profesori. 76% dintre elevii respondenți s-au declarat foarte satisfăcuți de introducerea disciplinei, iar 80% dintre profesorii participanți consideră că aceasta contribuie la formarea elevilor drept cetățeni responsabili. Profesorii vorbesc despre schimbări de atitudine față de toleranță și diversitate și despre o mai bună capacitate a tinerilor de a recunoaște stereotipurile, limbajul discriminatoriu și mecanismele propagandei. Aceste rezultate contează și arată ce poate produce în timp o decizie instituționalizată asumată."

Adjunctul șefului misiunii la Ambasada SUA din București, David Galbraith, a declarat: „Așa cum a afirmat secretarul Rubio, nu poate exista niciun compromis cu antisemitismul." El a mai amintit: „În fiecare an rămân tot mai puțini supraviețuitori care să-și spună poveștile. Aceasta face confruntarea cu antisemitismul și predarea adevărului despre Holocaust să fie și mai urgente. România a demonstrat leadership pe ambele fronturi, dar mai sunt multe de făcut. Astăzi, legea românească impune fiecărui liceu să predea istoria poporului evreu și a Holocaustului și înființează la București un Muzeu Național de Istorie a Evreilor și al Holocaustului din România."

Șeful adjunct al misiunii din cadrul Ambasadei Israelului la București, Erez Golan, a precizat: „A înfrunta trecutul cu onestitate nu este un semn de slăbiciune, ci semnul suprem al curajului național." Erez Golan a mai subliniat: „Antisionismul, negarea dreptului poporului evreu la autodeterminare este pur și simplu antisemitism, doar rebranduit. (...) Protejarea vieții evreiești, finalizarea Muzeului Holocaustului și combaterea antisemitismului sunt măsuri pentru România însăși, pentru integritatea sa democratică și forța sa morală. România și-a demonstrat deja curajul recunoscându-și responsabilitatea istorică și suntem încrezători că va da dovadă de aceeași determinare pentru a-și proteja viitorul, a onora victimele și a-i respecta pe supraviețuitori."

Teddy Brauner, un fotograf cu o viziune interioară personală

În martie 1950, sub conducerea Șahului Mohammad Reza Pahlavi, Iranul a recunoscut statul Israel de facto. La 1 iunie 1950, Hotelul Y.M.C.A. din Ierusalim a găzduit prima ceremonie oficială organizată de un diplomat străin în capitala tânărului stat: întâlnirea dintre Reza Safi-Nia, ministrul plenipotențiar al Iranului, şi premierul David Ben-Gurion. Evenimentul a adus laolaltă oficiali guvernamentali și lideri spirituali ai Israelului, ca şef-rabinul dr. Iţhak Halevi Herzog.

Zâmbetele calde, sincere şi proximităţile spaţiale ale liderilor au reflectat crearea unei punţi între două naţiuni cu istorii milenare. Relațiile Iran-Israel erau caracterizate atunci şi apoi încă trei decenii de o strânsă cooperare strategică, diplomatică şi economică, o realitate complet opusă ostilității din prezent. Fotografiile semnate de Theodor-Teddy Brauner, mărturii de la acea recepţie, readuc o epocă uitată.

Revizuind imaginile de la Ierusalim, nu putem să nu răsfoim şi filele din debutul artistului fotograf, realizate în Bucureştiul interbelic: un colţ de vitrină a unei spălătorii, cu un cap de manechin masculin, o pălărie, gulere scrobite. Este o compoziţie fragmentară, o referinţă la luxul şi la experienţa urbană dinamică a unei capitale moderne, efervescente.

Între 1930 și 1960, fotografia artistică în Europa a evoluat de la experimentele de avangardă până la consolidarea fotojurnalismului. Vechiul romantism pictorial este înlocuit de Noua Viziune, cu unghiuri radicale și geometrii clare, încadrări de sus sau de jos și contraste puternice de lumină. Suprarealismul influențează radical fotografia de artă. Prin tehnici ca fotomontajul, solarizarea și fotogramele se explorează subconștientul. Reportajul fotografic devine o formă de exprimare autoritativă și artistică, o mărturie credibilă a experienței umane, aducând în prim-plan viața de zi cu zi.

Activitatea lui Theodor-Teddy Brauner reflectă aceste transformări, aducând contribuții majore prin inovații tehnice și autenticitate documentară.

*

Theodor s-a născut la Viena, în 1914, unul dintre cei șase copii ai inginerului silvic Hermann Brauner, proprietarul unei fabrici de cherestea, şi ai lui Deborah Zlata, evrei asimilați din Piatra Neamț, veniţi la Viena în 1913. Familia s-a întors în România, stabilindu-se în 1918 la București. Tatăl, un om cu o deschidere spirituală și intelectuală largă, pasionat de poezie, hipnoză, spiritism și teozofie, a influenţat profund imaginația şi cultura copiilor.

Fraţii erau extrem de talentați și apropiați. Rudolf a devenit medic; Victor, un celebru pictor suprarealist; Harry va excela ca etnomuzicolog; Rovena (căsătorită Jeroham), una dintre primele femei inginer din România; iar Veronica (căsătorită Micznik) a lăsat mărturii valoroase despre debuturile lui Victor.

Theodor-Teddy va deveni un fotograf entuziast, la curent cu inovațiile avangardei artistice, dar şi ale fotojurnalismului. În 1929 s-a alăturat grupului din jurul revistei de artă suprarealistă *Alge*. A surprins personalități din cercurile artistice (Hedda Sterne, Medi Wechsler, Jean David), realizând şi diverse fotografii urbane, industriale (interiorul unei mașini de filatură) sau peisaje (Balcic, 1937-1939).

Paralel, experimenta pictofotograme abstracte, misterioase, create fără aparat foto: tehnica Solarfix (1934). Manipula hârtia fotosensibilă direct sub lumina soarelui sau chiar a lunii, folosind rețete chimice proprii și intermedieri de materiale transparente. Adăuga culori prin proceduri secrete. Considera lucrările ca un fel de „pictură cu lumină”, exprimând o stare de spirit: „Este esențial să-mi realizez creațiile. Autodidact – încă înainte de a deveni fotograf –, eram urmărit de o imagine alb-negru imprimată în viziunea mea interioară: un val imens, care înghițea totul. (...) Albul meu este un negru latent, iar curcubeul meu se întinde de la infra-alb la ultra-negru. Revelația se produce în momentul în care hârtia, îmbăiată în soluțiile obișnuite, se transformă în lumină sau într-o transparență de culoarea flăcărilor ori a cenușii”, va consemna Teddy peste ani.

*

În 1942 Theodor Brauner a fugit din România antonesciană, pe o ambarcaţiune mică, împreună cu pictorul Jean David şi cu alți 11 tineri, fără asistenţa unei organizaţii sioniste. După luni de navigare pe Marea Neagră şi pe Mediterana, au fost interceptați de forțele britanice şi ancoraţi la Beirut. Cetățenia română i-a poziţionat în categoria de apartenenţă la inamic (Germania). Teama de spionaj sau de infiltrare a unor agenți naziști, alături de restricționarea imigrației evreieşti în Palestina Mandatară (Cartea Albă) au dus la detenția lor în Cipru până la eliberare, în 1944. Ca şi alţi refugiați din această categorie, au fost plasaţi în pensiuni din Pedoulas, un sat pitoresc în Munții Troodos, şi nu în lagăre de corturi, înconjurate de sârmă ghimpată, care se vor înființa după război pentru detențiile masive (1946-1949).

În Israel, Teddy a lucrat pentru Serviciul Guvernamental de Presă, realizând documente de valoare: portrete ale membrilor parlamentului, aspecte din taberele de imigranți, construcția şi dezvoltarea ţării, cotidianul stradal. Aici a cunoscut-o pe tânăra care îi va deveni soţie.

A continuat lucrările Solarfix, pe care le-a expus la Ierusalim, în 1952. În acelaşi an, după o lungă perioadă de despărţire, l-a vizitat pe fratele Victor Brauner, care trăia la Paris din 1930 în cercurile avangardei. El i-a vorbit despre avantajele „capitalei artistice” a lumii.

În 1954, în bucătăria din Tel Aviv, găsind dimineți la rând banane rontăite, Teddy a conceput peste coşul cu fructe un sistem declanşator foto, pentru a surprinde orice mișcare. Astfel a descoperit un liliac care intra şi ciugulea din banane. În cele din urmă a realizat o serie de fotografii: liliacul nocturn declanșa obturatorul în momentul în care atingea momeala, astfel că se fotografia singur. În 1956, la îndemnul lui Victor, s-a stabilit împreună cu soţia într-o casă lângă Paris. Acolo s-au născut fetele, Marion şi Dana.

La Paris va lucra ca fotograf de presă şi pentru Teatrul Odéon. Va dezvolta totodată proiecte inedite, îndeosebi „Masques”, imagini antropomorfice, figuri umane identificate în obiecte ca robinete, cutii poştale etc. În 1962 a publicat la New York cartea pentru copii *Silent Visitor*, bazată pe experiența cu liliacul din Tel Aviv.

Theodor Brauner a încetat din viață pe 7 martie 2000. Lucrările sale se află în Arhiva de Stat din Ierusalim, la Centrul Pompidou şi în galerii de arta (Paris şi New York), în Colecţia Nasui din Bucureşti.

Fiica, Marion Brauner, povestea că părinții lui și-au dat seama că suferea de miopie abia când el avea 13 ani. Dat fiind că viziunea exterioară îi crease probleme, Teddy și-a creat, cu sensibilitate, o viziune interioară personală.

Ruth OREN

Fauda și realitatea israeliană

Pentru o bună bucată de timp, *Fauda* a fost un serial israelian de contraterorism, distribuit de

Netflix, ca atâtea altele. Convingător și inteligent realizat, dar nu chiar memorabil. Așa puteau fi descrise primele patru sezoane, difuzate din 2015 până la începutul lui 2023.

Apoi a venit 7 octombrie 2023, iar *Fauda* a devenit ceva mai semnificativ.

Sezonul 5, lansat pe Netflix la începutul lui septembrie 2026, se petrece la doi ani după atacul Hamas asupra Israelului. În primele șase episoade de violența apare doar în fragmente și aluzii, dar este omniprezentă. Moartea apasă asupra tuturor: se vede pe chipuri, în absențele care umplu cotidianul, în amintirile împărtășite.

Doron Kavillio, protagonistul și comandantul unității, s-a retras din nou la podgoria lui, împreună cu soția și copiii. E un om frânt, care tot încearcă să se pună pe picioare și nu reușește. Nu e clar când a apărut fisura: la finalul sezonului 4, când echipa lui aproape că dispare, sau mai târziu? Nu-și amintește tot ce s-a întâmplat în ziua aceea. Atacul. Cadavrele. Copiii. Doron pare rupt de realitate și, totodată, mulți se regăsesc în el.

„În Israel, eroul trebuie să fie realist”, spune într-un interviu Avi Issacharoff, co-creatorul serialului. Nu poate fi un supererou de film Marvel. „Ca să fie credibil, eroul israelian trebuie să fie aproape un ratat, tipul doborât la pământ iar și iar, care la un moment dat se ridică și ripostează. Ăsta e Doron.” Nici fizicul lui nu e de Hollywood: nu e fermecător, nici chipeș, chelește, are spatele lat și transpiră mult. Arată ca un israelian obișnuit.

Primele episoade îl urmăresc pe Eli, fost agent, care ajunge la Marsilia în căutarea celui care i-a ucis familia pe 7 octombrie, în timp ce Doron e pe urmele lui. Apoi, în episoadele 7 și 8, cele despre care vorbește toată lumea, suntem parașutați direct în dimineața de 7 octombrie: telefoane frenetice, sirene, camerele-buncăr, ploaia de rachete îndreptate spre kibuțuri, țipete, fragmente de focuri de armă, chipuri însângerate, grămezi de cadavre arse sau mutilate. Și scena care nu mai poate fi ștearsă din memorie: teroriștii îi împușcă pe cei doi copii adolescenți ai lui Eli, apoi comandantul lor, Maher, o violează și o ucide pe Hagit, soția lui. Groaza devine copleșitoare prin puterea sugestiei. Nu vedem cum sunt împușcați copiii, dar auzim, și vedem chipul lui Hagit schimonosindu-se de durere; nu vedem agresiunea, dar îl vedem pe Eli intrând în dormitor și găsindu-i trupul neînsuflețit.

În *Fauda* nu există nimic despre care să nu fi citit sau pe care să nu-l fi văzut deja, inclusiv în filmulețele făcute de teroriști. Realitatea nu e cosmetizată; dimpotrivă, știm că s-au petrecut multe alte orori, pe care nu le vom vedea niciodată. Poate asta explică, în parte, succesul sezonului 5.

În săptămâna din septembrie în care a fost lansat, serialul a adunat 2,1 milioane de telespectatori la nivel mondial. A ocupat imediat locul 4 între producțiile în alte limbi decât engleza de pe Netflix, cea mai bună poziție a sa de până acum. A devenit nr. 1 nu doar în Israel, ci și în Liban, și a intrat în top 10 în 43 de țări, printre care și țări arabe sau musulmane precum Iordania, Maroc și Turcia.

Este poate greu de crezut că un serial cu personaje fictive influențează opinia publică mai mult decât toate mărturiile supraviețuitorilor și toate imaginile reale, filmate în timpul masacrului. Dar trăim vremuri în care faptele sunt înlocuite de opinii, adevărul pierde în fața „narativelor”, iar narativele pe care ajungem să le credem sunt doar acelea care ne convin, care se potrivesc deja cu propriul confort, cu propriile nevoi și aspirații, cu propriile mitologii.

Issacharoff, fost reporter la Haaretz, pune succesul *Faudei* pe seama impactului emoțional: serialul ajunge la inimile oamenilor. Pentru episoadele 7 și 8, echipa

Irina MARKOVITS

(Continuare în pag. 19)

O poveste poetică și profund emoționantă despre Holocaust:

Cea mai prețioasă marfă, de Jean-Claude Grumberg

Născut în 1939, la Paris, Jean-Claude Grumberg este dramaturg, scriitor și scenarist, Cavaler al Legiunii de Onoare și Comandor al Artelor și Literelor. Opera sa literară a fost recompensată cu numeroase distincții, printre care Marele Premiu pentru Teatru al Academiei Franceze și Marele Premiu al Societății Oamenilor de Litere. Considerat de scriitorul Claude Roy „autorul tragic cel mai amuzant al generației sale", Grumberg construiește o operă în care umorul se împletește cu furia, ironia și sentimentul absurdului. Creația sa, profund marcată de experiența pierderii și de imaginea copiilor despărțiți de părinții lor, are o puternică dimensiune autobiografică legată de dispariția tatălui său la Auschwitz. Memoria tragediei și a Holocaustului străbate întreaga sa operă.

Apărută în limba română în traducerea Andreei Năstase, la Editura Litera, în 2024, cartea *Cea mai prețioasă marfă* este considerată un basm postmodern despre Holocaust. Realitatea istorică se întâlnește cu elemente specifice basmului. Autorul evocă, într-un limbaj simplu și simbolic, atât ororile războiului, cât și capacitatea fiecăruia de a face bine. Povestea începe asemenea unui basm: „Au fost odată ca niciodată, într-un codru des, un sărman tăietor de lemne și nevasta lui." Cei doi trăiesc în sărăcie, în frig și foamete, într-o țară afectată de război. Nu au copii, iar femeia își dorește cu disperare unul. Într-o zi, ea găsește în zăpadă un bebeluș aruncat dintr-un tren de marfă. Copilul, învelit într-un șal țesut cu fire de aur și argint, devine pentru ea „cea mai prețioasă marfă". Salvarea fetiței evreice schimbă destinul tuturor personajelor. Bietul tăietor de lemne o apără pe Rose și plătește cu viața pentru acest gest de curaj.

Plasată pe fundalul Holocaustului și narată cu lirismul specific basmului, *Cea mai prețioasă marfă* devine o fabulă profund emoționantă despre familie, iubire, sacrificiu și izbăvire. În 2024 a fost ecranizată de regizorul francez Michel Hazanavicius, care semnează regia, grafica și scenariul, în colaborare cu Jean-Claude Grumberg. Despre această coproducție franco-belgiană, realizată în animație 2D, cineastul francez mărturisea: „Îmi promisesem să nu fac niciodată un film despre Holocaust. Familia mea provine din această istorie. Dar povestea m-a impresionat profund și m-am gândit că aceasta ar putea fi o modalitate nouă de a aborda subiectul." Creația sa grafică este tulburătoare prin expresivitatea chipurilor. Jean-Louis Trintignant îi împrumută vocea naratorului și insistă la final pe faptul că aceste evenimente pot fi ireale ca un basm, dar că ele își au realitatea lor. Iar motorul acțiunii umane trebuie să rămână iubirea care salvează. Muzica lui Alexandre Desplat punctează cu finețe momentele tragice din lagăr, precum și secvențele tensionate aduse de primejduirea copilei. Cântecele în idiș accentuează dramatismul situațiilor.

Selectat în 2024 la Festivalul de Film de la Cannes și la Festivalul Internațional de Film de Animație de la Annecy, filmul a fost prezentat, în 2026, și în România, în cadrul Festivalului Filmului Francez și al Festivalului Filmului European. Prin îmbinarea basmului cu memoria Holocaustului, *Cea mai prețioasă marfă* transformă o tragedie istorică într-o poveste accesibilă și profund umană despre iubire, curaj și puterea de a salva un destin.

Edith NEGULICI

Lenka Lichtenberg la București

În data de 11 octombrie 2026, Teatrul Evreiesc de Stat din București a găzduit un concert de înaltă ținută: Lenka Lichtenberg, cântăreață și compozitoare evreică originară din Cehia și stabilită în Canada. Evenimentul a fost organizat printr-un parteneriat între TES și Fundația Tarbut din Sighet și a făcut parte dintr-o serie de manifestări dedicate Zilelor Europene ale Culturii Iudaice.

Un cuvânt de bun venit a fost adresat, în deschiderea evenimentului, de regizorul Andrei Munteanu, directorul TES: „În această seară veți urmări un program de muzică tradițională evreiască reinterpretată, pentru că artista Lenka Lichtenberg cu asta se ocupă. Calitatea acestei artiste este dată și de premiile pe care le-a luat și este deținătoarea unor titluri importante."

Peninah Zilberman, fondatoarea și președinta Fundației Tarbut, a completat: „Una dintre misiunile Tarbut, fundație care s-a creat în 2014 în Sighet, pentru că acolo sunt rădăcinile familiei mele, este dată de educație și cultură – educație în școli și licee, precum și faptul că aducem programe culturale în toată țara. Vreau să mulțumesc statului canadian care i-a acordat Lenkăi o bursă prin care să poată veni în România. Acesta este al treilea concert: primul a fost în Sighet, iar al doilea la Cluj. Îți mulțumesc, Lenka, pentru

Claudia BOSOI

(Continuare în pag. 21)

FILOZOFIE

Franz Rosenzweig și evenimentul întâlnirii Celuilalt (ep. II)

În numărul trecut l-am urmărit pe Franz Rosenzweig de la momentul critic al unei convertiri nerealizate la creștinism, în 1913, până la scrierea lucrării *Steaua Mântuirii* și la întemeierea *Lehrhaus*-ului din Frankfurt.

În acest al doilea episod ne întoarcem întâi la *Steaua Mântuirii*, pentru că în partea a treia a cărții se află una dintre ideile cele mai îndrăznețe ale lui Rosenzweig: felul în care acesta înțelege raportul dintre iudaism și creștinism. Imaginea care dă titlul operei, steaua cu șase colțuri, este folosită aici ca o alegorie, iudaismul reprezentând focul din centru, dar și „viața veșnică". Creștinismul, pe de altă parte, este simbolizat de razele acestei stele și este numit de Rosenzweig „calea veșnică". Poporul evreu, potrivit lui Rosenzweig, trăiește deja, prin ritmul ritualurilor și al vieții sale comunitare, într-un fel de prezent al veșniciei, așezat în afara istoriei obișnuite a națiunilor; creștinismul, în schimb, are misiunea de a purta lumina aceasta prin istorie, către popoarele lumii. Cele două religii nu se exclud, ci își asumă sarcini diferite, deopotrivă necesare, în drumul de la revelație către mântuire. Pentru un gânditor care fusese la un pas de botez, o asemenea viziune nu poate fi văzută doar ca o simplă teorie, ea fiind mai curând rodul unei lungi lupte și reflecții interioare.

Steaua Mântuirii nu s-a bucurat de o primire prea bună în lumea academică a acelei perioade, iar cei care au apreciat-o au fost mai ales tinerii învățători religioși evrei și gânditorii apropiați de existențialism. Prin urmare, Rosenzweig a simțit nevoia să-și explice ideile, așa că în 1925 a publicat eseul *Das neue Denken* („Noua gândire"), prezentat ca un set de observații ulterioare la *Steaua Mântuirii*. Rosenzweig nu își dorea ca opera lui să fie citită ca o apologie religioasă, ci ca o încercare de a reconstrui filozofia pornind de la omul concret, de la limbaj și de la dialog, inclusiv de la dialogul interreligios.

Între timp, destinul personal al lui Rosenzweig a luat o întorsătură cumplită. La începutul anilor 1920 (sursele variază între sfârșitul lui 1921 și începutul lui 1922) i s-a diagnosticat o scleroză laterală amiotrofică, o boală care paralizează progresiv întregul corp. În septembrie 1922 i s-a născut fiul, Rafael, iar paralizia a ajuns să îi cuprindă și organele vorbirii. Cu ajutorul soției sale, Edith, al unui sistem de semne stabilit între ei și al unei mașini de scris, Rosenzweig a continuat să scrie eseuri, să întrețină o corespondență vastă și chiar să publice recenzii muzicale. A tradus și a comentat în germană poezia ebraică medievală a lui Yehuda Halevi. Din 1925 a început, împreună cu Martin Buber, noua traducere germană a Bibliei Ebraice, un proiect pe care cei doi îl gândeau ca pe o alternativă la clasica versiune a lui Luther, arătând o atenție deosebită la ritmul, sonoritatea și forța orală a textului original.

Rosenzweig a murit la Frankfurt, pe 10 decembrie 1929, la doar 42 de ani, lăsând în grija lui Buber traducerea Bibliei. Pe acest teren fertil al relației dintre iudaism, istorie și naționalitate, pe care a lucrat Rosenzweig, Martin Buber avea să gândească o filozofie radicală a dialogului, care pornea de la aceeași intuiție a întâlnirii cu Celălalt, dar pe care a dus-o spre concluzii foarte diferite de cele ale lui Rosenzweig.

Despre opera filozofică monumentală a lui Buber vom începe să discutăm în numărul următor.

Cristian VECHIU

PROFIL DE SCRIITOR

Lecția lui Z. Ornea (II)

O idee dominantă se desprinde din toate cele patru secțiuni ale volumului *Polifonii* – indiferent că Z. Ornea se ocupă de o ediție dintr-un clasic sau de jurnalul unei mărimi politice, de o istorie a filozofiei româneşti sau de paradoxurile lui Constantin Noica. Această idee structurează o materie bogată şi diversă, oferindu-i o axă de construcţie critică. E vorba despre convingerea autorului că mult mai important în „conflictul" tradiţie / modernitate este al doilea termen. Pe baza acestei convingeri, întreaga noastră istorie el o vede cu un ochi „liberal".

Astfel, evoluţionismul şi organicismul conservatorist junimist, satul *in aeternum* al sămănătoriştilor şi ortodoxismul gândirist, lungile discuţii asupra specificului naţional sunt privite fără mare încredere, printr-o lentilă raţionalistă şi liberal-revoluţionară. Z. Ornea credea cu tărie în progresul istoric, în necesitatea sociologică a evoluţiei moderne a ţării, şi îi aproba, fireşte, pe Lovinescu şi pe Zeletin.

Interesant, după ce mizează pe istorism, pentru a demonstra imposibilitatea conservării unor esenţe caracterologice ale românilor (sau ale altor popoare), el adoptă o perspectivă liberalist-revoluţionară pentru a combate organicismul funciar al lui Eminescu. Dar tot Z. Ornea constată „teribila cecitate" a lui Lovinescu în legătură cu aşazisa învechire a operei lui Caragiale. Nu e însă actualitatea lui Caragiale cel mai bun argument pentru a demonstra nu doar inexistenţa progresului în literatură, ci şi fixarea, printr-o operă genială, a unor esenţe caracterologice româneşti?

Până la urmă, şi iraţionalismul „trăirist" interbelic, şi „raţionalismul" comunist postbelic urmăreau unul şi acelaşi lucru: integrarea forţată a individului într-o totalitate (de rasă, respectiv de clasă). Din acest punct de vedere, epoca interbelică apare ca un creuzet al tuturor formulelor posibile, unele criminale, altele doar „călduţe". Avea dreptate Z. Ornea să-i aşeze pe unii dintre formatorii de opinie de atunci (Nae Ionescu şi Nichifor Crainic, mai ales) în rândul marilor vinovaţi. După cum avea perfectă dreptate când punea în context şi „colaboraţionismul" de după război al unui Tudor Vianu. Fiindcă nu e totuna compromisul făcut de bunăvoie şi nesilit de nimeni, în plină democraţie şi împotriva ei, cu concesiile făcute de nevoie, pentru a-ţi apăra opera sau chiar viaţa, în plin totalitarism comunist.

Imensele cunoştinţe acumulate de Zigu Ornea nu copleşesc mai niciodată judecarea unui fapt sau a unei epoci: o limpezesc prin multiplicare de surse şi de perspective, prin adâncimea analizei, prin decantarea progresivă a adevărului din aerul tulbure al unui timp lăsat în urmă. În demersul cărturarului se vedea mereu acest travaliu impresionant, pentru a obţine un adevăr cât mai puţin contestabil, sprijinit chiar cu mai multe argumente decât ar fi necesar. Şi, odată obţinută fotografia (mai bine zis radiografia) unei epoci, autorul i-o oferea, bucuros, cititorului, mizând pe solidaritatea lui intelectuală şi morală.

La un moment dat, istoricul literar îşi cerea chiar scuze cititorilor (!) pentru că scrisese cu o anume întârziere despre un volum important: „Trebuia să încep prin a cere scuze cititorilor. Scriu despre o carte cu mare întârziere, deşi vina, întreagă, nu e a mea. Am scris, prin 1994, despre primul volum al memoriilor lui Alexandru Vaida-Voevod. N-am ştiut, mărturisesc, de apariţia celui de-al doilea volum, datorită harababurii de pe piaţa cărţii. Aflând acum, m-am străduit să-l procur..." Şi urmează, metodic, comentariul lui analitic.

Ne lipsește foarte mult Zigu Ornea.

Daniel CRISTEA-ENACHE

Israelul a ales

La 27 octombrie au avut loc alegeri legislative în Israel: 38 de partide s-au înscris în cursa electorală, pragul obligatoriu fiind de 3,25. Alegerile s-au desfășurat în condiții tensionate, date fiind marile probleme interne și externe cu care s-a confruntat țară în ultimii trei ani. Evenimentele tragice din 7 octombrie 2023, războiul din Gaza, cu Iranul, cu grupările teroriste Hamas, Hezbollah și Houthi, atacarea Israelului cu rachete, toate și-au lăsat amprenta asupra vieții și a gândirii cetățenilor din Israel, acestea devenind, poate, cel mai important subiect electoral. Întrebările care s-au pus și se pun în continuare sunt: „Cum s-a putut întâmpla?” și „Cine este responsabil?” O mare parte a populației ar dori o comisie de investigare care să analizeze situația, să afle mai multe detalii, inclusiv dacă este adevărat că premierul Netanyahu ar fi fost în prealabil înștiințat de vecinii arabi despre pregătirea atacului.

Miza alegerilor este menținerea sau schimbarea guvernului de coaliție Netanyahu, ceea ce ar însemna fie menținerea coaliției partidelor de dreapta, extrema dreaptă, religioase și ultrareligioase, fie victoria unei coaliții de cinci partide de dreapta, centru dreapta și centru stânga. Potrivit ultimelor date, diferența dintre cele două pretendente la conducerea Israelului nu este prea mare, alianța partidelor lui Netanyahu ar avea un mic avans, iar Likud ca partid se situa pe locul întâi, dar nici una dintre cele două alianțe nu ar avea majoritatea. Opoziția ar putea ușor să formeze o majoritate confortabilă dacă ar negocia cu partidele arabe. Deși reprezintă 20% din populația Israelului, partidele arabe, care par să obțină un număr record de mandate (potrivit unor sondaje, chiar 19), nu sunt luate în considerare pe eșichierul politic israelian. Chiar dacă opoziția știe că de aceste partide depinde „marea schimbare” politică din Israel, ea nu vrea să lanseze ideea de teama pierderii alegătorilor, majoritatea lor fiind de dreapta. Formarea unui nou guvern, negocierile pentru a obține majoritatea în Knesset vor fi de durată, așa că abia în noiembrie-decembrie se va primi un răspuns la întrebarea: va reuși una dintre părți să acceadă la putere sau vor fi convocate alte alegeri?

Netanyahu, pregătit să obțină un nou mandat, a prezentat măsurile pe care intenționează să le ia noul guvern. Este vorba de patru principii menite să întărească securitatea statului evreu**.** Într-un interviu acordat publicației *124 News* el a vorbit despre patru principii: „Nu va exista niciodată un stat palestinian. Al doilea principiu stipulează că Israelul este statul național al evreilor. Nu este un stat israelo-palestinian. Este un stat evreu, statul nostru național. Al treilea principiu se referă la o politică de securitate puternică și proactivă. Nu vom aștepta ca ei să ne atace. Al patrulea principiu se referă la economia liberă.”

Întrebat despre structura noului guvern, el a subliniat necesitatea unei conduceri bine conturate, un guvern național, același ca și cel actual. El a cerut stoparea procesului de corupție împotriva lui, afirmând că acuzațiile nu stau în picioare și că organele de drept implicate în procesul lui trebuie investigate penal.

Din cauza diversității de orientare, coaliția de opoziție nu și-a clarificat deocamdată linia politică pe care o va urma, ocupându-se de câteva principii generale. Vom urmări în continuare evoluția negocierilor.

Eva GALAMBOS

Scutul lui Ahile: Grecia și Israelul semnează cel mai mare contract de armament din istoria relației lor

Israelul și Grecia au semnat luna trecută un acord de apărare de circa 3 miliarde de euro, prin care Israelul va construi pentru armata elenă un sistem multistratificat de apărare aeriană, în Grecia numit Scutul lui Ahile. Ministerul israelian al apărării îl descrie drept cel mai mare contract de export de armament dintre Ierusalim și Atena și printre cele mai mari din istoria industriei israeliene de apărare. Acordul a fost semnat la Tel Aviv, iar pachetul include sistemele David’s Sling, Barak MX și Spyder, radare de supraveghere aeriană și un nou sistem național de comandă și control. Echipamentele sunt fabricate de Rafael, Israel Aerospace Industries și filiala acesteia, Elta Systems. La ele se adaugă un contract separat, de 26 de milioane de euro, pentru sisteme antidronă. Noile sisteme vor fi integrate cu cele existente deja în dotarea Greciei, inclusiv bateriile Patriot, iar implementarea este prevăzută în 35 de luni. Potrivit Euronews, Grecia devine primul stat membru UE cu un asemenea sistem multistrat, menit să apere teritoriul împotriva dronelor, a avioanelor, a rachetelor de croazieră și a celor balistice. Acordul se distinge și prin structura sa complexă, căci Israelul nu vinde pur și simplu un singur sistem de armament, ci va construi o arhitectură completă de apărare aeriană națională, după aproximativ trei ani de negocieri și proceduri de aprobare.

Premierul Benjamin Netanyahu a calificat contractul drept unul dintre cele mai importante din istoria țării, o prelungire a alianței din Estul Mediteranei, încheiate în urmă cu zece ani cu Grecia și Cipru. Ministrul grec al apărării, Nikos Dendias, a afirmat, la rândul său, că a început o eră a schimbărilor radicale, în care conflictele moderne au modificat parametrii apărării și ai descurajării. Omologul său israelian, Israel Katz, a vorbit despre interese strategice comune și despre actori cu ambiții regionale care încearcă să submineze stabilitatea. Evident, referirile lui Katz fac trimitere la relațiile tensionate ale ambelor state cu Turcia. Nici Grecia și nici Israelul nu au descris oficial sistemul ca fiind îndreptat împotriva Turciei, însă analiștii îl privesc ca pe răspunsul Atenei la proiectul turc „Steel Dome”, de 6,5 miliarde de dolari. Scutul face parte din programul de modernizare „Agenda 2030”, prezentat de ministrul Dendias ca un efort de întărire a descurajării. Potrivit unei publicații din Grecia, Atena intenționează să investească în total circa 28 de miliarde de euro până în 2036 în acest scut.

Cristian VECHIU

Răspuns israelian la documentarul „Naza”

Guvernul israelian promovează un documentar care răspunde filmului „Naza” premiat la festivalul de film de la Veneția și care prezintă soarta unor civili din Gaza, considerați „victime colaterale” ale războiului.

„Naza. Povestea adevărată”, cum se intitulează documentarul-reacție, este o încercare de discreditare a producției originale și a celor doi regizori israelieni, a relatat publicația britanică *The Guardian*. Pelicula se găsește pe site-ul nazadocumentary.com și încearcă să contracareze afirmațiile din „Naza” care prezintă interviuri cu 24 de militari israelieni și ofițeri de informații care descriu folosirea de către militari a supravegherii asistate de IA pentru a selecta ținte în războiul din Gaza.

„Naza. Povestea adevărată” folosește chiar și formele de filmare din „Naza” apelând de asemenea la interviuri anonime, filmate pe acoperișurile din Tel Aviv, ca în cazul celui original, dar autorii filmului iau apărarea operațiunilor militare israeliene.

Creatorul filmului, avocatul și rezervistul israelian Ariel Averbuch, a calificat proiectul său ca o „măsură ofensivă”, menită să distragă atenția de la afirmațiile victimelor colaterale ale armatei israeliene, argumentând că Israelul are „cea mai morală armată din lume”. Guvernul israelian a susținut producția rivală și i-a apreciat pe creatori pentru contribuția la diplomația publică israeliană. Filmul ar fi avut până acum o audiență de peste 42 de milioane, deși pe pagina de You Tube a filmului figurau doar 30.000.

„Naza. Povestea adevărată” există și în versiune românească și se accesează pe site-ul menționat mai sus.

Eva GALAMBOS

Zelenski, la evenimentul de comemorare a 85 de ani de la masacrul de la Babi Iar

Președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, a condus ceremonia de comemorare a 85 de ani de la masacrul de la Babi Iar, depunând o lampă memorială la Monumentul Menorah din complexul național de lângă Kiev. La eveniment au participat oficiali ucraineni, rabini, ambasadori din peste 50 de state și reprezentanți ai organizațiilor internaționale, iar reprezentanții comunităților evreiești au rostit o rugăciune de pomenire. În discursul său, Zelenski a subliniat că tragedia de la Babi Iar arată cât de dureroasă este pierderea celor dragi și cât de ușor poate fi devalorizată viața umană. Totodată, președintele Ucrainei a făcut o legătură directă cu prezentul, mulțumind participanților pentru că înțeleg valoarea oricărei vieți, un lucru resimțit cu precădere în țara sa, în războiul „rușinos și neprovocat” purtat de Rusia. Lecția masacrului, a mai afirmat Zelenski, este refuzul indiferenței atunci când civilii sunt amenințați, iar memoria trebuie păstrată pentru ca „răul să nu rămână nepedepsit”. Președintele le-a mulțumit și diplomaților prezenți, a căror participare a descris-o drept un gest de solidaritate cu o țară aflată în continuare în război. Menorah, lângă care a avut loc ceremonia, a fost dezvelită la 29 septembrie 1991, la scurt timp după dobândirea independenței de către Ucraina. A fost primul monument ridicat în țară după independență și rămâne unul dintre cele mai importante memoriale evreiești de după Al Doilea Război Mondial.

Kievul a fost ocupat de armata germană la 19 septembrie

Cristian VECHIU

(Continuare în pag. 19)

Acord Israel, Grecia, Cipru, în securitate maritimă și energetică

Acordul semnat recent la Ierusalim între prim-ministrul grec, Kyriakos Mitsotakis, președintele cipriot, Nikos Christodoulides, și prim-ministrul israelian, Benjamin Netanyahu, privește întărirea cooperării de securitate maritimă și a colaborării intercomunitare energetice avansate. Este însă și un răspuns la sprijinul afișat al Turciei față de Hamas după atacurile asupra Israelului din 7 octombrie 2023. Președintele Turciei, Recep Tayyip Erdogan, s-a dovedit a fi una dintre vocile antiisraeliene cele mai puternice în timpul războiului din Gaza.

Acordul – descris de general maior Amir Baram, director general în Ministerul israelian al Apărării, drept „cel mai larg acord de apărare” din istoria relațiilor israeliano-elene și unul dintre cele mai mari din istoria Israelului – este o urmare a acutizării tensiunilor dintre Turcia și Israel, pe fondul luptei pentru influență regională după prăbușirea regimului Assad și după ascensiunea noului președinte sirian, Ahmed al-Sharaa. Acordul reprezintă, concomitent, o măsură de protecție față de noua escaladare a tensiunilor dintre Turcia și Grecia în Marea Egee, după ce Ankara a acuzat Grecia că folosește „perioada de calm” pentru a crea alianțe militare cu Israelul și cu Ciprul, considerate o amenințare la adresa securității sale naționale.

Vorbind în fața unui grup de parlamentari americani, membri ai Asociației Naționale a Parlamentarilor Creștini, al cărei obiectiv este promovarea de politici publice bazate pe valorile iudeo-creștine și pe texte biblice, Amichai Cickli, ministrul israelian pentru afaceri în diaspora și combaterea antisemitismului, a avut cuvinte de apreciere pentru „înfloritoarea” societate creștină din Israel despre care a afirmat că este „cea mai sigură țară din lumea musulmană și din Orientul Mijlociu” în privința libertății de manifestare religioasă.

Propaganda antisemită clamată de activiști pro-palestinieni este, în general, respinsă de societatea elenă sau are un impact minor, a declarat pentru *JNS* ministrul grec a sănătății, Adonis Georgiadis. Această remarcă a fost lansată în premieră de oficialul grec în Parlamentul elen cu prilejul vizitei grupului bipartizan pro-Israel Congressional Israel Allies Caucus în Camera Reprezentanților din SUA.

Dat fiind că acordul a fost semnat când se împlineau trei ani de la masacrele teroriste Hamas, ministrul grec a considerat atacurile „o inițiativă hidoasă” produsă de „ură și obsesii”.„Opinia noastră publică este pro-Israel. Suntem aproape o excepție în Uniunea Europeană.”

(I.D.)

Regele Willem-Alexander, la sinagoga portugheză din Haga

Regele Willem-Alexander al Țărilor de Jos a vizitat, pe 29 septembrie a.c., sinagoga portugheză din Haga, cu prilejul celebrării a 300 de ani de la construire. În cadrul vizitei, suveranul a discutat cu membrii comunității evreiești despre păstrarea tradițiilor, identitatea generațiilor tinere și preocupările legate de siguranță, făcând apel la solidaritate din partea societății neerlandeze.

Vizita a avut loc într-un moment în care comunitățile evreiești din întreaga Olandă se confruntă cu îngrijorări tot mai mari cu privire la vizibilitatea și siguranța vieții evreiești. În cadrul discuțiilor pe care le-a purtat cu membrii comunității, suveranul a aflat direct despre experiențele evreilor care trăiesc astăzi în Țările de Jos. Regele Willem-Alexander a subliniat, de asemenea, că evreii olandezi nu pot fi considerați responsabili pentru evenimentele din Israel. El a făcut apel la „majoritatea tăcută" a Olandei să se solidarizeze cu comunitatea evreiască din țară. Vizita regelui a subliniat importanța ascultării directe a comunităților evreiești cu privire la experiențele lor. Prin dialogul cu membri ai comunității evreiești, din diferite categorii, vizita a atras atenția asupra preocupărilor care sunt adesea exprimate în termeni statistici și de măsuri de securitate, dar care sunt trăite și prin deciziile cotidiene legate de vizibilitate și identitate.

Comunitatea evreiască din Olanda și-a exprimat recunoștința față de rege pentru că a ascultat aceste mărturii și pentru că și-a folosit poziția în a atrage atenția asupra provocărilor cu care se confruntă evreii din Olanda.

Cunoscută sub numele de Snoge, sinagoga a fost construită în 1726 de evreii portughezi stabiliți la Haga. După Al Doilea Război Mondial, clădirea a rămas nefolosită o perioadă îndelungată. Restaurată ulterior, Snoge a fost reinaugurată în 1976, în prezența reginei Juliana, bunica actualului suveran.

Dan DRUȚĂ

Orașul Heidenau interzice plasarea plăcilor memoriale ale evreilor deportați în fața caselor victimelor

Consilierii de extremă dreaptă și conservatori din orașul Heidenau (Germania de Est) au decis să interzică de acum înainte plasarea unor plăci memoriale în fața locuințelor din care au fost deportați evrei în perioada nazistă. Ei susțin că vor ridica un monument în cimitir.

Pentru a onora familiile omorâte de naziști, în multe țări europene, dar mai ales în Germania, au fost plasate mii de plăcuțe memoriale în fața caselor unde au locuit victimele. De când au fost instalate primele plăcuțe, în urmă cu trei decenii, peste 116.000 de Stolpersteine („pietre de poticnire"), așa cum sunt cunoscute aceste plăcuțe de alamă, au fost plasate în 31 de țări.

Acum, orașul Heidenau, cu 16.500 de locuitori, a rupt această tradiție. Consiliul orășenesc a votat, cu 13 voturi pentru și 6 împotrivă, prin vot secret, să interzică plasarea a încă șapte plăcuțe. Moțiunea a fost propusă împreună de consilieri de la Alternativa pentru Germania (extremă dreaptă), CDU (centru-dreapta), partidul cancelarului Merz, și o mică alianță de independenți locali.

Decizia a provocat critici dure în întreaga Germanie, inclusiv din partea conducerii naționale a CDU, care a refuzat să colaboreze cu Alternativa pentru Germania. Păstrarea memoriei Holocaustului este un principiu fundamental al Germaniei moderne și pentru mulți germani. Oricine poate plasa o astfel de plăcuță, majoritatea găsindu-se în Germania. Printre autori se numără clase din școli, grupuri de tineri sau organizații neguvernamentale.

În fiecare an, la 27 ianuarie, Ziua Internațională de Comemorare a Victimelor Holocaustului, oamenii se adună, lustruiesc plăcuțele și aprind lumânări. Într-o declarație, consilierii din Heidenau au afirmat că voiau să împiedice lumea să calce direct pe elementele acestui memorial, argument respins de Anne Nitschke, militanta care a inițiat instalarea plăcuțelor în acest oraș. „Este o încercare de a opri răspândirea memoriilor individuale în mediul public", a declarat ea la un post de televiziune.

(E.G.)

Jordan Bardella, președintele partidului Adunarea Națională, acuzat de antisemitism

Jordan Bardella, liderul partidului de extremă dreaptă Adunarea Națională, al Marinei Le Pen, a fost acuzat de mesaje antisemite transmise la vârsta de 17 ani. Bardella a negat afirmațiile publicate de site-ul Mediaport, care a găsit mesajele în urma unor investigații, și a declarat că va da publicația în judecată pe motiv de defăimare.

Printre mesajele private atribuite lui Bardella se află unul din 2013 care îi acuză pe evrei că dețin băncile lumii și încearcă să-i domine și să-i jefuiască pe neevrei. Bardella era deja membru al Adunării Naționale. La cererea mai multor ziare, Mediaport a refuzat să indice sursele, dar a invitat ziariști de la *New York Times* să viziteze redacția unde li s-a arătat o parte din material.

Rivalii politici ai lui Bardella au condamnat mesajul, iar Marine Tondelier, liderul Partidului Ecologist, i-a cerut demisia ca lider de partid și europarlamentar. Mesajele au fost condamnate și de lideri ai Partiului Socialist și ai partidului de extremă stângă Franța Nesupusă, de asemenea acuzat de antisemitism. Ministrul francez de externe, Jean-Noël Barrot, a declarat că mesajele atribuite lui Bardella reprezintă „fața reală a extremei drepte".

Bardella a respins acuzațiile împotriva lui, afirmând că acestea sunt motivate politic pentru a slăbi campania prezidențială dusă de mentorul său, Marine Le Pen. De ani de zile ea încearcă să schimbe imaginea partidului, fostul Front Național, creat de tatăl său, Jean Marie Le Pen, care, din cauza antisemitismului său, a și fost exclus din partid. În efortul de a apărea cu un alt profil, Bardella a fost invitat de premierul Benjamin Netanyahu să viziteze Israelul, inclusiv Yad Vashem. Bardella a participat și la o conferință despre antisemitism.

Abordând subiectul alegerilor prezidențiale care se vor desfășura anul viitor, deși nu a declarat deocamdată că va candida, Marine Le Pen a spus că, în cazul în care va fi aleasă, îl va numi pe Jordan Bardella prim-ministru, astfel că acuzațiile de antisemitism împotriva acestuia afectează indirect șansele lui Marine Le Pen.

Eva GALAMBOS

Zelenski, la evenimentul de comemorare a 85 de ani de la masacrul de la Babi Iar

(Urmare din pag. 18)

1941. La câteva zile după aceea, în centrul orașului au explodat mine lăsate de trupele sovietice în retragere, iar ocupanții au folosit incidentul drept pretext pentru represalii. Evreii din oraș au fost somați prin afișe să se prezinte, cu acte, obiecte de valoare și haine groase, sub pretextul unei mutări. Mulți au crezut că vor fi relocați. Coloanele au fost conduse spre o râpă de la marginea orașului, unde oamenii au fost obligați să se dezbrace și au fost împușcați în grupuri. Pe 29 și 30 septembrie 1941, în ajun de Iom Kipur, forțele naziste, ajutate de colaboraționiști locali, au ucis 33.771 de evrei, bărbați, femei și copii. A fost unul dintre cele mai mari masacre ale Holocaustului și un exemplu al „Holocaustului prin gloanțe":

comunitățile evreiești din Estul ocupat au fost adunate și împușcate la fața locului, și nu deportate în lagăre de exterminare. Tragedia de la Babi Iar nu s-a rezumat însă la acele două zile. Până în 1943, respectivul loc a devenit punctul de execuție și pentru romi, prizonieri de război sovietici, dar și alți civili, iar estimările totale depășesc numărul de 100.000 de victime. Înainte de retragere, naziștii au dezgropat și au ars cadavrele pentru a șterge urmele crimelor. Decenii la rând, regimul sovietic a evitat să recunoască specificul evreiesc al masacrului; abia după 1991 comemorarea a devenit pe deplin liberă și recunoscută ca atare la nivel internațional.

Fauda și realitatea israeliană

(Urmare din pag. 16)

lui a intervievat nenumărați israelieni care au pierdut în 7 octombrie un frate, o soră, o bunică, un partener de viață sau un copil. În fiecare dintre ei era o durere nesfârșită, un întuneric în care viața nu mai încăpea. Același lucru îi spune Eli lui Doron, când acesta încearcă să-l convingă să se întoarcă în Israel: „Nu mai am viață, în jurul meu e doar întuneric."

Rețelele sociale sunt pline de critici care numesc serialul propagandă evreiască sau *hasbara*, un termen ebraic peiorativ pentru „justificare". Dar fanii îi eclipsează numeric pe cei care urăsc serialul, iar *Fauda*, spre deosebire de multe alte producții care pierd spectatori de la un sezon la altul, câștigă tot mai mulți.

Un motiv poate fi că *Fauda* e distinct israeliană: prezintă diferit experiența evreiască și relația evreilor cu restul lumii. Personajelor le lipsesc introspecția și romantismul. Au fost traumatizate în repetate rânduri, dar se simt incomod cu ideea de traumă; nu vor să fie vulnerabile, să se „exploreze", să se psihanalizeze. Nu le preocupă politica și nici conflictele la nivel înalt. Au un singur scop, de la care nu se abat: concretul, viața propriu-zisă, care sunt căile de acces și cele de ieșire într-o misiune, cum salvezi un om și cum curmi existența altuia.

În *Fauda* nu are rost să zăbovești asupra trecutului sau să reflectezi la lucruri care nu mai pot fi schimbate. Contează doar acțiunea: Doron, Eli, camaradul lor Steve și superiorii din Shin Bet ripostează în fața morții evreilor, o resping și o învinge. În diaspora, când evreii ripostează, lucrurile se petrec de obicei cu tristețe, resemnare și deznădejde. Să ne amintim de deținuții care se revoltă împotriva torționarilor SS în *Fiul lui Saul*, filmul maghiar din 2015, care se petrece la Birkenau: la final, toți sunt uciși. În *Fauda*, dimpotrivă! Eli își poate pierde viața pentru că este împușcat, dar evreii merg mai departe. Evreii nu pot fi îngenuncheați de non-evrei.

Ceea ce dă serialului, mai ales sezonului 5, o cu totul altă semnificație: naștere, renaștere, supraviețuire în pofida oricăror obstacole. O identitate evreiască asumată, care nu-și mai cere scuze pentru existență. Nu emancipare, așa cum au înțeles-o cândva europenii, și nici asimilare. Nu toleranță, nu milă, nu compasiune. Evreii din *Fauda* nu sunt Anne Frank, nu mai sunt dispuși să dispară anonimi, arși în cuptoare. Nu le mai oferă non-evreilor pretextul de a deplânge, cu ipocrizie, moartea evreilor, ca să-și poată minimaliza antisemitismul. De altfel, evreii din *Fauda* nu au nicio intenție să moară sau, dacă totuși o vor face, se va întâmpla abia după ce au ucis o grămadă de teroriști. Evreii din *Fauda* sunt legați de pământul pe care trăiesc.

Manifestație împotriva antisemitismului în fața ONU

Peste 1.000 de reprezentanți ai marilor organizații evreiești americane – United Jewish Appeal (UJA), Comunitatea Evreilor din New York, Anti Defamation League (ADL), American Jewish Committee (AJC), Consiliul de Conducere al Rabinilor din New York, Conferința Președinților Marilor Organizații Evreiești Americane, Consiliul Israelian American SolidaricuNoi, Sinagoga Unită a Iudaismului Conservator, Uniunea pentru Iudaism Reformat, Yeshiva University –, numeroși evrei newyorkezi au protestat în fața ONU cu prilejul Adunării Generale recente.

„Este nevoie ca unul dintre subiectele principale să fie consacrat acțiunilor de combatere a antisemitismului, a declarat Eric Goldstein, CEO al Federației din New York a UJA „Este nevoie de un plan național de acțiune anti-antisemită pentru fiecare țară, de alocare de fonduri pentru o mai mare securitate a instituțiilor evreiești, de conștientizare a liderilor lumii că dezastrele sociale au început cu atacuri împotriva evreilor, dar nu s-au încheiat cu ele.”

„Suntem aici pentru a vorbi despre victimele antisemitismului din toată lumea, despre Bondi, Nova, New York. Cerem liderilor lumii să ni se alăture și să spună DESTUL. Liderii evrei l-au acuzat pe primarul New Yorkului, socialist-democratul Zohran Mamdani, pentru atitudinea antiisraeliană și pentru antisemitismul care sporește nesiguranța comunităților evreiești de pretutindeni. Componenta-cheie din programul socialist-democraților americani este antiisraelismul, de fapt, antisemitismul. Trebuie s-o denunțăm”, a subliniat William Daroff, CEO al Conferinței Președinților Marilor Organizații Evreiești Americane.

În același spirit au vorbit: un supraviețuitor al atacului terorist de pe plaja Bondi, expert în drept internațional, Arsen Ostrovski; un supraviețuitor al atacului terorist de la Festivalul Nova, Shalev Biton; un beduin israelian care a salvat vieți evreiești la 7 octombrie 2023, Younes Alkarnawi.

Rabinul Reuven Poupko, conducătorul Congregației Ortodoxe Beth Israel Aaron din Montréal, a arătat cum a fost dejucat un plan de atac antievreiesc de Roș Hașana: „Nu ne vom ascunde de frică. Nu ne vom preda în fața urii și a violenței antisemite, a spus rabinul. Comunitățile evreiești continuă să activeze cu demnitate. Noi știm pentru ce au luptat bunicii și părinții noștri.” El a numit conflictul global actual între forțele umaniste și extremisme „o luptă pentru sufletul democrațiilor liberale, pe care noi trebuie să o câștigăm”.

Devorah Haverstam, al cărei fiu, Ari, a fost ucis de un terorist în 1994, pe Brooklyn Bridge, a accentuat: „Antisemitismul nu este un incident, este un cancer al societății. El se răspândește când e tolerat, când oamenii privesc în altă parte când, lângă ei, alți oameni sunt uciși. Nu avem voie să-l includem în normalitate. Pentru antisemitism nu există scuze. Antisemitismul trebuie oprit. Nu mâine, acum.”

Actorul și prezentatorul de televiziune Jerry O’Connell a povestit: „Cea mai mare frică a bunicului meu, prizonier de război în Germania, era să nu se descopere că este evreu. «Cum a putut cineva să trăiască asemenea fel de teroare?», mă întrebam. Oamenii pot dezbate opțiuni politice, guvernări, dar pentru dreptul poporului evreu de a trăi deschis, în siguranță și demnitate nu există dezbatere.”

Iulia DELEANU

Peste 1.300 de postări conspiraționiste antisemite legate de evenimentele din Franța

Revoltele antiguvernamentale din Franța au dat naștere unui val de teorii conspiraționiste antisemite pe social media, care îi acuzau pe evrei, Israelul, sioniștii și Mossadul de anarhia din marile orașe, se arată într-un raport publicat de Mișcarea de Combatere a Antisemitismului (MCA), prezentat în revista *Algemeiner*.

Centrul de Cercetare a Antisemitismului al MCA a identificat 1.384 de postări online cu conținut antisemit, provenite de la 816 conturi, care îi învinuiau pe evrei și Israelul pentru violențele care au avut loc în Franța.

Protestatarii au vandalizat o sinagogă, au jefuit magazine, au dat foc diferitelor obiecte de pe stradă, printre care și unor autoturisme, i-au atacat pe polițiști, precum și clădiri publice. În raport se arată că autorii acestor postări, când a fost vorba să caute vinovați pentru anarhia instalată, i-au țintit de obicei pe evrei și pe israelieni, folosind expresii ca „organizate de Israel și de Mossad”, „manipulare sionistă” și „banii lui Rothschild”. Ei au mai pretins că „în spatele protestelor sunt bani pro-israelieni” și au sugerat că evreii sau Israelul au beneficiat de proteste, deoarece, potrivit unei postări, „evreii beneficiază de orice fel de revoluție”. „Postările din social media susțin o singură idee: nemulțumirile din Franța nu sunt prezentate ca o criză internă, ci ca o operațiune deliberată, orchestrată de evrei, de sioniști sau de Israel”, se afirmă în raport.

„Din nou, odată cu evoluția situației din Franța, asistăm la exploatarea rapidă și sistematică a unor evenimente de către antisemiți, pentru a răspândi teorii conspiraționiste împotriva evreilor și a Israelului, prezentând ura antisemită multiseculară sub o formă nouă pentru audiența digitală de astăzi”, a declarat Barney Breen Portnoy, redactorul-șef al MCA. Astfel de modele de teorii conspiraționiste antisemite au fost descoperite și în cazul crizei migranților de la Ceuta, al marcării a 25 de ani de la atacurile din 11 septembrie sau al încercării de atac împotriva zborului FlyDubai, care se îndrepta spre Israel, se arată în articol. **(E.G.)**

Tatăl, pogromul și paralela

Tatăl, pogromul și paralela, de Adriana Savin și Henrik Dahl, producție a Teatrului Tribunalen din Stockholm, a făcut în luna octombrie un turneu în România. Textul are la bază o poveste personală a actriței Adriana Savin care și-a dorit să reconstituie traseul tatălui ei, muzician evreu din București, care a supraviețuit persecuțiilor din timpul celui de Al Doilea Război Mondial și a ajuns să cânte în Orchestra Operei din Stockholm. Inspirat și de *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, spectacolul propune un dialog între memoria Holocaustului din România și prezent.

Tatăl, pogromul și paralela a avut premiera în 2023, la împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui Lucien Savin (născut Gilbert Segal), violonist român de origine evreiască, a cărui carieră artistică s-a desfășurat între România, Israel și Suedia. Între anii 1944 și 1953 a fost concertmaistru al Orchestrei Naționale Radio din București. În 1961 i s-a permis să emigreze în Israel unde a devenit concertmaistru al Orchestrei Simfonice din Haifa, condusă de dirijorul Sergiu Comissiona, iar în 1963 a ajuns în Orchestra Regală a Operei din Stockholm de unde s-a pensionat în 1983. Lucien Savin a murit în 2009, la Stockholm, iar fiica lui, actrița și dansatoarea Adriana Savin, și-a dorit să spună povestea tatălui ei pentru publicul de astăzi, ca omagiu la centenarul nașterii sale, dar și ca un semnal de alarmă față de actuala expansiune a tendințelor antidemocratice în Suedia, în România, dar și în Europa, în general.

Regizat de Henrik Dahl, coautor al textului și unul dintre cei trei performeri, alături de Adriana Savin și de Gaianeh Pillosian, spectacolul s-a jucat în ultimii trei ani în Suedia în teatre, dar și în licee, iar în octombrie a ajuns în România, unde s-a jucat în limba suedeză, cu subtitrare în limba română (realizată de Arina Stoenescu), la Muzeul Pogromului din Iași, în cadrul Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr, la Festivalul „Mihail Sebastian” de la Brăila, dar și la Teatrul Dramatic „Fani Tardini” din Galați, Teatrul Național din Craiova, Teatrul Municipal Bacovia din Bacău, Teatrul Tineretului din Piatra Neamț, Teatrul Evreiesc de Stat din București și în câteva licee. O parte dintre reprezentații au fost urmate de discuții cu publicul, moderate de Felicia Waldman.

TEATRU

Adriana Savin a declarat pentru *Realitatea evreiască*: „Încă de când scriam textul aveam acest vis oarecum copilăresc de a juca la Teatrul Evreiesc din București, unde tatăl meu a cântat în timpul războiului, în Orchestra Simfonică Evreiască de la Barașeum, cum se numea pe atunci.” Ea a adăugat că „reacția publicului a fost fantastică”. Pentru Gaianeh Pillosian cel mai impresionant a fost să joace în Muzeul Pogromului din Iași, unde „istoria este încă foarte vie, așa că am simțit că am stabilit o legătură specială cu publicul. Acolo, pe vremea războiului, era sediul poliției, unde a avut loc efectiv un masacru, iar noi avem o scenă în spectacol chiar despre pogromul de la Iași”. Și pentru public experiența a fost la fel de puternică, o spectatoare invitând întreaga echipă la cină după spectacol.

Henrik Dahl, regizorul spectacolului, afirmă la rândul său: „A fost extraordinar. Publicul a fost foarte implicat. Mai ales că am jucat și pentru tineri de 15-16 ani.” Adriana Savin a adăugat: „A fost un moment foarte, foarte emoționant. A fost copleșitor să jucăm în licee și să îi vedem pe acești tineri români atât de atenți și de concentrați pe tot parcursul spectacolului. Au fost niște întâlniri pline de speranță.”

Și deși cererea spectatorilor în Suedia, dar acum și în România, este încă mare, Adriana Savin apreciază că „situația economică nu ne permite să continuăm la nesfârșit, va trebui să ne oprim într-o zi și să mergem mai departe. Așa că urmează să facem o versiune video, la care vom adăuga și subtitrare în limba română, astfel încât cei care doresc să vizioneze filmarea sau să o folosească în scopuri educaționale să o poată face și în Suedia, și în România.”

Raluca RĂDULESCU

O viață în slujba științei: Henri Kagan, laureat al Premiului Nobel pentru chimie

Chimistul francez de origine evreiască Henri B. Kagan, în vârstă de 95 de ani, a primit Premiul Nobel pentru chimie 2026, împreună cu japonezul Kensō Soai, pentru descoperirea efectelor neliniare și a autocatalizei în sinteza organică asimetrică. „Henri Kagan a descoperit o nouă modalitate de a manipula reacțiile chimice, făcând posibilă obținerea unui exces mai mare al uneia dintre imaginile în oglindă ale unei molecule, decât se considera posibil până atunci”, subliniază comunicatul Academiei Regale Suedeze de Știință.

Cercetările celor doi privesc chiralitatea, și anume existența unor molecule în două forme în oglindă, asemenea mâinii drepte și mâinii stângi. Deși au aceeași compoziție, acestea pot produce efecte biologice diferite. În 1986, Kagan a demonstrat că un dezechilibru modest între formele chirale ale unui catalizator poate genera un dezechilibru mult mai mare în produsul reacției. Descoperirea a deschis noi posibilități de obținere selectivă a moleculelor.

Aplicațiile sunt deosebit de importante în industria farmaceutică: metodele permit obținerea preferențială a formei moleculare cu efectul terapeutic dorit. Optimizarea reacțiilor poate reduce separările și purificările, consumul de materii prime și deșeurile chimice.

Născut la 15 decembrie 1930, lângă Paris, Kagan provine dintr-o familie evreiască de supraviețuitori ai ocupației naziste, care s-au ascuns sub identități false în sudul Franței. A studiat la Sorbona și la École Nationale Supérieure de Chimie din Paris, absolvită în 1954. Și-a susținut doctoratul în 1960, sub îndrumarea lui Jean Jacques, la Collège de France, cu cercetări asupra steroizilor. În 1968 a înființat un laborator la Orsay. Profesor emerit al Universității Paris-Saclay, este membru al Academiei Franceze de Științe încă din anul 1991. Între numeroase alte premii, în anul 2001 i-a fost acordat Premiul Wolf pentru Chimie, alături de alți doi savanți.

Dan DRUȚĂ

Ce mai vedem la muzeu

O privire în Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Dr. Nicolae Cajal”

Micaela Eleutheriade (1900-1982)

În istoria artei românești din secolul al XX-lea, Micaela Eleutheriade ocupă un loc aparte prin sensibilitatea, spontaneitatea și expresivitatea artei sale. Pictoriță, graficiană și ilustratoare, artista a construit un univers vizual în care observația atentă a realității se împletește cu lirismul și eleganța compoziției.

Opera sa, influențată parțial de estetica pictorului francez Raoul Dufy, dezvăluie o personalitate artistică preocupată de frumusețea lucrurilor obișnuite, de dinamica formelor și de atmosfera locurilor pe care le-a cunoscut.

Născută la București, la 17 iunie 1900, Micaela Eleutheriade și-a început formarea artistică într-un mediu cultural efervescent (bunicul ei fiind marele pictor Gheorghe Tattarescu), într-o perioadă în care arta românească își căuta noi modalități de expresie. A urmat cursurile Școlii Naționale de Belle Arte din București între 1918 și 1924, unde a studiat cu artiști precum Cecilia Cuțescu-Storck, Dimitrie Mirea și Ipolit Strâmbu. Această etapă a reprezentat fundamentul pregătirii sale, oferindu-i reperele tehnice și compoziționale pe care avea să le dezvolte ulterior într-un limbaj personal.

Un moment important în evoluția sa a fost plecarea la Paris unde, între 1924 și 1927, a urmat cursurile faimoasei Académie Ranson, sub îndrumarea lui Roger Bissière. Eleutheriade a ales totuși influența modernismului lui Raoul Dufy, mediul artistic francez oferindu-i posibilitatea de a explora modernismul european și de a-și rafina sensibilitatea cromatică.

Evoluția artei Micaelei Eleutheriade poate fi înțeleasă ca o trecere de la un lirism cu accente ornamentale spre o expresie modernistă, în care realitatea este surprinsă prin forme simplificate, culoare și ritm compozițional. Pictura sa nu urmărește doar reproducerea fidelă a subiectului, ci și transmiterea unei stări, a unei emoții sau a unei atmosfere. În lucrările sale se regăsesc optimismul, candoarea și

bucuria discretă de a trăi, exprimate fără exuberanță excesivă și fără pierderea eleganței.

Deși este cunoscută mai ales pentru picturile în ulei, creația sa cuprinde și o importantă componentă grafică: desene, schițe, lucrări în cărbune, guașe și litografii. În aceste compoziții, linia capătă un rol esențial: ea surprinde mișcarea și caracterul formelor prin câteva intervenții precise. Schițele artistei demonstrează capacitatea de a desprinde esențialul dintr-o scenă, fără a încărca inutil imaginea cu detalii.

Această libertate a desenului se regăsește și în micul desen din colecția FCER-CM, unde compoziția și contururile contribuie împreună la construirea unei atmosfere speciale. Privirea artistei se oprește asupra unor scene familiare, schițând câteva ipostaze observate în sinagogă: un cantor, două doamne absorbite de vocea acestuia, imagini simple ce descriu o atmosferă relaxată, dar cărora artista le conferă și o expresie aparte, transformând cotidianul într-un subiect demn de contemplare.

Micul desen înrămat reprezintă schițe de observație din interiorul sinagogii, surprinzând chipuri ale enoriașilor sau ale oficianților de cult. Prin libertatea liniei, delicatețea reprezentării și interesul pentru diversitatea lumii înconjurătoare, creația sa rămâne o contribuție semnificativă la înțelegerea artei românești interbelice și a felului în care sensibilitatea individuală poate da modernismului o voce distinctă. Astfel, opera sa devine o mărturie a felului în care modernismul poate reinterpreta realitatea fără să renunțe la sensibilitate.

Tematica operei sale este diversă și reflectă interesul pentru spațiile urbane și rurale, pentru arhitectură și pentru viața oamenilor. Bucureștiul, cu străzile și interioarele sale, Parisul, peisajele din Aluniș și din Delta Dunării au oferit motive pentru numeroase lucrări. În aceste reprezentări, artista nu se limitează la descrierea unui loc, ci surprinde atmosfera acestuia, raportul dintre lumină și culoare și particularitățile mediului.

Geamiile, casele modeste, sinagoga, în cazul desenului din colecția noastră, porturile și pescarii au devenit elemente ale unui univers vizual în care se întâlnesc peisajul, tradiția și viața cotidiană, fie ea urbană sau rurală.

Micaela Eleutheriade a făcut parte din generația de artiste care au contribuit la diversificarea vieții culturale românești în perioada interbelică. În acest context, relația sa cu Margareta Sterian, pictoriță și scriitoare evreică, este relevantă pentru înțelegerea mediului artistic în care a activat.

Micaela Eleutheriade a murit în 1982, lăsând în urmă o operă care merită privită dincolo de reputația sa de pictoriță modernistă. Picturile, desenele și lucrările sale grafice dezvăluie o artistă atentă la nuanțele realității și capabilă să transforme observația într-o expresie plastică personală.

Carmen Hannah IOVIȚU

O nouă expoziție cu obiecte neexpuse până acum s-a deschis la Yad Vashem

De curând, Yad Vashem a deschis cel mai nou centru de colecții de artă dedicat Holocaustului. El a fost realizat adunând la un loc 227 de milioane de pagini de documente, aproximativ 40.000 de artefacte, 14.000 de opere de artă, 541.000 de fotografii de arhivă și filme și 2,8 milioane de pagini de mărturii. Până acum acestea au fost răspândite în diferite locuri.

Expoziția intitulată „Memorie vie” se extinde pe trei spații separate. Vizitatorii trec printr-o cameră de artefacte și obiecte personale care au supraviețuit cumva Holocaustului, deși proprietarii lor, nu. Printre obiecte se află o păpușă, o chitară, o elegantă rochie de seară și niște sfeșnice. Lângă fiecare obiect se află o explicație: ce reprezintă, fabricantul, proprietarul și cum a supraviețuit Holocaustului. Într-o secțiune apropiată se află jurnale și documente, inclusiv un exemplar original din faimoasa carte *Lista lui Schindler*. Următorul spațiu este dedicat perioadei post-Holocaust și activităților supraviețuitorilor de a documenta atrocitățile și de a-i comemora pe cei 6 milioane de evrei asasinați. O secțiune specială a spațiului include multe mărturii scrise, dedicate procesului de la Ierusalim al lui Adolf Eichmann.

Urmează apoi o sală cuprinzând mai multe simboluri iconice care au conturat memoria colectivă a Holocaustului și au inspirat multe lucrări de artă modernă: steaua galbenă a lui David, uniformele în dungi purtate de deținuții lagărelor de concentrare, porțile de la lagărul Auschwitz-Birkenau și mormanele de încălțăminte lăsate în urmă de evreii care intrau în camerele de gazare.

Expoziția se termină cu o lucrare comandată special de Yad Vashem sculptorului Belu Simion Făinaru, distins anul acesta cu prestigiosul „Premiu Israel în Design și Arte Interdisciplinare”. Intitulată „Inexistență” („Nothingless”), lucrarea este o simplă cutie de aluminiu vopsită negru și deschisă pe jumătate, cu nimic înăuntru, dar fascicule de lumină gravează pe una din fațete cuvântul „Nothingless”. „Nu este o negație goală, ci o prezență cu încărcătură, una care există prin propria-i absență”, a explicat sculptorul. Eliad Moreh-Rosenberg, curatoarea principală a expoziției, a denumit obiectele prezentate „purtătoare de amintiri”. Ele poartă memoriile trecutului către prezent și din prezent spre viitor”, a arătat ea.

Eva GALAMBOS

Lenka Lichtenberg la București

(Urmare din pag. 17)

că am putut să lucrăm împreună și să ajungem aici.”

Ambasadorul Republicii Cehe în România, E.S. Martin Košatka, a afirmat: „Poate că sunteți surprinși de prezența mea aici, reprezentând Cehia, nu Canada, dar vă pot explica. Lenka s-a născut și a crescut în orașul Praga, acolo a și studiat muzica. Poate că ați auzit că Lenka Lichtenberg a câștigat Premiul JUNO, deosebit de important (în 2023, pentru albumul *Thieves of Dreams: Songs of Theresienstadt's Secret Poetess* / Hoții de visuri: cântece ale poetei secrete din lagărul Terezin, autoarea versurilor fiind Anna Hana Friesová, bunica Lenkăi – n.red.). De asemenea, primul meu post diplomatic a fost în Canada, așa că știu bine că, într-adevăr, numai celor mai buni artiști canadieni li se acordă acest premiu. Asta demonstrează cât de mare artistă este Lenka și cât de mândri suntem că se află cu noi la București. Ea pune pe muzică poeme minunate și amintiri ale supraviețuitorilor Holocaustului.”

A urmat un concert plin de sensibilitate, cu melodii în ebraică, idiș, ladino, engleză, franceză și cehă, interpretate de Lenka Lichtenberg alături de Orchestra TES condusă de Bogdan Lifșin, din care mai fac parte Rodica Gancea, Sergiu Marin, Mihai Murariu, Mihai Pintenaru, Feras Sarmini, Emil Bîzgă și Alexandru Marian.

Bienala de la Ierusalim 2026

„Din adâncuri am strigat către Tine, Doamne...” Așa începe Psalmul 130. Așa s-a intitulat pentru a treia oară consecutiv Bienala de la Ierusalim, ajunsă la a șaptea ediție. Mai exact, *De profundis*, preferându-se expresia latină foarte circulată. Și-au dat concursul 250 de artiști plastici și 21 de instituții culturale ale capitalei Israelului, adăpostind 42 de expoziții. Dintre cele mai cunoscute locații: Muzeul Turnul lui David, Muzeul Țara Bibliei, Institutul Van Leer, Muzeul de Artă Evreiască Italiană U. Nahon, fosta Galerie Națională, Galeria Hamiffal.

Având rădăcini în tradiția evreiască, reluând o întrebare (retorică) pe cât de străveche pe atât de modernă – a crea sau a te ruga nu-i același lucru? –, lucrările artiștilor contemporani reușesc să inducă un sentiment de siguranță spirituală în timpurile de nesiguranță pe care le trăim. A fost rezumatul discursului de deschidere al directorului artistic Rami Ozeri. Printre artiștii israelieni ai prezentului, impuși pe plan internațional, participanți la Bienală, vorbitorul i-a amintit pe: Yehudit Sarportas, autorul unei expoziții în premieră cu instalații de sunet și video; Belu Simion Făinaru, reprezentantul Israelului la a 61-a Bienală de la Veneția; Hanita Ilan, laureată a prestigiosului Premiu Rappaport 2025. „Arta urcă dinspre adâncurile subconștientului nostru individual și colectiv spre lumină”, a adăugat Ozeri.

Expoziția de grup „Rană deschisă”, cu trimitere la tragediile din 7 octombrie 2023 și ecourile lor continue emoționale și spirituale, a reunit 14 artiști de prim rang din Israel și din diaspora, fiind curatoriată de Udi Urman. Expoziția colectivă pe o temă cabalistică plecând de la vitraliile lui Mordechai Ardon, „Or Chozer” („Lumină reflectată: o viziune activă”), pune în scenă confruntarea între brutalitatea lumii contemporane și viziunea utopică a profetului Isaiahu: „...și vor transforma săbiile lor în fiare de plug și sulițele lor în cosoare.” Expoziția a fost curatoriată de dr. David Sperber și de artistul plastic Porat Salomon.

Expoziția individuală multimedia a artistei israeliene americane Carol Tabb, „Pe fața sa”, este o regândire contemporană, în tradiție evreiască, a veșmântului alb, simbol funerar, nupțial și veșmânt al celei mai solemne zile din calendarul evreiesc, Iom Kipur. Albul este plasticizarea unui verset biblic despre Divinitate: „curățenie și sinceritate stau înaintea tronului Său.” Expoziția a fost curatoriată de dr. Alissa Shapiro. Motivul biblic Akeda (sacrificiul lui Ițhak) e repus într-o altă ecuație de Richard McLee, într-un ciclu de 100 de tablouri, la care a lucrat 35 de ani, cu tema „Akeda. Singur. Unde e mielul?” Curator, Yona Verwer. Ițhak e singur pe Muntele Moria. N-a părăsit niciodată altarul de jertfă. Mielul nu-i. Toată istoria evreiască e spusă în câteva cuvinte.

O expoziție de grup, formată din Erez Aharon, Shulamit Bismutti, Dana Reisin, Daniel Tchetnik, Annie Tomashov, pune reflectorul pe întrebările fără răspuns legate de 7 octombrie.

Expoziția auctorială Aniam Leah Dery, curatoriată de dr. Smedar Sheffi, propune o plimbare în secolul al XVII-lea venețian: povestea unei relocări – un punct de vedere arhitectural – și reintegrări în peisajul israelian: Sinagoga Veneto Conegliaro în Ierusalim, în 1951.

Iulia DELEANU

Problemele continuă în fotbalul european: de la antisemitismul din Split la cel din Alkmaar

Ultima lună a reconfirmat faptul că fotbalul european nu mai poate fi despărțit de politică. Pentru suporterii și sportivii israelieni implicați, miza nu mai este doar rezultatul de pe teren, ci și siguranța din tribune. Un duel de Liga Națiunilor, jucat sub tensiune maximă, și două meciuri din competițiile intercluburi, una cu scandări naziste, alta cu fani israelieni excluși din stadion, au adus aceeași întrebare în prim-plan: cât mai rezistă Israelul în fotbalul european? Prima manșă din Liga Națiunilor pentru Israel s-a jucat pe 27 septembrie, pe teren neutru, la Debrecen, în Ungaria. Meciul a fost decis rapid, Irlanda conducând cu 3-0 după doar 25 de minute, prin golurile marcate de Parrott, Idah și Moylan. Jucătorii irlandezi au purtat banderole negre în memoria victimelor din Gaza și au avut o atitudine dezonorantă în timpul imnului israelian. Nu au existat strângeri de mână, nici înainte, nici după meci. Federația irlandeză nu a rezervat bilete pentru suporterii proprii, iar televiziunea publică și-a redus acoperirea. Premierul Micheál Martin a respins însă acuzațiile că această atitudine la adresa Israelului ar aluneca în antisemitism. Reacțiile s-au înăsprit după fluierul final. Ministrul israelian de externe, Gideon Sa'ar, a făcut o paralelă între gesturile irlandezilor și salutul nazist făcut de naționala Irlandei într-un meci cu Germania din 1939. Căpitanul Israelului, Manor Solomon, a spus că gesturile adversarilor nu l-au impresionat cu nimic și a subliniat mândria de a purta tricoul național. Meciul retur, disputat pe 4 octombrie pe TSC Arena din Bačka Topola (Serbia), a avut loc fără spectatori, la cererea federației irlandeze, din motive de siguranță. Troy Parrott a deschis scorul din penalty în minutul 39. Dor Peretz a egalat în minutul 47, iar partida s-a încheiat 1-1. Presa a descris-o ca pe una plină de nervozitate, care a pus capăt unei confruntări dominate de tensiuni politice.

Joi, 15 octombrie, în faza grupelor Conference League, suporteri ai clubului croat Hajduk Split au scandat, într-un marș spre stadion, lozinci care invocau Auschwitzul, elogiindu-l pe Hitler și cerând arderea evreilor. Potrivit presei israeliene, au fost auzite și sloganuri în favoarea ustașilor, mișcarea croată pronazistă care a participat la Holocaust. Adversara croaților a fost echipa olandeză Ajax, ai cărei fani se identifică în mod tradițional cu comunitățile evreiești din Olanda. Scorul final a fost 2-1 pentru Hajduk Split. Guvernul croat a condamnat ferm incidentul și a anunțat o anchetă penală pentru identificarea celor care au scandat lozinci fasciste. Ambasada Israelului la Zagreb a mulțumit autorităților și a cerut ca astfel de incidente să fie condamnate la toate nivelurile. În aceeași seară de joi, la Alkmaar însă, în Olanda, autoritățile locale au interzis accesul suporterilor echipei Hapoel Beer Sheva la meciul cu AZ Alkmaar din faza grupelor Europa League. Primarul Anja Schouten a justificat măsura prin faptul că tensiunile din societate nu au scăzut în ultimii doi ani, aluzie la violențele din noiembrie 2024 din Amsterdam, când fani ai echipei Maccabi Tel Aviv au fost atacați pe străzi, bătuți și aruncați în canale, într-o campanie pe care unii atacatori au numit-o „vânătoare de evrei". Ministerul israelian de externe a reacționat dur, acuzând Olanda că răspunde, la doi ani de la atacuri, prin interzicerea victimelor, nu a agresorilor, și că o astfel de decizie recompensează amenințările și contravine spiritului sportului.

Un atacant austriac cu origini evreiești în tricoul României

Printre numele evreiești care apar în istoria fotbalului românesc interbelic, cel al lui **Isidor Gansl** rămâne unul dintre cele mai neobișnuite: un jucător născut la Budapesta, format la cluburi austriece și maghiare, care a ajuns să joace o singură dată pentru România, reușind să intre în istorie chiar datorită acelui singur meci.

Gansl s-a născut în 1896 la Budapesta, pe atunci parte a Imperiului Austro-Ungar, într-o familie cu rădăcini evreiești și austriece. A început să joace fotbal de tânăr și, la doar 16 ani, a fondat alături de fratele său Max clubul Sportclub Unitas. În 1914 a trecut la Wiener AF, iar după izbucnirea Primului Război Mondial s-a înrolat în armata austriacă. După război a jucat la echipa ungară Ferencváros, alături de Neufeld și Pataki, terminând sezonul pe locul al doilea. În 1919, cu ocazia unui turneu la Viena, mai mulți jucători au profitat de ocazie pentru a se transfera la cluburi austriece, iar Gansl a ales Hakoah Viena, club emblematic al comunității evreiești vieneze în perioada interbelică, unde i s-a alăturat ulterior fratele său Jenő. În sezonul următor, Hakoah a marcat 107 goluri, dintre care 52 i-au aparținut lui Gansl. În 1922, Gansl s-a transferat la Maccabi Cernăuți, club al comunității evreiești din Bu-

covina, unde a jucat timp de un sezon și jumătate. Aici a atras atenția selecționerului Costică Rădulescu și, în octombrie 1923, a fost convocat la națională pentru primul meci din istorie dintre România și Turcia, disputat la Istanbul. Convocarea sa a fost, de fapt, rezultatul unui conflict intern: jucătorii din Ardeal și Banat refuzaseră deplasarea pe motiv că nu sunt remunerați, așa că selecția s-a făcut din rândul fotbaliștilor proveniți din minoritățile etnice ale țării: germani, evrei, maghiari și polonezi. Gansl a prins astfel unica sa selecție pentru România și a marcat de două ori, prima „dublă" din istoria națională, într-un meci încheiat 2-2. A fost, totodată, singura sa apariție sub tricolor.

Gansl și-a încheiat cariera de jucător la Hakoah Graz, în 1926, la 30 de ani, după o fractură gravă din care nu și-a mai revenit complet. S-a retras din activitatea competițională și a devenit antrenor, lucrând cinci ani la US Tunisienne, în Tunisia. Acolo a contractat o boală gravă, care a evoluat spre paralizie. S-a stins la Viena, în spital, în 1938, la doar 42 de ani.

Cristian VECHIU

DIN BUCĂTĂRIA EVREIASCĂ

Dovleac la cuptor, cu nuci, za'atar si sos tahini

Dacă sunteți în căutarea unei rețete simple de toamnă, care să combine legume de sezon cu un ingredient tipic israelian (hai să îi spunem, mai bine, levantin), ați găsit-o. În plus, e plină de savoare și culoare. Dovleacul copt, stropit cu un sos tahini cremos, al cărui gust ascunde de prospețimea portocalei și a lămâii, este presărat cu nuci prăjite, pătrunjel proaspăt și za'atar. Deși poate fi servit ca atare, se potrivește și cu o friptură simplă de miel, cu pui la cuptor sau cu pește și cu garnitură de quinoa sau bulgur.

Timp (total) de gătire: 45 de minute.

Ingrediente (6 porții)

- 1 dovleac de aprox. 2 kg, curățat de coajă și semințe, tăiat în cuburi sau felii
- 6 linguri de ulei de măsline extra-virgin
- 2 fire de praz, tăiate în rondele de 2-3 cm
- 1-2 căței de usturoi, curățați și mărunțiți
- 75 ml pastă tahini (de susan)
- 5-6 linguri de suc de portocale
- 3 linguri de zeamă de lămâie
- 2 linguri de apă
- 1/2 linguriță de fulgi de ardei iute
- 1 lingură de za'atar
- 150 gr miez de nucă, sfărâmat
- 1 legătură de pătrunjel proaspăt, mărunțit
- sare și piper, după gust

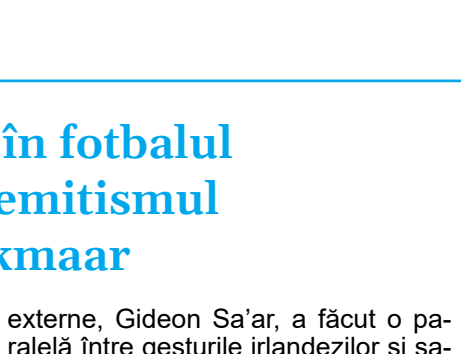

Preparare

1. Preîncălziți cuptorul la 220°C.
2. După ce ați curățat și ați tăiat dovleacul, stropiți-l cu 3 linguri de ulei și așezați feliile pe o tavă acoperită cu hârtie de copt. Veți coace dovleacul până începe să se rumenească, vreo 15-20 de minute.
3. Separat, treceți și feliile de praz prin 2 linguri de ulei și, la sfârșitul celor 15 minute, adăugați-le în tava cu dovleac. Lăsați legumele la copt împreună alte 15 minute sau până când dovleacul este moale și poate fi pătruns ușor cu vârful unui cuțit.
4. Cât timp dovleacul și prazul sunt la copt, într-un bol amestecați sosul tahini cu sucul de portocale și zeama de lămâie. Adăugați apă, până când sosul ajunge la consistența pe care o doriți. Adăugați usturoiul, sarea și fulgii de ardei iute.
5. Într-o tigaie mică, încălziți restul de ulei la foc mediu. Presărați miezul de nucă și amestecați, până se prăjește ușor. Lăsați-le să se răcească, apoi amestecați nucile prăjite cu pătrunjel și za'atar.
6. Când dovleacul și prazul sunt coapte, transferați-le într-un vas de ceramică. Asezonați cu sare și piper, adăugați sosul tahini și presărați amestecul de nuci și pătrunjel deasupra. Serviți imediat, cât e cald.

Irina MARKOVITS

Antisemitismul este un indicator al nivelului democrației

Convorbire cu Cătălin Raiu, vicepreședinte interimar al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)

(Urmare din pag. 14) biografie a lui Hitler, și a promovat acea carte. E periculos să apară astfel de anunțuri pe social media, deoarece cunoaștem cu toții capacitatea de diseminare a internetului.

Antisemitismul este un indicator al calității democrației, iar combaterea lui nu ar trebui să întâmpine obstacole. Dacă ne uităm la istorie, această combatere ar trebui să fie mai eficientă decât în cazul altor forme de discriminare și ură rasială, deoarece antisemitismul este cunoscut de secole, nu este o temă relativ nouă.

Referitor la texte sau la exprimări care intră în categoria antisemitismului, CNCD este organismul care dă sancțiuni, iar plângerile făcute de alte instituții tot la noi ajung, deoarece noi avem expertiza. Inclusiv Parchetul ni se adresează nouă. Și chiar dacă sancțiunile sunt mici, ele sunt importante, deoarece atrag atenția asupra fenomenului.

– Recent a apărut o evaluare cu privire la predarea în licee a disciplinei „Istoria evreilor. Holocaustul". Ce părere aveți despre eficiența acesteia?

– Nu am citit încă raportul, dar aici am o abordare un pic mai extremistă. Eu cred că școala trebuie scoasă din școală. Adică scoși elevii din școală, din clădirea școlii, și duși în diferite locuri, în temple, muzee, cimitire. (Acest deziderat a fost exprimat de mulți elevi – n.r.) Punctul meu de vedere este că sunt cele mai bune locuri de a învăța istorie. Orice fel de istorie, nu doar istoria evreilor și a Holocaustului din România. Eu am fost cu studenții mei la Templul Coral și eu nu predau nimic legat de antisemitism. Mergând în astfel de locuri și aflând detalii, înțelegem cum trebuie să funcționeze democrația. Nu este o oră despre istoria evreilor, este o oră despre istoria democrației în România. De fapt, citind istoria evreilor, ar trebui să înțelegi istoria democrației și locul sau direcția către care România trebuie să se îndrepte. Asta mi se pare un câștig suplimentar referitor la această materie.

Ionel Schlesinger – omul care a păstrat vie CE Arad

(Urmare din pag. 10) concretă în viața comunitară. A ezitat când i-a fost propusă. L-a convins, printre altele, datoria față de memoria mamei sale, care cântase în corul sinagogii. A venit cu mentalitatea omului obișnuit să organizeze și a insistat că angajații comunității sunt acolo pentru membri, nu invers. Cineva i-a spus că „o comunitate nu se poate conduce ca o fabrică”. Răspunsul lui a fost: „Eu am demonstrat că se poate.”

În 2002, la un program pentru lideri comunitari la New York, și-a formulat viziunea: o comunitate vie, cunoscută și recunoscută în oraș, în relații bune cu celelalte culte și cu administrația și, mai ales, o comunitate în care membrii simt că sunt acasă. În 2019 spunea că acea viziune devenise realitate.

Un exemplu este Sinagoga Neologă pe care a găsit-o folosită ca depozit. A repus-o în funcțiune, deși numărul redus de membri nu o justifica. Argumentul lui era: atâta vreme cât în sinagogă mai poate răsuna *Shema Israel*, ea trăiește. Apoi a deschis-o orașului, prin concerte, piese de teatru, conferințe și lansări de carte.

Attila Gulyas, în 1997 un tânăr implicat în OTER Arad, povestește că grupul de tineri avea idei și entuziasm, dar nu avea un loc al său. Când tinerii au venit cu un fel de ultimatum – voiau ca Sinagoga Neologă să fie redeschisă și să o îngrijească ei –, domnul Schlesinger nu s-a supărat. A acceptat provocarea. A înțeles că ceea ce doreau nu era un moft, ci o investiție în viitor. Le-a dat nu doar cheile unor încăperi ci, cum frumos spune Attila, le-a deschis o ușă către comunitate. Attila își amintește că, în fața unei probleme care părea de nerezolvat, el rămânea calm. „Stați puțin. Rezolvăm noi” este mottoul care l-a caracterizat.

La fel a privit și activitatea socială. Căminul de vârstnici a fost modernizat, grădina extinsă, a fost cumpărat un microbuz pentru persoanele greu deplasabile, iar administrația a fost informatizată. Căminul și cantina nu erau pentru el simple capitole bugetare. Erau oameni, membrii comunității sale. La nivelul Federației a fost o voce uneori critică, dar întotdeauna argumentată, iar în noiembrie 2019 Consiliul de Conducere al FCER a hotărât în unanimitate să-i păstreze statutul de membru.

Esențială a fost și deschiderea sa către oraș și către celelalte culte, relații care, spunea el, depășiseră de mult protocolul și deveniseră „adevărată frățietate”. Combaterea antisemitismului însemna pentru el să lucrezi pentru cunoaștere, apropiere și acceptarea diversității prin educație, culte și societate civilă. De aici a pornit conferința ICCJ (International Council of Christians and Jews) din România. În 2007, după ce fusese primit în audiență de Regele Mihai în Elveția, Regele și Regina Ana au venit în Sinagoga Neologă la un eveniment dedicat Reginei-Mamă Elena, Dreaptă între Popoare, singura dată, spunea domnul Schlesinger, când Regele a intrat într-o sinagogă din România.

Granița nu era pentru el o limită a responsabilității. Împreună cu dr. Sándor Moskovits, fostul președinte al Comunității Evreiești din Békéscsaba, a construit o relație de înfrățire și sprijin. Acolo Holocaustul lăsase o comunitate atât de mică, încât nu putea asigura singură minianul. Prin urmare, de câte ori a fost nevoie – anual, la comemorarea Holocaustului, de pildă –, evreii arădeni treceau granița, ca să rostească împreună Kadișul. Pentru el nu era protocol, ci o datorie de memorie.

ARAD 300, în 2017, a rezumat poate cel mai bine mandatul lui. Nu a vrut o festivitate de câteva ore. După mai bine de un an de pregătiri, 98 de foști arădeni, plecați de decenii în Israel, Europa, America sau Australia, au venit acasă pentru trei zile. Tiberiu Roth l-a numit „președintele mare al micii comunități evreiești din Arad”.

În 2019, la 80 de ani, s-a retras. Întrebat ce lasă urmașului în funcție, a răspuns: o bază materială bine pusă la punct, un colectiv dedicat și, mai ales, ceea ce primise și el: „Bunul nume al comunității și obligația morală de a-l păstra.” Azi, cuvintele lui au pentru mine o greutate și mai mare decât atunci.

La înmormântare am văzut din nou impactul vieții și al activității sale. Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, a vorbit despre omul și prietenul Ionel Schlesinger – un cuvânt care spune mai mult despre dialogul interreligios decât orice rapoarte. A fost prezentă și doamna Tamara Moskovitz, actuala președintă din Békéscsaba, iar serviciul a fost oficiat de Emanuel Pusztai, prim-cantor al FCER, cândva sprijinit chiar de domnul Schlesinger.

Domnul Schlesinger glumea că „e bine să fii președinte, dar nu la evrei”. Îmi permit să-l corectez: e bine să fii președinte la evrei, dar este foarte greu să fii președinte după dânsul. Preiei relații construite în zeci de ani, oameni cu așteptări, patrimoniu, tradiții, amintiri și acel „bun nume” față de care avem o obligație și o datorie.

Nu cred că oamenii ar trebui idealizați după moarte. Domnul Schlesinger avea opinii ferme, insista, uneori putea fi incomod. Dar nu a fost indiferent. A avut inițiative, a căutat soluții, a avut încredere în tineri, s-a preocupat de vârstnici, a deschis sinagoga și comunitatea către oraș. Și, când ar fi fost ușor să accepte că o comunitate mică e condamnată să dispară, a refuzat resemnarea.

„Stați puțin. Rezolvăm noi.” Astăzi, „noi” suntem cei care am rămas. Nu îl putem înlocui, dar putem păstra ce a construit, putem repara ce trebuie reparat și, mai presus de toate, putem păstra comunitatea vie. Ar fi cea mai potrivită formă de a-i cinsti memoria.

Fie-i memoria binecuvântată! Zichrono livracha!

Mirjam Bercovici, un an de la moarte

„Lumea nu a învățat destul, planează încă asupra ei primejdia unui Holocaust mult mai distrugător decât cel din trecut.” Fraza aceasta a fost rostită de Mirjam Bercovici, supraviețuitoare a Holocaustului în România, într-un prim interviu pentru revista noastră. S-a împlinit un an de când a plecat Dincolo, dar cuvintele de atunci sunt și acum mai actuale ca oricând. Un al doilea 7 octombrie era la un pas de a se fi produs: 180 de pasageri ai zborului Dubai - Tel Aviv au scăpat miraculos de la moarte. Atacurile Hamas asupra Israelului au dat verde antisemitismului global fățiș. Comunitățile evreiești din toată lumea trăiesc o stare de nesiguranță. Se încearcă izolarea și delegitimizarea Israelului. În Germania, AfD a câștigat alegerile din landul Saxonia-Anhalt. *Și lumea a tăcut* era titlul original, în idiș, al cărții de debut a lui Wiesel, apărută în franceză cu un titlu mai puțin acuzator: *Noaptea*. Dar titlul original spunea adevărul. Oamenii, cei mai mulți, tac și azi: nu ies în stradă, nu provoacă acte de violență, dar li se dă constant să bea „lapte negru” pe canale media. Fondul e prielnic: nemulțumiri sociale, așteptări înșelate, debusolare.

Mirjam Bercovici a primit educația specifică familiilor evreiești bucovinene din clasa de mijloc: în afara limbilor vorbite în casă, a învățat franceză, engleză, ebraică. A luat lecții de pian. Curând, lumea ei avea să fie făcută țăndări. Au venit *numerus clausus*, *numerus nullus*, deportarea în Transnistria. Prima oprire: Ataki, noaptea. A înțeles ce înseamnă mizeria, decăderea din condiția umană, lupta pentru supraviețuire. A doua oprire: Moghilev-Podolsk. Despărțirea de bunici, rămași într-un azil. Drum în continuare. Mureau de tifos circa 100 de oameni pe zi. Medicamente nu existau. „Dacă trăiesc, voi fi medic!” și-a promis. Era o iarnă crâncenă, cu geruri de minus 30-35 de grade. Dormeau 13 oameni într-o cameră. Au găsit, apoi, o cameră cu mucegai. Mirosea, dar era a lor. În februarie au aflat că bunicii au murit. A rămas necunoscut locul în care au fost azvârliți într-o groapă comună. Sunt lucruri scrise în *Jurnalul* ținut în anii aceia, publicat după 1990. Până atunci, Transnistria era subiect tabu.

După eliberare s-a întors singură din Transnistria. A terminat liceul, a intrat la Facultatea de Medicină din Iași. Ani de zile a luptat să-și regăsească forța de concentrare sfărâmată de coșmaruri. A terminat printre primii facultatea, a primit repartiție în Capitală. A devenit medic primar în oncologie pediatrică, șef de secție la Spitalul Fundeni, doctor în științe medicale. A fost coautoare a trei cărți de medicină apărute la Editura Academiei, autoare a peste 120 de lucrări științifice publicate în țară și în lume. I-a supraviețuit soțului, Israil Bercovici, secretar literar la TES, autor al unei istorii a sa de referință, *100 de ani de teatru evreiesc în România*, remarcabil poet idiș. I-a supraviețuit fiicei, pianistă în ascensiune, lector la UNMB, Ada Ulubeanu. Alinare i-au fost nepotul, Emanuel, sora cea mică, dr. Sylvia Hoișie z.l., cercetătoare eminentă, „mama” polidinului, fiul acesteia, prof. univ. dr. Andrei Corbea Hoișie. Munca a ajutat-o să trăiască. După pensionare a fost medic de teren la CAjM, apoi la Cabinetul medical al Școlii Lauder. A colaborat la *Realitatea evreiască* și la *Baabel*. Când a împlinit 100 de ani, Editura Hasefer i-a publicat o selecție de articole baabeliene: *Faivel vindecătorul și alte povestiri dintr-un secol de viață*.

Iulia DELEANU

FILE DE CALENDAR

Evrei născuți în luna noiembrie

Sholem (Shalom) **Asch** – scriitor idiș, născut la Kutno, Polonia, 1 noiembrie 1880, imigrat în SUA, 1910. Printre romane: *Kiddush Ha-Shem*. Decedat la Londra, 1957.

Joseph (Jozef) **Rotblat** – fizician, născut la Varșovia, 4 noiembrie 1908, imigrat în Anglia, 1939. A lucrat în domeniul producerii bombei atomice, dar ulterior a luptat pentru neproliferarea ei. Premiul Nobel pentru pace, 1995. Decedat la Londra, 2005.

Benjamin Fondane (**Beniamin Fundoianu** – Barbu Wechsler) – poet, născut la Iași, 14 noiembrie 1898, stabilit în Franța, 1923. Ucis la Auschwitz, 2 octombrie 1944. Revista *Cahiers Benjamin Fondane* este dedicată cercetării operei sale.

Paul Celan (Antschel) – poet, supraviețuitor al Holocaustului, născut la Cernăuți, 23 noiembrie 1920, stabilit la Paris. Poeme despre Holocaust, în germană și română. Sinucis la Paris, 1970.

Jacob (Yakov) **Fichman** – poet și prozator ebraic, născut la Bălți, Basarabia, 25 noiembrie 1881, imigrat în Palestina, 1919. Premiul Israel, 1957. Decedat la Tel Aviv, 1958.

Evrei decedați în luna noiembrie

Moshe HaElion – scriitor ladino, ebraică și greacă, supraviețuitor al Holocaustului, născut la Salonic, 1925, imigrat în Palestina, 1946. Premiul Autorității Israeliene pentru Cultură Ladino. Decedat în Israel, 1 noiembrie 2022.

Alexander Pines – chimist, născut la Tel Aviv, 1945, stabilit în SUA. Pionier în spectroscopie. Membru al US National Academy of Sciences; American Academy of Arts and Sciences. Decedat în SUA, 1 noiembrie 2024.

Henry Mălineanu – compozitor, născut la București, 1920. Premiul Uniunii Compozitorilor din România. Decedat la București, 12 noiembrie 2000.

Avraham Menchel – fotbalist, născut la Cernăuți, 1935, supraviețuitor al Holocaustului, imigrat în Israel 1950. Activ: 1952-1965. Decedat la Haifa, 24 noiembrie 2023.

Shalom Nagar – temnicer care l-a executat pe criminalul nazist Adolf Eichmann prin spânzurare. Născut în Yemen, 1936 (sau 1938?), imigrat în Israel 1948. Filmul *Hatalyan* (Călăul) se referă la biografia lui. Decedat 26 noiembrie 2024, în Israel.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

✡ DECESE ✡ COMEMORĂRI ✡

Înhumați în cimitirele CEB în perioada 15 septembrie - 15 octombrie: **Formescu Rozana** (Cimitirul Giurgiului), **Mihai Matilda** (Cimitirul Giurgiului), **Bercu Jean** (Cimitirul Giurgiului), **Wolff Victor-Ioji-Mircea** (Cimitirul Giurgiului), **Bricman Elena** (Cimitirul Giurgiului).

California introduce identitatea evreiască în categoriile statisticilor publice

California a devenit primul stat american care recunoaște explicit în legislație identitatea evreiască drept apartenență etnică, alături de dimensiunea sa religioasă. Guvernatorul Gavin Newsom a promulgat pe 30 septembrie o lege care prevede includerea unei categorii distincte pentru originea sau etnia evreiască în formularele instituțiilor statului care colectează asemenea informații. Declararea identității va fi voluntară, iar rezultatele vor fi publicate în formă agregată.

Această inițiativă urmărește obținerea unor date mai precise despre comunitatea evreiască, necesare elaborării politicilor publice în domenii precum sănătatea, educația, serviciile sociale și combaterea infracțiunilor motivate de ură. Susținătorii legii consideră că înregistrarea evreilor exclusiv prin apartenența religioasă nu reflectă diversitatea unei comunități în care identitatea poate fi exprimată prin origine, cultură și tradiții, independent de practicarea religiei. „Susțin ferm obiectivul acestei legi; datele exacte conduc la o mai bună înțelegere care să fundamenteze politicile publice”, a declarat Gavin Newsom în mesajul care a însoțit promulgarea, potrivit *The Times of Israel*.

Guvernatorul a formulat însă și rezerve privind aplicarea măsurii, avertizând asupra dificultăților pe care instituțiile le-ar putea întâmpina în respectarea concomitentă a cerințelor statale și federale. El a recomandat reexaminarea prevederilor pentru a facilita implementarea.

Legea a fost inițiată de senatorul democrat Henry Stern și susținută de Jewish California, organizație care reprezintă interesele mai multor instituții comunitare evreiești. Potrivit acesteia, 59 de organizații au sprijinit demersul. Stern a explicat că numeroși evrei care nu sunt religioși continuă să se identifice prin originea lor evreiască, fără ca formularele administrative să le ofere până acum o opțiune corespunzătoare.

Aplicarea va fi etapizată. Conform calendarului prezentat de Jewish California, legea intră în vigoare la 1 ianuarie 2027. Categoria evreiască va trebui inclusă în formularele demografice vizate începând cu 1 ianuarie 2029, iar raportările care cuprind aceste date vor urma din 2030.

Dan DRUȚĂ

Combaterea antisemitismului în epoca postadevărului

Un reportaj din Statele Unite ale Americii

(Urmare din pag. 5)

Gaza, poți merge în Cisiordania. Poți cunoaște oamenii de acolo. Și poți vedea cu adevărat ce își doresc. Pentru că atunci când eram în armată și am întâlnit oameni din Gaza, aceștia îmi spuneau să îi salvăm de Hamas. Nu de Israel. Pentru că noi le oferim ajutor umanitar. Îi ajutăm pe oameni. Dacă ești palestinian, poți veni oricând în Israel și poți începe să studiezi gratuit. Există educație gratuită pentru toți palestinienii. Așa că sunt învățați limba arabă, astfel încât să poată studia singuri Coranul, și nu prin intermediul liderilor radicali.

Așadar, celor care spun că noi, israelienii, comitem un genocid, încerc doar să le explic și să le arăt ce se întâmplă acolo. Pentru că, în mare parte, oamenii care spun aceste lucruri sunt aici, de exemplu, în comunitățile LGBTQ. Și nu înțeleg că, dacă ar merge acum în Gaza, în condițiile de acolo, nu ar supraviețui mai mult de o zi. Radicalii, islamiștii i-ar ucide. Iar Tel Aviv este exact opusul. Este unul dintre cele mai importante trei centre ale comunității LGBTQ din lume. Avem o comunitate foarte mare. În fiecare oraș organizăm parade în fiecare an. Așa că veniți și vedeți cu ochii voștri. Nu ascultați doar ceea ce găsiți pe internet. Pentru că eu cred că a asculta internetul înseamnă a asculta propaganda. Toate convingerile mele și toate lucrurile pe care le spun se bazează exclusiv pe ceea ce am văzut cu ochii mei, pe ceea ce am auzit de la prietenii mei apropiați, oameni în care pot avea încredere. Așa că doar pe aceste lucruri mă bazez.

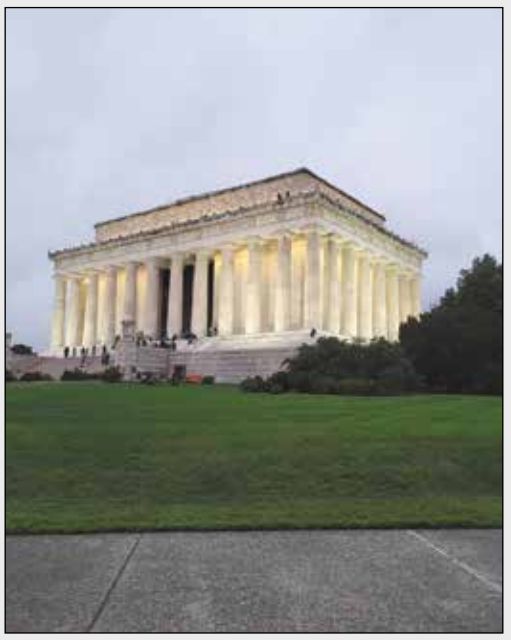

Cât despre Ucraina, cred că oamenii din Europa ar trebui să o ajute. Pentru că Ucraina este ultima barieră care împiedică Rusia să ajungă în Europa. Pentru că, dacă Rusia cucerește Ucraina, rușii vor simți că au puterea. Vor simți că sunt puternici și că nimeni nu face nimic pentru a-i opri. Așa că vor putea face același lucru în Belarus, vor putea face același lucru în alte țări care au făcut parte din Uniunea Sovietică.

Așa că oamenii nu înțeleg că, deși războiul se desfășoară acum doar în Ucraina, dacă nu fac nimic pentru a-l opri, peste câțiva ani războiul va ajunge și la ei. Poate nu la ei personal, poate nu în timpul vieții lor, dar poate la copiii lor, poate la nepoții lor. Dar va ajunge. Pentru că așa este Rusia. Întotdeauna și-a dorit să fie un mare imperiu. Întotdeauna a vrut să cucerească teritorii.

Să vorbim despre Ucraina de dinaintea războiului din 2022. Pentru mine era cel mai prețios loc. Mă distram extraordinar acolo, oamenii erau atât de buni și de fericiți înainte de război. Era locul în care îmi doream să trăiesc. Și cred că, în viitor, când războiul se va termina și totul va reveni la o viață normală, mă voi întoarce în Ucraina. La Odesa”, a povestit Vlad, tânăr ucrainean și israelian, student la FIU.

Atât cât am putut observa eu, comunitățile evreiești din Statele Unite ale Americii și cele din Europa sunt diferite și ca organizare, și ca stil de viață și provocări pe care le întâmpină. Dar există o realitate comună: antisemitismul. Această realitate nu este însă doar despre evrei, ea este mai ales despre sănătatea democrațiilor noastre.

Iar antisemitismul nu poate fi combătut cu relativism moral în fața unui dictator ca Vladimir Putin care justifică războiul din Ucraina prin nevoia de denazificare a unei țări conduse de un etnic evreu care și-a pierdut o parte însemnată a familiei în Holocaust.

George GÎLEA

REALITATEA CĂRȚII

Din nou, despre cărțile care otrăvesc

De data aceasta, nu despre propaganda legionară vreau să vorbesc, în pofida faptului că întregul cadru legislativ democratic nu pare capabil să o oprească.

Pe piața de carte din România au pătruns recent – atât în librăriile propriu-zise, cât și în cele virtuale – mai multe cărți care, venind din direcții diferite, realizează un alt fel de atac la valorile democratice decât cel din cărțile legionare. Este vorba de documentare (scrise și fotografice) menite să acrediteze ideea că Israelul este un stat genocidar, din cauza războiului care a urmat masacrului declanșat de Hamas împotriva statului evreu în 7 octombrie 2023. Nu dau titluri spre a nu le face publicitate, dar ele sunt la îndemână, la vedere, în oferta lanțurilor de librării românești.

Numitorul comun al acestor cărți este ușor de găsit: toate încep cu pseudo-istoria recentă a Israelului și a teritoriilor adiacente din data de 8 octombrie 2023. Făcând, cu alte cuvinte, abstracție de elementul care a provocat reacția justificată a statului israelian: atacul declanșat de Hamas, cu mijloace militare și teroriste, pe pământ, din aer și de pe mare, împotriva Israelului și mai ales împotriva cetățenilor acestuia.

Masacrele la care „luptătorii” Hamas s-au dedat – cunoscute de întreaga lume, deși trecute acum sub tăcere de mulți – sunt demne de tenebrele Evului Mediu și, la scară mai mică, au încercat să copieze și chiar să depășească metodele utilizate de Germania nazistă. Scopul barbarului atac comis de Hamas a fost identic: distrugerea poporului evreu sau, cel puțin, înspăimântarea și alungarea lui de pe teritoriul național. Un Orient Mijlociu *judenrein* face parte din programul explicit al Hamas și al altor „mișcări” din regiune.

În aceste condiții, pe piața de carte din România sunt prezente – subversive, dar nu neobservate – mai multe cărți, traduse în română sau în limba engleză, menite să acrediteze ideea că victimele israeliene ar fi, de fapt, călăi, în timp ce călăii sunt niște victime inocente. Noul antisemitism, deghizat sub masca unei critici, chipurile legitime, a statului evreu, își face astfel loc într-o societate românească în care antisemitismul este o culpă sancționabilă penal. Și, aspect mai grav, acest nou antisemitism pătrunde în mințile tinerilor (a căror cultură generală, din păcate, nu le mai oferă discernământul necesar pentru a se feri de otravă), alimentând cu combustibil noul-vechi antisemitism românesc. Se ajunge astfel la o caricatură grotescă: sub acoperirea „luptei pentru drepturile palestinienilor”, în România – țară aflată la mii de kilometri distanță de Orientul Mijlociu – se reaprinde cu carburant de import vâlvătaia unui antisemitism, practic, fără evrei.

Ce-i de făcut pentru a opri dezastrul care se profilează? Cred că, înainte de toate, trebuie să continuăm să solicităm aplicarea legii și să nu demobilizăm. Iar în al doilea rând trebuie să continuăm întărirea cadrului legal. Legea Vexler ar trebui să fie doar începutul.

Răzvan VONCU

REALITATEA EVREIASCĂ
REDACŢIA: Bucureşti,
str. Romulus, nr. 2, sector 2
COD POŞTAL 023986
Tel.: 0745 02 02 16
www.jewishfed.ro
realitateaevreiasca@gmail.com

Serie nouă a
REVISTEI CULTULUI MOZAIC
Fondată în 1956
de Şef-Rabin Dr. Moses Rosen

Redactor-şef:
George GÎLEA

Redactori:
dr. Claudia BOSOI
Iulia DELEANU
Dan DRUŢĂ
dr. Luciana FRIEDMANN
Eva GALAMBOS (senior editor)
Irina MARKOVITS
dr. Cristian VECHIU
Ileana BUCULEI

Foto: Sandu CÂLŢIA

Secretar de redacţie:
Georgiana DUMITRU

DTP: Gabriel IONESCU

Administrator:
Mihail TUNSOIU
tel. 021-314.96.90
distributierre@gmail.com

Tiparul executat de
Tipografia
GARAMOND MEDIA PRINT SRL
IDEA STUDIO, Bucureşti
Tel.: 0723.531.624

Potrivit art. 206 C.P., responsabilitatea juridică pentru conţinutul fiecărui text aparţine autorului. Redacţia nu împărtăşeşte în mod obligatoriu punctele de vedere exprimate în articolele semnate de colaboratori. Redacţia nu primeşte spre publicare decât articole scrise cu diacritice.

Contribuţia pentru un abonament pe un an este de 40 de lei. Abonamentele pentru cititorii din provincie se vor face la comunităţile evreieşti din localitatea respectivă. ABONAŢII SUNT RUGAŢI SĂ COMPLETEZE ADRESA EXPEDITORULUI PE CUPON! Pentru cei din Bucureşti – la sediul F.C.E.R. din str. Sfânta Vineri nr. 9-11, cod poştal 030202. Cod fiscal F.C.E.R.: 7426470. Abonamentele se mai pot achita şi prin mandate poştale, la oficiile poştale din localitate, în contul FCER, la Garanti Bank, Sucursala Coposu, Conturi IBAN: RO46UGBI0000732016552RON; RO39UGBI0000732016553 EUR; RO36UGBI0000732016554 USD. Pentru EUROPA, un abonament pe un an costă 50 de euro (cu toate taxele incluse). Pentru EXTRA EUROPA, un abonament costă 100 de dolari USA (cu toate taxele incluse). Pentru Israel, un abonament pe un an costă 45 de dolari USA.

ISSN 1223-7736